

ሳልሳይ ክፋል

መጽሐፍ ቅዱስ
ሐጺር ትንታኔኡ

8. መጻሕፍቲ ሕጊ

መጽሐፍት ሕጊ እተን ሓሙሽተ መጻሕፍቲ ሙሴ ወይውን መጻሕፍቲ ትምህርቲ ተባሂለን ዝስመያ፡ ኦሪት ዘፍጥረት፡ ኦሪት ዘጸሓት፡ ኦሪት ዘሁል ት፡ ኦሪት ዘለዋውያንን ኦሪት ዘዳግምን እየን። (ዘዳ. 31፡24, 31፡26 2ይ ዜና 31፡4, 1ይ ነገ 2፡3) እዘን መጻሕፍቲ እዚኤን ብጃንቋ እንግሊዝ ጥርትፍ መጻውዒእን "Pentateuch" ካብ "ፔንታቴክሰ" ዚብል ቃል ግሪኽ ዝተወርሰ ኮይኑ ትርጉሙ "ሓሙሽተ መጻሕፍቲ" ማለት እዩ።

መጻሕፍቲ ሕጊ ወይ ፔንታቴክ ከምዚ ዚስዕብ ተመቓቂለን ተቐጣጠን ኣለዋ፡ ኦሪት ዘፍጥረት ፤ ኦሪት ዘጸሓት፤ ኦሪት ዘለዋውያን፤ ኦሪት ዘሁልቅ፤ ኦሪት ዘዳግም።

እይሁድ ኩነ ክርስትያናት ካብ ጥንቲ ኣትሒዞም ናይዘን መጻሕፍቲ እዚኤን ጽሓፊ ሙሴ ምዃኑ የረጋግጹ። ሕጂውን እንተኾነ ዓቃባውያን መምህራን መጽሓፍ ቅዱስ ነዚ እዩም ዚኣምንሉ።

ብመጽናዕቲ ስነ-ጥንታዊ ነገራት (ኦርኬሎጂ) ኣብ ግብጺ፡ ጳሌስጢና፡ ሰንጭሮ መሶታምያ ዝተገብረ ዳህሳስ - ነዚ ኣባሃህላ እዚ የረጋግጸ።

ካብ ቅዱስ ጽሑፍ ንሙሴ ምዃኑ ዚሕብሩ ጽሑፋት ተመልከት

- እያሱ (እያሱ 1፡7-8 ፤ 23፡6)
- ጐይታና የሱስ (ማር. 7፡10 ፤ 12፡26 ሉቃ 20፡37 ፤ 24፡27)
- ዡሎም ጽሓፍቲ ናይ ሓድሽ ኪዳን (ሮሜ. 10፡5 1ይቈረ. 9፡9 እብ. 12፡21 ዮሃ. 1፡45 ራእ 15፡3)

አሪት ዘፍጥረት

(መጽሐፍ መጀመርታ)

ጸሐፊዎ፡ መጠሪያ ጸሐፊ አሪት ዘፍጥረት ምዕኑ ብዙሕ ዘክራኸር ነገራት የብሉን። መጠሪያ ባዕሉ ዝጠቐሶ (ዘጸ. 17:14, 34:27; ዘዳ. 31:9; 31:24) ብሓፊሻኡ ንሓሙሽተ መጻሕፍቲ መጠሪያ የመልክት።

ዝተጸሕፈትሉ ጊዜ፡ 1445-1425 ቅ.ል.ክ. ገሊኦም መጠሪያ ቅድሚያ ምውጻእ ደቂ እስራኤል ካብ ግብጺ ኣብ ምድያን ኮይኑ ጸሕፍዎ ዚብሉ ኣለዉ። ይኹን እምበር ብዙሕ ደገፍ ዘለዎ ኣይኮነን። ምናልባት ግና ኣብተን ቀዳሞት ግዝያት ናይ ጉዕዞ ምድረበዳ፣ ድሕሪ ምውጻእ ደቂ እስራኤል ክኸውን ይኣኣል።

ተገዲ ቃል፡ “መጀመርታ”

ተገዲ ጥቕሲ፡ (3:15, 12:3)

ዕላግ፡ ኣምላኽ ከመይ ገይሩ ንወዲ ሰብ መለኮታዊ ሃይማኖት ኪህቦ ከም ዝጀመረ የርእየና። ከምኡውን እዚ ጸሓፊ መጀመርታ መንግስቲ ኣምላኽን መደብ ምድሓን ይድህስስ። ሃይማኖታዊ ዛንታ ከኣ ይጽሕፍ።

መገለጺ፡ መጽሐፍ እብራውያን (תולדות) ብመጀመርታ ዚብል ኣርእሱቲ ከህብዋ ከለዉ፡ ስፕቱዋጀንት (ትርጉም 70 ሊቃውንቲ) ኣብ ኣለክሳንድርያ ናይ ግብጺ ካብ እብራይስጢ ናብ ግሪክ ዝተተርጎመ፡ ዘፍጥረት ትርጉሙ ‘መበቆል’ ዚብል ንዳህሳስ መሰረት ኩሉ ሓቂ ብዛዕባ ህይወት ወዲ ሰብን ረክቡ ምስ ኣምላኽን ምኽንያት ብምግባር ዘፍጥረት ኢሎም ይሰሚዩዎ።

1. **መበቆል ዓለም** (ዘፍ.1:1)፡ “ኣምላኽ ብመጀመርታ ሰማይን ምድርን ፈጠረ”። ዘመናዊ ሳይንስ ከንዮው እዚ ኪኸይድ ዚኸእል ብቐፅ ምኽንያት ንፍጥረት

ዓለም መግለጸ ቃል የብሉን።

2. መብቆል ሰብ (ዘፍ.12፡6,27፡1-2)፤ ሰብ ውጪኢት ኢድ አምላክ እዩ።
3. መብቆል ሓጢአት (ዘፍ. 2,3 ምዕ.)፤ ሓጢአት ብዘይ ምእዛዝ ናይ ሰብ ናብ ዓለም መጸኢ ትቐጽል ከእ ኣላ።
4. መብቆል ድሕነት (ዘፍ.3፡15 ምስ ዮሃ.3፡16 እነጻጽሮ) ንርእሲ እቲ ፈታኒ ተመን ዚጭፍልቅ መድሓኒ ተተሰፍዩ።
አምላክ፦
• ከም ፈጣሪ
• ከም ዓቃቢ
• ከም ወሃብ ሕጊ
• ከም ፈራዲ
• ከምኡውን ከም ምሕረተኛ ገዛእ ተገሊጹ ኣሎ።

ቀንዲ ፍጻሜታት ኣብ ዘፍጥረት

- ፍጥረት ዓለም
- ፍጥረት ሰብ
- መጀመርታ ሓጢአት
- ውድቀት ሰብ
- ተስፋ እቲ መድሓኒ
- ምዕባል ሓጢአት
- ማይ ኣይሂ
- ምትሕውቀስ ጃንጃታትን ዝርጋሐ ወዲ ሰብ ኣብ ምድርን
- ጽውዓ ኣብርሃምን ኪዳን አምላክን።
- ምሕዳስ ኪዳን ምስ ደቂ ኣብርሃም መጀመርታ ናይ እተሓረየ ወለዶን ሃገርን።

ዘፍጥረት ንመጻሕፍቲ ዘጸኣት፡ ዘሌዋውያን፡ ዘሁልቅ፡ ዘዳግም፡ ከምኡውን ንመጽሐፍ እያሱ መእተዊ እያ። ኣብ ልዕሊ እቲ ነዛ መጽሐፍ እዚ ኣብ ዘወሃብ ትንታኒ ኣብ ክልተ ተመቐላ ክትርእ ይከኣል።

1. ጥንታዊ ዛንታ ዓለምን ወዲ ሰብን (ምዕ. 1-11)
• ቦታ ወዲ ሰብ ኣብ ፍጥረት ተዋሂቡ ኣሎ።
• ህላወ እኩይ ተገሊጹ ኣሎ።
• መጀመርታ ስልጣኔ ተራእዩ ኣሎ።
• ዝርጋሐ ወዲ ሰብን ምምቕቓል ሃገራት ተዘንትዩ ኣሎ።
• ቦታ እስራኤል ኣብ መንጎ ህዝብታት ዓለም ተመዲቡ (ተወሲኑ)
2. ዛንታ ኣቦታት ወይ ኣቦታት ዓሌት ኣይሁድ (ምዕ. 12-50) ካብ ጽውዓ ኣብርሃም ክሳብ ሞት ያለቆብ የዘንቱ።

ዝርዝር ትሕዝቶ ኣሪት ዘፍጥረት

ፍጥረት ሰማይን ምድርን ሰብን (1፡1-2፡3)

ወለዶ ሰማይን ምድርን ሰብን (2፡4-50፡26)

1. ወለዶ ሰማይን ምድርን (2፡4-4፡26)
• ካልኣይ መጀመርታ ዛንታ ሰብ ኣብ ምድሪ (2፡4-25)
• ምእታው ሓጢአትን ውድቀት ሰብን ተስፋ ናይቲ መድሓኒን (ምዕ.3)
• ዕቤት ሓጢአት (ምዕ. 4)
2. ወለዶ ኣዳም (5፡1-6፡8)
• እቲ ዛንታ ብኣዳም ጀሚሩ መስመር ወለዶኡ ብሴት ናብ ኖህ ይቐጽል። (ምዕ. 5)
• ርኽሰት ሰብ ኣብ ምድሪ (6፡1-8)
3. ወለዶ ኖህ (6፡9 - 9፡29)
• ኖህ ምስ ሰለስተ ደቂ ሴም፡ ካም፡ ያፌት (6፡9-10)
• ብልሽውና ሰብ፡ ማይ ኣይሂ፡ መርከብ ኖህ፡ ኖህን ምቕራብ መስዋእቱን ድሕሪ ማይ ኣይሂ (6፡11- 8፡22)
• ሓድሽ ኪዳን፡ አምላክ ምስ ሰብ ብመገዲ ኖህ (9፡1-29)
4. ወለዶ ደቂ ኖህ (10፡1-11፡9)
• ደቂ ኖህን ካብኣም ዝወጹ ዝተፈላለዩ ህዝብታትን (10፡1-32)
• ምድብላቕ ቋንቋታት ኣብ ባቤልን ዝርጋሐ ወዲ ሰብ ኣብ ልዕሊ ምድርን (11፡1-9)
5. ወለዶ ሴም (11፡10-26)
ወለዶ ሴም ናብቲ ተስፋ ናይቲ ዘርኢ ናብ ታራ ኣብ ኣብርሃም ይጽብጽብ።
6. ወለዶ ታራ (11፡27-25፡11)
መስመር ወለዶ ታራ፡ ዛንታ ኣብርሃምን ዘርኡን ብሞት ኣብርሃም ይድምድም።
• ጽውዓ ኣብርሃምን ዝተዋህቦ ተስፋን ምዕ 12
• ኣብርሃምን ሎጥን ምዕ 13
• ባርኾት መልክጻድቅ ንኣብርሃም ምዕ 14
• ኪዳን አምላክ ምስ ኣብርሃም ምዕ 15-16
• እቲ ኪዳን ተሓደሰ ምዕ 17-18
• ጥፍኣት ሶዶምን ጎሞራን ምዕ 19
• ኣብርሃም ኣብ ጌራር ምዕ 20
• ይስሃቅ ወዲ ተስፋ ተወልደ፡ ንእስኑቲን መርዓን ምዕ 21,22,24
• ሞት ሳራ ምዕ 23
• ሞት ኣብርሃም ምዕ 25፡1-11

7. ወለዶ እስማኤል ወዲ ኣብርሃም (25፡12-18)
እስማኤልን ወለዶኡን ኣብ ሸብዓተ ጥቕስታት ይፋነዉ።

8. ወለዶ ይስሃቅ (25፡19-35፡29)
• ልደት ሴሳውን ያዕቆብን (25፡19-34)
• አምላክ ምስ ኣብርሃም ዝኣተዎ ኪዳን ምስ ይስሃቅ ይሕድሶ (ምዕ 26)

- ያለቆብ ምርቻ ካብ ይስሃት ይቐበልን፡ መርዕኡን፡ ዕድሎቱን (ምዕ 27-34)
- አምላኽ ምስ ያለቆብ ዚኣተዎ ኪዳንን ሞት ይስሃቅን (ምዕ 35:1-29)

- 9. ወለዶ እሳው (36:1-37:1)
እሳውን ወለድኡን ኣብ ሓደ ምዕራፍ ይፋነዉ
- 10. ወለዶ ያለቆብ (37:2-50:26)
ብዓብላልነት ዛንታ ዮሴፍን ኣሕዋቱ ደቂ ያለቆብን ይምቀል። እቶም ሕሩያት ወለዶ ናብ ግብጺ ብኸመይ ከም ዝወረዱ የርኢ። ብሞት ያለቆብ ከእ የብቅዕ።

ዝርዝር ኣስማት

ዝርዝር ኣስማት ናይቶም ዝኾሙ ዕድመ ዝገብሩ ሰባት። (ናይ ዕድመ ጸጋ) ካብ 4 ዕለ ክሳብ ታሕቲ ዝርዝር (ዘፍጥረት)

1. ማቱሳላ	969	ዓመት (5:27)
2. ያሬድ	962	" (5:20)
3. ኖህ	950	" (9:29)
4. አዳም	930	" (5:5)
5. ሴት	912	" (5:8)
6. ቃይናን	910	" (5:14)
7. ሄኖስ	905	" (5:11)
8. መሃለኤል	895	" (5:17)
9. ላሚክ	777	" (5:31)
10. ዔበር	464	" (11:16-17)
11. አርፋክሳድ	438	" (11:12-13)
12. ሸላሕ	433	" (11:14-15)
13. ሄኖክ	369	" (5:23)
14. ኖሆር	250	" (11:22-23)
15. ፌሌግ	239	" (11:18-19)
16. ረጉ	239	" (11:20-21)
17. ታራ	230	" (11:32)
18. አብርሃም	175	" (15:7)

ርክብ ኣብ መንጎ ማቱሳላን ኖህን

ማቱሳላ ንላሚክ ኣቦ ኖህ ብ187 ዓመት ይዓብዮ። ላሚክ ከእ ንኖህ ወዱ ብ182 ዓመት ይዓብዮ። ስለዚ ማቱሳላ ኣባሓን ኖህ ብ369 ዓመት ይዓብዮ። ዕድመ ማቱሳላ ከእ 969 እዩ። ስለዚ ማቱሳላን ኖህን ን600 ዓመት ዝኣክል ኣቢሮም ይነብሩ ከም ዝነበሩ ከንግንዘብ ንኺእል። ኖህ 600 ዓመት ምስ ዝበረ ማይ ኣይሂ ጀመረ፡ ስለዚ ማቱሳላ ክሳብ እቲ ማይ ኣይሂ ዝኹነሉ እዋን ተቐራሪብዎ ነይሩ ማለት እዩ።

ርክብ ማቱሳላን አዳምን

አዳም 130 ዓመት ምስ ዝበረ ንሴት ወለደ። ሴት ድማ 105 ምስ ዝበረ ንሄኖስ ወለደ። ሄኖስ ከእ 90 ዓመት ምስ ዝበረ ንቃይናን ወለደ። ቃይናን ከእ 70 ዓመት ምስ ዝበረ ንመሃለኤል ወለደ። መሃለኤል ከእ 65 ዓመት ምስ ዝበረ ንያሬድ ወለደ። ያሬድ 162 ዓመት ምስ ዝበረ ንሄኖክ ወለደ። ሄኖክ ድማ 65 ዓመት ምስ ዝበረ ንማቱሳላ ወለደ ስለዚ 130 +105+ 90 +70+65+162+65= 687

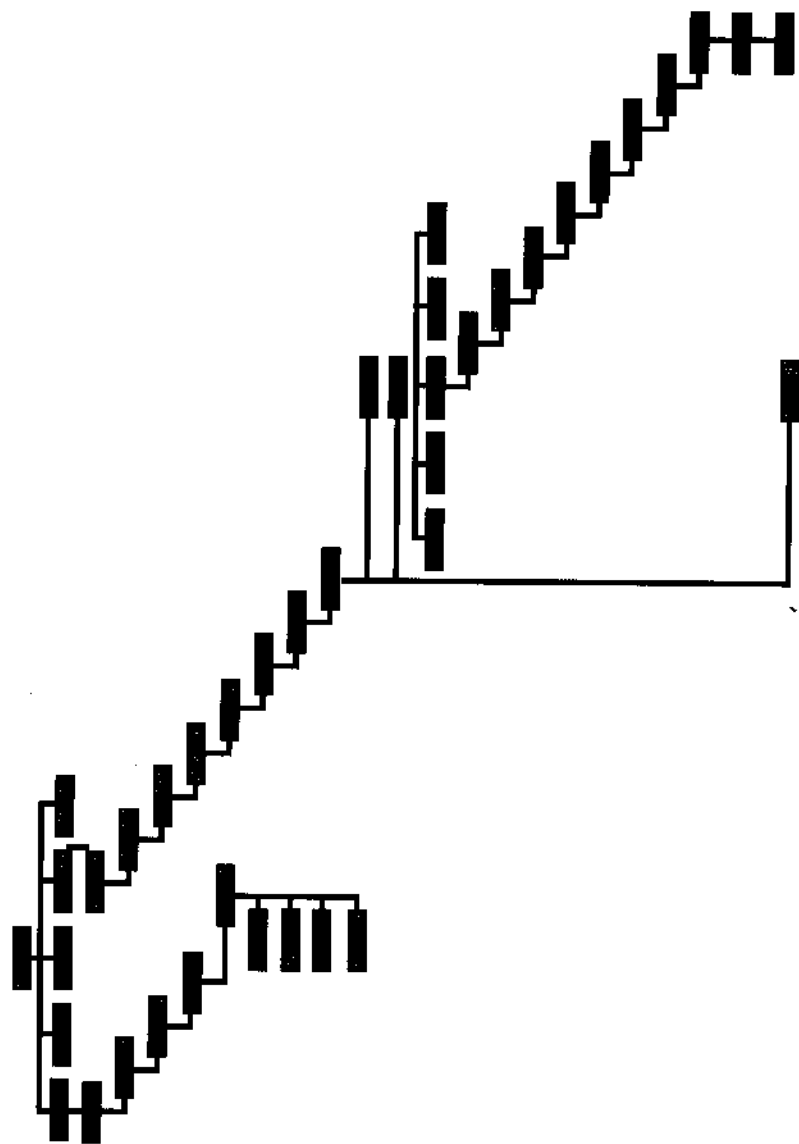
አዳም ንማቱሳላ ብ687 ዓመት ይዓብዮ፡ ስለዝኾነ ሽኢ ርክብ አዳምን ማቱሳላን (930-687) 243 ዓመታት ነበረ። አዳም ቅድሚኒ ኖህ ምውላዱ 116 ዓመት ኣቢሉ ሞተ።

- 1650 ዓመት ካብ አዳም ክሳብ ማይ ኣይሂ።
- 427 " ካብ ማይ ኣይሂ ክሳብ ኣብርሃም።
- 350 " ኖህ ድሕሪ ማይ ኣይሂ ጸንሐ።
- 2 " ቅድሚኒ ምውላድ ኣብርሃም ድማ ኖህ ሞተ።

አዳም ክሳብ ኣሙሽተ ወለዶ ጸንሐ። ኖህ ግን ክሳብ 9 ወለዶ ጸንሐ። ካብ ማይ ኣይሂ ንነጀው እቲ ዕድመ እናኣጸረ ስለ ዝኸደ እቲ ወለዶታት ይቅልጥፍ።

ስሌዳ መዋእል ካብ አዳም ክሳብ ኣብርሃም

ኣብያት	መዓረሩ ዕድሙ	ጠቅላላ ዕድሙ	ኣብያት	መዓረሩ ዕድሙ	ጠቅላላ ዕድሙ
አዳም	130	930	አርፋክሳድ 2 ዓመት ድሕሪ ግ ይ ኣይሂ ተወለዱ		
ሴት	105	912	አርፍክሳድ	35	438
ሄኖስ	90	905	ሸላሕ	30	433
ቃይናን	70	910	ዔበር	34	464
መሃለኤል	65	895	ፌሌግ	30	239
ያሬድ	162	962	ረጉ	32	239
ሄኖክ	65	369	ሴሩግ	30	230
ማቱሳላ	187	969	ኖሆር	29	148
ላሚክ	182	777	ታራ	130	205
ኖህ ኣብ ማይ ኣይሂ	600	950	ኣብርሃም	ጡዲ 75 ከ እን ኣተወ	
	1650			427	

ረቂቅ - ኦሪት ዘፍጥረት

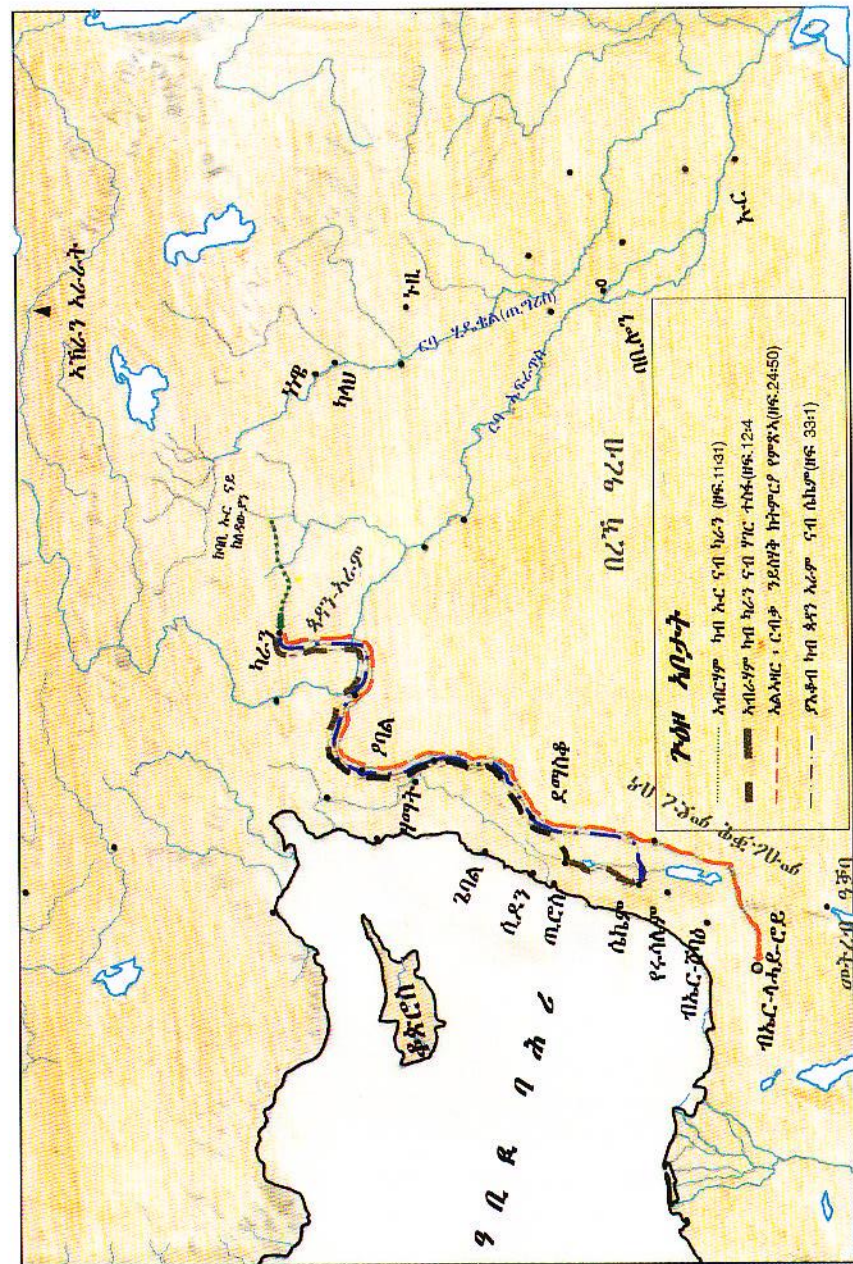
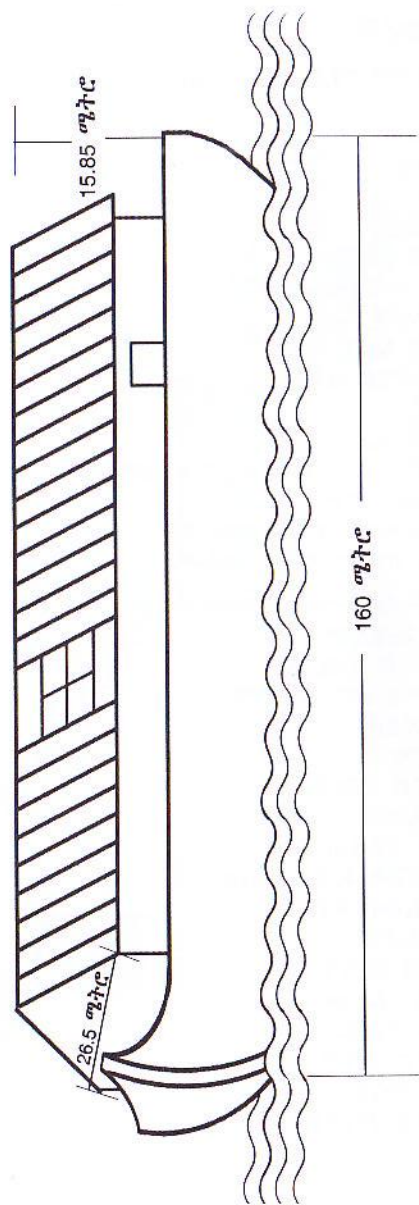
ቀዳምይ ክፋል፡ ጥንታዊ ዛንታ (1:1-11:9)

I. ፍጥረት	1:1-2:25
1. ፍጥረት ዓለም	1:1-2:3
2. ፍጥረት ሰብ	2:4-25
II. ወድቀት	3:1-5:32
1. ወድቀት ሰብ	3:1-24
2. ድሕሪ ውድቀት	
ተጻረርቲ መስመር ወለደታት	4:1-5:32
III. ፍርዲ ማይ አይሂ	6:1-9:29
1. ጠንቂ ማይ አይሂ	6:1-5
2. ፍርዲ ናይ ማይ አይሂ	6:6-22
3. ማይ አይሂ	7:1-8:19
4. ሳዕቤን ማይ አይሂ	8:20-9:17
5. ድሕሪ ማይ አይሂ፡ ሓጢአት ደቂ አምላኽ	9:18-29
IV. ፍርዲ አብ ልዕሊ ግምቢ ባቤል	10:1-11:9
1. ወለደ መስመራት ድሕሪ ማይ አይሂ	10:1-32
2. ፍርዲ አብ ኮሎም ወለደ መስመራት	11:1-9

ካልኣይ ክፋል፡ ዛንታ ኣቦታት (11:10-50:26)

I. ዛንታ ህይወት ኣብርሃም	11:10-25:18
1. መእተዊ ናይ ኣብርሃም	11:10-32
2. ኪዳን አምላኽ ምስ ኣብርሃም	12:1-25:18
II. ዛንታ ህይወት ይስሃቅ	25:19-26:35
1. ወለደ ይስሃቅ	25:19-34
2. ወድቀት ናይ ይስሃቅ	26:1-33
3. ውድቀት ኤሳው	26:34-35
III. ዛንታ ህይወት ያእቆብ	27:1-36:43
1. ያእቆብ በረኽት ኤሳው ወሰደ	27:1-28:9
2. ህይወት ያእቆብ ኣብ ካራን	28:10-32:32
3. ምምላስ ያእቆብ	32:1-33:20
4. ያእቆብ ኣብ ከንኣን	34:1-36:43
5. ዛንታ ናይ ኤሳው	36:1-43
IV. ዛንታ ህይወት ዮሴፍ	37:1-50:26
1. ዓመጽ ስድራ ዮሴፍ	37:1-38:30
2. ክብ ምባል ዮሴፍ	39:1-41:57
3. ምድኣን ደቂ ያእቆብ	42:1-50:26

ጥያቄ ሆኖ

አራት ዘጸአት (መጽሐፍ ምድሓን)

ጸሐፊው ሙሴ። ብዛዕባ ጸሐፊ እዛ መጽሐፍ ሙሴ ምህኑ ገለ ብነጭራታ ዚምልከት ም እኳ እንተለዉ፡ አይሁድ ኮነ ክርስቲያናት፡ ወይ ወንጌላውያን ምሁራት፡ ጸሐፊ እ ዛ መጽሐፍ እዚእ ሙሴ ምህኑ የኾትሙ። ምስ ዘፍጥረት ብምትሕሓዝ ድማ እቲ ጸ ሓፋይ ስሙ ባዕሉ ብተድጋግሚ ምጥቃሱ (17:14, 24:4, 25:9, 34:27, 36:1) ፍሉ ይ መረጋገጹ እዩ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜ 1445 - 1405 ቅ.ል.ክ ኣብ ባረኻ ኮለል ክብሉ ክለዉ ደድ ሕሪ ዘፍጥረት ዝተጻሕፈት ከይኮነት ኣይትተርፍን።

ተገዲ ቃል “ምድሓን”

ተገዲ ጥቕሲ (6:6, 19:5-6)

ዕግፍ እዛ መጽሐፍ እዚእ ለውጢ ካብ ባርነት ናብ ነጻ ሰባት ዝተቐየረ ዛንታ ዘይ ኩነስ እቲ ኣምላኽ ነቦታቶም ዝሃበም ተስፋ ፍጻሜ ቀዳማይ ገዱ ናይ ሃገር ን ብዝሒ ደቂ እስራኤልን እያ ተዘንቱ።

መዝላ

1. መለተፂ

እዛ መጽሐፍ እዚእ ዓባይ መቐይሮ ኣብ ዛንታ ናይ ብሉይ ኪዳን ኮይና ትርክብ። ሓታ ስድራቤት ናብ ህዝቢ፡ እቲ ህዝቢ ድማ ናብ ዝተፈለየ ዕዮ ዝተመደበ ኮነ። መንግ ቲ ክህናትን ቅዱስ ህዝብን ኪኾኑ (19:6) መጋቢነት ኣቦታት ወዲኡ ሕጊ ጀመረ።

እዛ መጽሐፍ እዚእ ትሕዝቶኣ ከኣ ባርነት፡ ሓርነት፡ ምውዳብን ምውጻእን

የመልክት።

ብዥል መገዳ

- ምዕራፋት (1-19) ዛንታዊ
- ምዕራፋት (20:1-40:38) ሕጊ ዘጠቃለል እዩ።

ዝተፈላለዩ ሕጋዊት ኣብ ዘጽኣት ተገለጹ ይርከብ

- ሞራላዊ ሕጊ - ገላጺ ጽድቅን ሓጢአትን (እተን ዓሰርተ ትእዛዛት)
- ስርዓታዊ ሕግታት - ገላጺ ድሕነት ካብ ሓጢአትን ባዕቤንን
- ሲቪላዊ ሕጊ - ሃገር ንመለኮታዊ ሃይማኖት

ሾባዓተ ዓበይቲ ፍጻሜታት ኣብ መጽሐፍ ዘጸኣት ንምልክት፡-

1. ባርነት
2. ሙሴ
3. መዓታት
4. በዓል ፋሲጋ
5. ቀይሕ ባሕር
6. በረኻ
7. ሲና

ሀ. ትሕዝቶ እዛ መጽሐፍን ስግን

እተን ሓሙሽተ መጻሕፍቲ ሙሴ (ፔንታቴክ) ብመስርቦ ፊደል ኣይሁድ ኣር እስቲ ዝተዋህበን እዩን። ዘጽኣት ማለት ከኣ ካልኣይ መጽሐፍ ማለት እዩ። ብቋንቋ ኣይሁድ ቨአላህ ሾሞት (אֱלֹהִים) ስሞም እዚ እዩ፡ ብሓጺሩ ሾሞት (אֱלֹהִים) ስሞም ይበሃል። ግናኽ እዚ ነታ መጽሐፍ ውሽጣዊ ትሕዝቶኣ ዚገልጽ ኣርእስቲ ኣይኮነን። ኣብቲ መጀመርታ ኣይሁድ ኣብ ግብጺ ኮይኖም ንብሉይ ኪኖን ናብ ቋንቋ ግሪኽ ኪትርጉምም ከለው Εβραϊσ፡ ምውጻእ ዓብዪ ጭፍራ ህዝቢ ይብልዎ። ብመስረት 19:1 ብላቲን Exodus ተተርጎመት። ማርቲን ሉተር ናብ ቋንቋ ጀርመን ኪትርጎም ከሎ ከኣ ካልኣይ መጽሐፍ ሙሴ ኢሉ ኣርእስቲ ሃባ። ሰለዚ እቲ ዝውቱር ዝኾነ ቋንቋ ግሪኽ ምስ ቋንቋ እንግሊዝ ብምሕዋስ Exodus ካልኣይ መጽሐፍ ሙሴ ተባሂሉ ይሰመ ኣሎ።

“ዘጸኣት” ቢብል ኣብ ትግርኛ ካብ ግእዝ ዝመንጨወ ቃል ኮይኑ “ጸኣት” ብቋንቋ ግእዝ ምውጻእ ማለት እዩ። ብቋንቋ ኣብራይስጢ ደማ ያጸእ (שָׂא) ምውጽእ ።

ግናኽ ከምቲ ዘፍጥረት ዝብል ኣርእስቲ ምስታ ውሽጣዊ ትሕዝቶ እታ መጽሐፍ ዚሰማማዕ፡ ኣርእስቲ ናይዛ መጽሐፍ እዚኣ ከምኡ ኣይኮነን። እቲ ዘጽኣት (Exodus) ተባሂሉ ዘሎ እቲ ቀዳማይ ክፍሊ ናይታ መጽሐፍ ዚገልጽ ቃል እዩ። ካብ 15-22 ን ንዮው ዘሎ ግና ምስቲ ኣርእስቲ ኣይተሓሳዝን ። እዛ መጽሐፍ ብዛዕባ ክልተ ዓበይቲ ክፍልታት ትዛረብ። ካብ ግብጺ ምውጻእን ምሃብ እቲ ሕጊ ኣብ ከረን ሲናን።

ኣብዛ መጽሐፍ እዚኣ ሰለስተ ቀንዲ ዝኹኑ ባህርያት ኣለዎ፡-

እግዚኣብሄር ፣ ሙሴ ፣ እስራኤላውያን።

ኣብቲ መጀመርታ ናይዛ መጽሐፍ ብዛዕባ እግዚኣብሄር ክትዛረብ ከላ፡ ኣዝያ እተሰምየ ብዛዕባ መለኮታዊ ፍጥረት ኣይሊ ኣምላኽ እዩ። ኣብቲ ካልኣይ ክፍሊ ራእይ (ምግላጽ) ናይ መለኮታዊ ፍቓድ፡ ዕላማ ኣምላኽን ቅድስንኡን ኣብ ህዝቡ የንጸ ባርቕ። ካብ ኣረኣእያ ናይ ሙሴ፡ ኣብቲ ቀዳማይ ክፍሊ ናይዛ መጽሐፍ ሙሴ ከም ሙውጽኢ ኣራ፡ ከም መሳርሒ ንህዝቡ እዩ።

ኣብ ዘጸኣት እተገልጹ ሕጊ

- “ሞራላዊ ሕጊ - ብዛዕባ ጽድቅን ሓጢአትን ይገልጽ። ዓሰርተ ትእዛዛት” (ዘጸ.20)
- “ሕጊ ሃይማኖታዊ ስርዓታት (ceremonial law) - ብዛዕባ ምድኣን ካብ ሓጢአትን፡ ዓሰቢ ሓጢአትን።
- “መንግሥታዊ ሕጊ - ንህዝቢ ዝጥርንፍ፡ ንኣንቲ ሃገር ንመለኮታዊ ሃይማኖት ንምብቃዕ ዚሕግዝን ነበረ።

ሃሞራቢ ብ18 ክፍለ ዘመን ቅድሚኡ ክርስቶስ ኣቢሉ፡ ምስ እዘን ዓሰርተ ትእዛዛት ዚሰማምዓ ሕግታት ገይሩ ነይሩ ይበሃል።

ለ. እታ ድንኳንን ኣገልግሎታን (ዘጸ. 25-31)

ትሕዝቶ ስርሓታ እግዚኣብሄር ባዕሉ ሃቦም። (25:9) ኣብዛ መጽሐፍ እዚኣ ክልተ ጊዜ ተደጋጊማ ትርከብ። ኣብቲ ካልኣይ ከኣ ከም እተሰርሐት እዩ ዝዝንቶ። (35-40)። እታ ድንኳን ናይታ ሰማያዊት ምስልን ጽላሎትን እያ። (ኣብ. 8:5) ነቶም ህዝቢ እብራውያን ፍልይ ዝበለ ትርጉም ዝሓዘለት እኳ እንተኾነት ቅርጽ ግና ናይታ ትመጽእ ከም ዝነበረ የረዳእና (ኣብ. 9,10)። እዛ ድንኳን እዚኣ ኣብዚ ዳሕረዋይ ጊዜ ብታ ቤተመቅደስ ሰሎሞን ዘሰርሓ ተተኪኣ ንረኽባ። እዛ ድንኳን እዚኣ ኣብቲ ናይ ኣይሁድ ሰማያዊት ዓብይ ቦታ ዝሓዘት ነበረት። መሰረታ መለኮታዊ ነገራት ሰለዝኹኑ እግዚኣብሄር ቦቲ ኣብኣ ዚርኤ ነገራት ጌይሩ ነቲ ጽላሎት ናይቲ ዚመጽእ ክርስቶስዮናዊ እምነት ይሕብሮም።

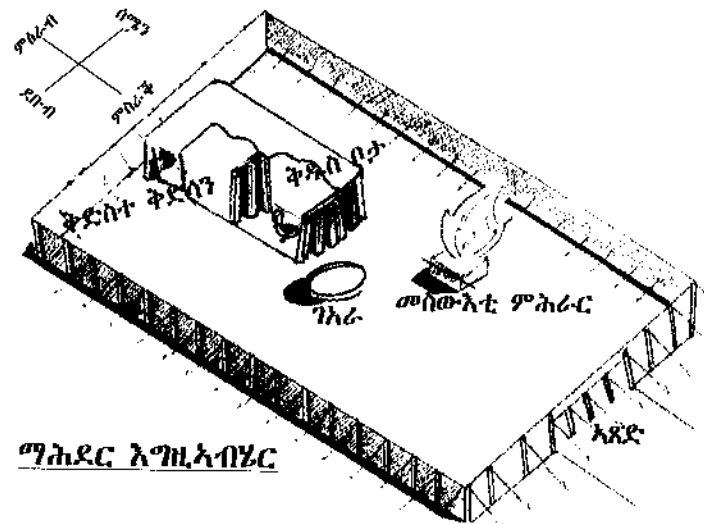
2. እቲ ማሕደር እግዚኣብሄር

ዚትክልን ዚለዓልን ድንኳን ነበረ። ንእግዚኣብሄር ዚሰማዓልን እግዚኣብሄር ዚግለጽሉን ቦታ (ዘሌ.26:11-12)። እቲ ማሕደር እግዚኣብሄር፡ ድንኳን ምርኽብ (ዘጸ.29:42)፡ ድንኳን ኣምላኽ (ራእ.21:3) ተባሂሉ ይጽዋዕ እዩ። እግዚኣብሄር ንሙሴ ዝርዝር ኣስራርሓ እቲ ድንኳን ከም ዝሃበ ነንብብ (ዘጸ. 25-28)። ማሕደር እግዚኣብሄር፡ ዚሰራሕ ከሎ እቲ ህዝቢ ዘድሊ እቕሑ ኺውፊ ተሓተ እሞ ብልግሲ ዘድሊ ዮሎ ወፊየ (ዘጸ. 25:1-9, 36:3-6)። እቲ ማሕደር እግዚኣብሄር ኣብ ኣጻድ ተተኺሎ ኣብ ዙርያኡ ብመጋረጃ ተኸቢቡ ነበረ (ዘጸ. 27:9-19)።

ስርሐት ናይታ ድንኳን

• አጸድ

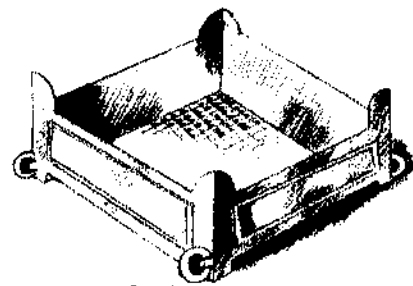
እቲ አጸድ 46 ሜትር ንውሓት ብ23 ሜትር ጐኒ ነበረ። ካብቲ ህዝቢ ዘለዎ ቦታ ዝተፈለየ ጉዳይ ብሃሪ ዝተሰርሐ መጋሪሻ ይሸፈን። ነዚ መጋሪሻታት ደው ዘብሎ 60 አዕኑድ (ኑሓሲ እተለበጠ) አለዎ። ነፍሲ ወከፍ ዓንዲ ዳርጋ 2 ሜትር አቢሉ ይኸውን። እቲ መጋሪሻ ካብ ጽሩይ ሃሪ ዝተሰርሐ ነበረ። አብ መንጎ ነፍሲ ወከፍ ዓንዲ ከአ 1½ ሜትር አቢሉ ፍልልይ አለዎ። ነፍሲ ወከፍ ዓንዲ ካብ ብሩር ብእተሰርሐ ሽካል ይተላለፍ። አፍደገ ናይቲ አጸድ ብፀ ሜትር ዝምግፍሑ ይኸደን። ሕብሪ እቲ መጋሪሻ እፍ ደገ ናይቲ አጸድ ሰማያውን ቀይሕን ነበረ። አብዚ ቦታ እዚ ኪአትጢ ዚፍቀዶም ነቶም ለዋውያንን ካህናትን ጥራይ እዩ። እቶም ሰገድቲ መስዋእቲ አምላኦም አብ ደገ እቲ አጸድ ይጽበዩ ነበሩ።

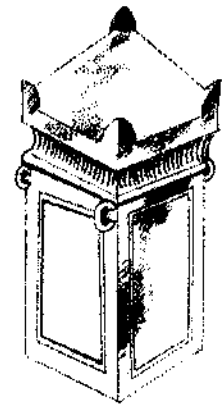
ማሕደር እግዚአብሔር

• እቲ መስው-ኢ (ዓብዱል መስው-ኢ እንሰላታት)

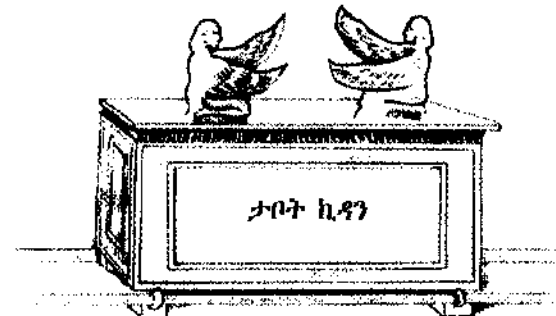
እቲ መስው-ኢ ብወገን ምብራቕ ናይ ድንኳን ጥቓ እፍ ደገ አጸድ ዝርከብ ኮይኑ 2.3 ሜትር ትርቢዕትን 1 ¼ ሜትር ንውሓትን ዓቕን ዘለዎ አብ አርባዕቲኡ ነር ናዓት ደም ዚንጸገሉ ቀርኒ አለዎ። እቲ ካህን ኪስው-ኢ ከሎ ደው መበሊ ዚኾኖ ፍርቂ ቀውመት ናይቲ መስው-ኢ መበረኽ ነበሮ። እቲ ሓዊ ብተአምራታዊ መገዲ ይነክሰ

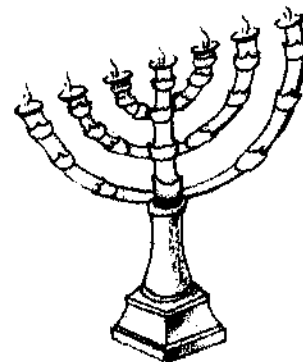
መስው-ኢ ምሕራር

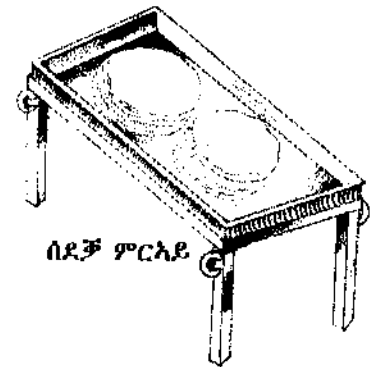
መስው-ኢ ዕጣን

ታቦት ኪዳን

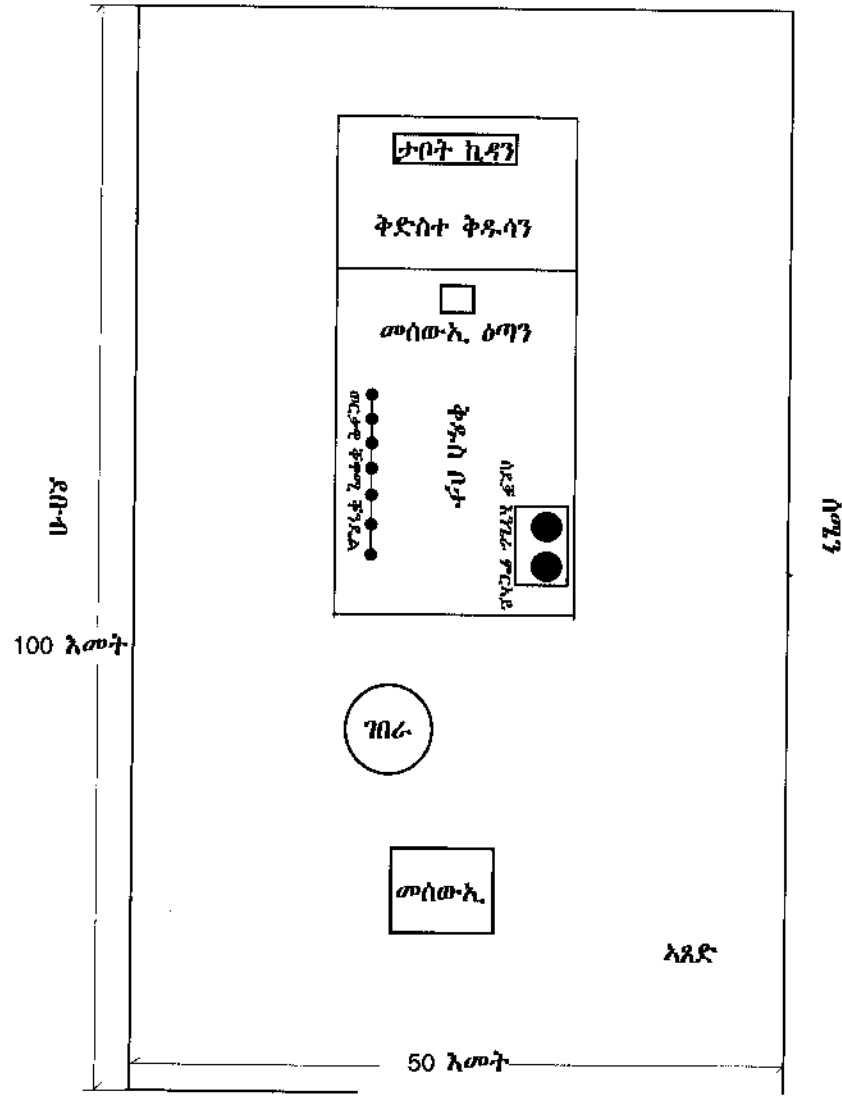

ቀዋሚ ቀንዲል

ሰደቓ ምርአይ

ምዕራብ

ንድፊ ማሕደር ድንኳን

ምብራቅ

ካብቲ ቦታኡ ከኣ ንደገ ከወጽእ ኣይፍቀድን (ዘሌ.9:24፡16:9)። ካብ ዕጩይቲ ሽ ጢም ኮይኑ እቲ ሃንፍ ቦታ ኸኣ ብሓመድ ዝመልኦ እዩ። እቲ ካህን ኣብ ነፍሲ ወከፍ መዓልቲ- ክልተ ጊዜ መስዋእቲ የቅርብ። ብጀካ እቶም ካልኣት ሰባት ዚሰውእዎ (ብምኸንያት በደሎም ኾነ ወይ ብኻልእ) እቲ ዚሰዋእ መስዋእቲ ጽላሎት ናይቲ ኪስዋእ ዚነበረ ክርስቶስ ነበረ።

• ግሕደር (Tent) (ዘጸአት 26:7-14)

- 1) ነቲ ድንኳን ዚኸድን እዩ።
- 2) ካብ ጸጉሪ ጤል ዝተሰርሖ ክዳውንቲ እዩ።
- 3) መጋረሻታት (ዓለባታት) ኣሎዎ።
- 4) ነፍሲ ወከፍ ዓለባ ኸኣ ንቐመት 15 ሜትር ንጎድኒ ድማ 2 ሜትር ነበረ።
- 5) እዚ ዓለባታት እዚ ካብ ጸጉሪ ጤልን ካብ ቀይሕ ልሕጺ እንግጢዕን እተገብረ ነበረ።
- 6) ገበራ (ዘጸ.38:8፡ 30:18)
- 7) እቲ ቅዱስ ሰፊር
- 8) ቅድስተ ቅዱሳን
- 9) ቀዋሚ ቀንዴል
- 10) ታቦት ኪዳን
- 11) ሰደቓ ምርከል
- 11) መስውኢ ዕጣን
- 12) ሻሽ

3. ሊቀ ካህን

ኣብ ምድረበዳ ክህነት ምስ ተኣታተወ ሙሴ ንሓዉ ኣሮን ቀዳማይ ሊቀ ካህን ኪኸውን ብመሪሕነት ኣምላኸ መዘዘ (ዘጸ.28,29, ዘሌ.8,9) እቲ ክህንነት ካብ ነገደ ሌዊ ክኸውን ተኣዘዘ። ኣሮን ካብ ነገድ ሌዊ ኮይኑ ንሊቀ ክህነት ተሾመ። ደቂ ድማ ድሕሪኡ ነቲ ሰልጣን ወረሱ።

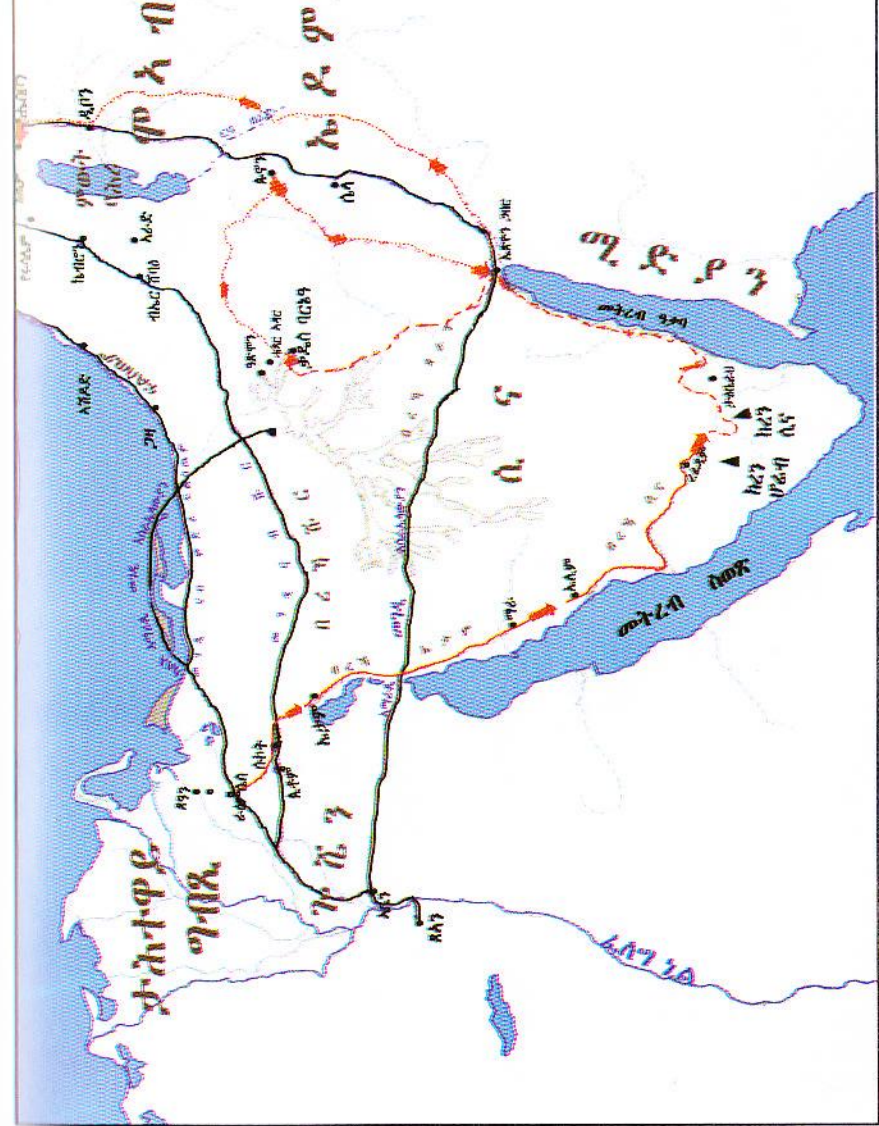
እቲ ልብሲ ሊቀ ካህን ንእኡ ከም መንነኛ ኣብ መንጎ ኣምላኸን ህዝቡን ዝውክል ነበረ። ኣብ ልዕሊ እቲ ንቡር ናይ ክህነት ክዳን እቲ ሊቀ ካህን ናይ ኤፎድ ቀምሽ ነበሮ። እዚ ካብ ወርቅን ሰማያውን ሕብሪ ደምን ጽፋይ ቀይሕን እተፋሕሰ ልሕጺ እንግጢዕ ዝተገብረ እዩ።

ኣሰማት 12 ነገድ ደቂ እስራኤል ኣብ ኣእማን በበርባዕተ ንትኹል ሰለስተ መስርዕ ዝሓዘ ሳንቃ ኣፍ ልቢ ኣብ ልዕሊ ክዳን ኤፎድ ነበሮ። ምልክቱ- ፍርዲ ኣብ ልዕሊ ክዳን ኤፎድ ክልተ ኣእማን ከም ናይ ማሕተም ስም ኣብ ነፍሲ ወከፍ እምኒ ሽዱሽተ ኣሰማት ተቐሪጹ ኣብ ትትያ ወርቂ ዝሓዘ ኮይኑ ኣብ መናኹቡ ይጸሮ። ምልክቱ ድማ መዘከርታ ኣሰማት ደቂ እስራኤል እዩ።

ኡሪምን ቱሚምን ኣብ ሳንቃ ኣፍ ልቡ ይገብሮ። ብርሃንን ፍጽምናን ከኣ ይትርጉም። በዚ ገደሮም ከኣ ፍቓድ ኣምላኸ ይሓትሉ ነበሩ። (ዘሁ.27:21)

መጠምጠምያ ካብ ልሕጺ እንግጢዕ ዝተገብረ ምልክቱ-ንጌጽ ነበረ።

1. ንፍሉይ ዕላማ፣ ንአምላኽ እተፈልየ ህዝቢ ምዕ. 19
2. በዞም ዚሰዕቡ ምጃም አምላኻዊ መንግስቲ
 - ዓሰርተ ትእዛዛት (20:1-22)
 - መጽሓፍ ሕጊ አብ ማሕበራዊ ናብራ (20:23-23:33)
 - እቲ ህዝቢ ኪገን አምላኽ ይቐበል (24:1-12)
 - ንሙሴ ዝተዋህበ መምርሒ ንምህናጽ እታ ድንኳን ምርኽብን ቤተ ክህነትን (24:1-34)
 - ምህናጽ እታ ድንኳን ምርኽብ (ምዕ. 35-40)

አራት ዘሌዋውያን (ሕጊ'ታ መንግስቲ)

ጸሐፊው ሙሴ። 756 ግዜ "እግዝአብሄር" ዚብል ቃል ኣብዛ መጽሐፍ እዚ ተጻሒ ፎም ይርከቡ። ካብ ካልኣት መጻሕፍቲ ንላዕሊ ኣብዛ መጽሓፍ እዚአ ተገሊጹ ኣሎ። ብዛዕባ መስዋእትን ብዛዕባ ክህነትን ዚብዝሐ ነገራት እኳ እንተሰዋ ጉልሑ ዝርእ ባህርያታ ግና እግዝአብሄር እዩ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜ 1405 ቅ.ል.ክ። ኣብ ዘሁልቅ 1:1 ሙሴ ኣብ ካልኣይ ዓመት ካብ ግብጺ ካብ ዝወጹ ኣብ ቀዳማይ ወርሒ ዝብዝሐ ክፍሊ እዛ መጽሓፍ ሰሪሑ መወጻእትኣ ኣብ ሞኣብ ኮይኑ ዝወድኣ ትመስል።

ቀንዲ ቃል፡ ቅድስና።

እብራውያን ነዛ መጽሓፍ እዚአ ሸያቅራእ (ספר) 'ጸውያም ከእ' ዝትርጉሙ፡ ወይ ከእ ሕጊ ካህናት ኢሎም ይጽውውዕዋ እዮም። ትርጉም ሰብዓ ሊቃውንቲ ከእ ዘሌዋውያን ይብላ። ምኽንያቱ እዛ መጽሓፍ ጸቂጣ እትዛረበሉ ብዛዕባ ክህነት ሌዋውያን ስለዝኾነ እዩ።

ቀንዲ ጥቕሲ፡ (17:11, 20:7-8)

ዕላማ፡

ሀዘቢ እስራኤል ካብቲ ዝነበርዎ ባርነት ሓራ ድሕሪ ምውጻኦም ኣቲ ዘድልዮም ነገር ንኣምላኽ እተፈለየ ሀዘቢ ኡንካ ምንባር ነበረ። ስለዚ ድማ ዕላማ ዘሌዋውያን ነቲ ሀዘቢ ስርዓት ኣምልኾን መምርሒ ሞራላዊ ህይወትን ንምሃብ እተጻሕፈት እያ። ብኻልእ ኣገላልጻ ቅዋም ናይታ ነገር ክብሃል ይከኣል። ኩሉ ትሕዝቶኣ ድማ ጽላሎት

ናይቲ ድሒሩ ዚመጽእ ነበረ። ቀንዲ መልእኽታ እትመሓላል፤ ግና ቅድስና ኣምላኽን ቅድስና እቶም ኣምላኽ ዝሓረዮም ሀዝብን እዩ።

ማሕላ

ዘሌዋውያን ዝብል ቃል ንሌዋውያን ዘርእ. (ምስ ሌዋውያን ዝተተሓሓዘ) ማለት እዩ። እታ መጽሓፍ፡ ብሌዋውያን ወይ ከኣ ብካህናት ዚወሃብ ብዛዕባ ሕግን ምምሕዳርን ኣብ ትሕቲ መንግስቲ ናይ እብራውያን ዘጠቓለለት እያ። መብዛሕትኦ እቲ ሕጊ ኣብ ከረን ሲና ዝተዋህበ እዩ።

ነገድ ሌዊ እቲ ንኣገልግሎት ኣምላኽ ዝተፈለየ ነገድ ነበረ። እግዚአብሔር ኣምላኽ እቲ ማህጸን ዝኸፈተ በጽሖ ሰብ ኮነ እንስሳ ናተይ እዩ ኢሉ ንእኡ ኪውፍይዎ ኣዚዞ ነበረ። ግናኽ ኣብ ከንዲ እዚ ሌዋውያን ክትክእዎም ተገብረ። ሌዋውያን መነባብሮኦም ብወጽኢት ናይ ዕሽር እቲ ሀዝቢ ይካየዱ ነበሩ። እዞም ሰባት እዚአቶም ዝቐመጡን 48 ከተማታት ከም ዝነበራኦም ይንገር። (ዘሁ. 35:7 እያሱ 21:19) ኣንቲ ሰድራ ቤት ካብ ሌዋውያን (ኣሮንን ደቂን) ንክህነት ዝተፈለየ ሰድራ ቤት ነበሩ። እቶም ዝተረፉ ካልኣት ግና ኣገዝቲ እቶም ካህናት ነበሩ። ዕዮኦም ነታ ድንኳን ምርኻብ ኪጸሩን ኪግደሱላን ነበረ። ኣብቲ ዳሕራዊ ጊዜ ኣብቲ ካልኣይ ክፍሊ ናይዛ መጽሓፍ ግና መሳርሒ ሕጊ ኣምላኽ ብእኡ ዝተገልጸን ኪዳን ኣምላኽ ብእኡ ዝተገብረን ገይሩ ይገልጸ። ግናኽ ከም መንገድ መታዓረጂ ኣብ መንጎ ኣምላኽን ደቂ እስራኤልን ነበረ።

ኣብዚ መጽሓፍ እዚ ደቂ እስራኤል፡ ርኽብ ኣገልግሎት ካህናትን ሕጊ ናይ መስዋእትን ተዋህቦም። (ዘሌ. 1-7) ኣብ ኦሪት ዘዋውያን ብዙሕ ዓይነት መስዋእትታት ተነገሩ ኣሎ። ካብኣቶም እቶም ቀንዲ ሰለስተ ክንምልከት ንኽእል፡

- መስዋእቲ መስተ
- መስዋእቲ ብልዒ
- መስዋእቲ እንስሳታት

መስዋእቲ ናይ እንስሳታት ኣብ ሰለስተ ይምቀል

- 1) መስዋእቲ ምሕራር
- 2) መስዋእቲ ሓጢአት
- 3) መስዋእቲ ምስጋና (ሰላም)

ሰለዚ ብሓፈሽኡ ኣብ ሓሙሽተ ቀንዲ ዝኾኑ ዓይነት መስዋእቲ ይጠቓለል

1. መስዋእቲ ምሕራር (ምዕ. 1)
2. መስዋእቲ ብልዒ (ምዕ. 2)
3. መስዋእቲ ሰላም (ምስጋና) (ምዕ. 3)
4. መስዋእቲ ሓጢአት (ምዕ. 4)
5. መስዋእቲ በደል (ምዕ. 5:1-6:7)

ሕጊ መስዋእቲ

ኣብ ኦሪት ዘሌዋውያን እቲ ዝበዝሖ ክፋሉ ብዛዕባ ሕጊ እዩ። እቲ ኣገባቡን ዘመልክቶን ከኣ ኣዝዩ ኣድላዪ ነበረ።

1. እቲ ኣግባብ

- እቲ ንመስዋእቲ ዚቐርብ እንስሳ ንጹህን መንቅብ ዘይብሉን ኪኸውን ይግባእ።
- እቲ ዚጥቀሙሉ ኣቓሓ ንጹህ ኪኸውን ነበረ።
- እቲ ቦታ መሰውኢ ቅዱስ ኪኸውን ኣለዎ።
- እቲ ካህን ንኣገልግሎት ውፋይ ኪኸውን ይግባእ።

2. ትሕዝቶኡ ዘመልከቶ

- ኣምላኽ ቅዱስ፡ ሰብ ግና ሓጥእ ምዃኑ የምልክት
- ምስቲ ቅዱስ ኣምላኽ ምርኻብ እቲ ሓጥእ ሰብ ገለ መራኸቢ ኪህልዎ ከምኡ ውን ኣምላኽ ምስ ሰብ ኣብ ሕብረቲ ምእታው ከም ዚደሊ የመልክቲካ።
- ንሕጊ ወይስ ኪዳን ዝጠሓሰ ንሞት ከም ዝቐጸዕ፡ ብዘይ ደም ምፍሳስ ድማ ይቅሬታ ወይስ ሰፊት ሓጢአት ከም ዘዋልደ ድማ የመልክት።
- ኣምላኽ በዚ መስዋእቲ እዚ ብምሕረቱ ንሰብ ከም መስዋእቲ ሓጢአት ጌይሩ ንምቐባል ካብ ሞት የድሕኖ ነበረ። እዚ ጽላሎት ናይቲ ናይ መላእ ዓለም ሓጢአት ዘርሕቐ ገንሽል ኣምላኽ ዘመልክት እዩ።
- እቲ ሕጋዊ መስዋእቲ ዝኾነ፡
- መስዋእቲ በደል (መስዋእቲ ሓጢአት) - ናብ ኣምላኽ ምቕራብ የመልክት።
- መስዋእቲ ምሕራር - ህይወትካ ኩሉ ንኣምላኽ ምውፋይ የመልክት
- መስዋእቲ ሰላም (ምስጋና) - ሕብረትካን ምምልላሳካን ምስ ኣምላኽ የመልክት።

(ዘሌ. 11-15) ብዛዕባ ሰብን ካልእ ነገራትን ኪገብርዎ ዝግባእ ሰርዓት ምንጻህ ይምህር።

(ዘሌ. 23) እተን ሰለስተ ዓበይቲ በዓላት፡ ነፍሲ ወከፍ ዓቕሙ-ኣዳም ዝበጽሖ ወዲተባ ዕታይ ኪገብረን ዘለዎ ይምህር።

- በዓል ፋሲጋ
- በዓል ዓጺድ እንዳእቲ (ዳሕራዊይ ስሙ በዓል ጴንጠቆስተ)
- በዓል ዳስ።

(ዘሌ 25) ኣብ ነፍሲ ወከፍ (7ይ) ሻብዓይ ዓመት ከም ሰንበት፡ ሰንበት (ዕረፍቲ) ናይ ዓመት ተባሂላ ትጽዋዕ። ድሕሪ ሻብዓይቲ ሾብዓተ ዓመት፡ ዓመት እልልታ ተባሂላ ትጽዋዕ።

ብዕዳ ባሮት ዝኾኑ ኩሎም ሓራ ዚወጹላ፡ ኩሉ ብታሕዚ ዝተወሰደ ኣቕሓ ዚምለሰላ፡ እልልታን ሓርነትን ዚውሽዓላ ዓመት፡ ዓመት እልልታ ነበረት።

(ዘሌ. 27) ሕጊ ናይ ዕሽር ተዋሂቡ ኣሎ። ዕሽር ነቶም ካህናትን ሊዋውያንን ዚሕግዝ ነበረ። እዚ ከምዚ ዝበለ ስርዓት፡ ሚዛን ናይ መስዋእቶም የርኢ ነበረ።

ቁጽሪ ሾብዓት (The Number SEVEN)

- ነፍስ ወከፍ ሳብዓይቲ መዓልቲ - ሰንበት
- ነፍስ ወከፍ ሳብዓይቲ ዓመት - ዓመታዊት ሰንበት (ሰንበት ናይ ዓመት)
- ነፍስ ወከፍ ሳብዓይቲ ሾብዓይተ ዓመት (መበል 50 ዓመት) ዓመት እልልታ። (ዘሌ. 25:8)
- ኣብ ነፍስ ወከፍ 7 ወርሒ ቅዱስ ዝኹን በዓላት ይኸብር
- ኣብ መንጎ ፋሲጋን በዓል ሓምሳን 7 ሰውናት ፍልልይ ኣሎ
- በዓል መዓልቲ ፋሲጋ 7 መዓልቲ ይውዳእ
- በዓል ዓስ 7 መዓልቲ ይውዳእ
- ኣብ በዓል ፋሲጋ 14 ገንሸል (2x7) ኣብ መዓልቲ ይስውኡ
- ኣብ በዓል ዓስ 14 ገንሸል (2x7) ኣብ መዓልቲ ይስውኡ
- ኣብ በዓል ሓምሳ 7 ገንሸል ይስውኡ

ኩሉ ሕጋዊት ብዘይ ደም ምፍሳስ ስፊት ሓጢኣት ከም ዘየልቦ እና ኣመልከተ እቲ ጽፋፍን ቅዱስ ናብራን ከም ዓቕሞም ክርከቡሉ ዝኸለሉ መገዲ እትሕብር መ ጽሓፍ እያ።

ነቲ ጽቡቕ ዝኾነ መዕጻዊ መዓልታት ናይ ክረን ሲና፡ ካብዚ ሕጊ ስተት ብም ባል ደቂ ኣሮን ናዳብን ኣቢሁን ድንገት ኪፈጥሩ ከለው ይርእ። በዚ ምክንያት (ብ ሞት ደቁ) ኣሮንን እቶም ካልኣት ደቁን ዘስክር መስተን ወይንን ከይሰትዩ ዝተኸልከ ሉ ዚብል ርእይቶ ኣሎ። ደቂ ኣሮን ዓስቢ ሓጢኣቶም ተቐበሉ።

ኣብዛ መጽሓፍ እዚኣ ብጥርኑፍ ብዛዕባ ዝተፈላለየ ሕጊ ንርእኡ።

- ብዛዕባ መስዋእቲ፡
- ብዛዕባ ክህነት፡
- ብዛዕባ ቅዱስ ጊዚታት።

ቅዱሳት በዓላት (ዘሌ. 23)

ቀዳመይቲ ወርሒ		ሳልሴይቲ ወርሒ		ሻብዓይቲ ወርሒ		
ፋሲጋ ዘ ሌ. 23:4,5	በዓል ቅጫ ዘሌ. 23: 6-8	ቀዳማይ ዓጺድ ዘሌ. 23:9-14	ጴንጠቆስጠ ዘሌ. 23:15-22	መለኸት ዘሌ. 23:23-25	ምትዕራቕ ዘሌ. 23:26-32	በዓል ዓስ ዘሌ. 23:33-43
መበል 14 መዓልቲ	መበል 15 መ ዓልቲ	መበል 15 መ ዓልቲ	ጽባኤ ሰንበት 23:15,6 ምውዝ ዋዝ እንኢራ	ስርዓት ናይ መ ዓልቲ ምትዕራ ቕ (ዘሌ. 16)	ዓስረይቲ መዓልቲ	መበል ዓስርተ ው ሓመ-ሸተ መ ዓልቲ
ክርስቶስ ስ ተሰቕሎ 1ቄረ. 5:7	ቅዱስ ምምላ ላሳ። ምብካዕ ኣብ ቅዱስ ጽሑፍ ምልክት ናይ ክፉእ እዩ። 1ቄረ. 5:8	ትንሳኤ ማር. 16:9 1ቄረ. 15:20-23	ምውራድ መን ፈስ ቅዱስ ግብ. 2:1-4	ምእካብ ደቂ እስራኤል ኤ ር. 16:14,15 30:10,11 ኣ ሞ. 9:14,15 ህ ዜ. 37:1-14 ኣ. ላ. 11:11	ምንሳኤ እስራኤል ዘብ. 13:1,12:10 እ ብ. 9:1-28	ሸሕ ዓመት ዕ ረፍቲ ናይ እ ስራኤል ኣ ሞ. 9:11-15 ዘ ካ. 14:16,21 ራእ 20

ክልተ ዓውደ ኣዋርሕ ኣይሁድ እንክነጸር

ህዝባዊ ዓውደ ኣዋርሕ - ወግዓዊ ዓውደ ኣዋርሕ ንነገሳትን ንዕለት ልደትን ንውዕላትን።
ቅዱስ ዓውደ ኣዋርሕ - ንበዓላት ዝጥቅምሉ ዝኾነ ዓውደ ኣዋርሕ።

ኣሰማት ኣዋርሕ	ምስኣም ዚሰማምዑ ኣዋርሕ	ቀጽሪ መዓልታት	ዓመተ ህዝባዊ ኣዋርሕ	ዓመተ ቅዱስ ኣዋርሕ
ተሸሪ	መስ-ጥቅ	30 መዓልታት	1ይ	7ይ
ህሸባን	ጥቅ.- ሕዳ	29 ወይ 30	2ይ	8ይ
ከሰለው	ሕዳ.- ታሕ	29 ወይ 30	3ይ	9ይ
ጢቤት	ታሕ.- ጥሪ	29	4ይ	10ይ
ሸባጥ	ጥሪ.- ለካ	30	5ይ	መበል 11
ኣዳር	ለካ.- መጋ	29 ወይ 30	6ይ	መበል 12
ኒሳን	መጋ.- ሚያ	30	7ይ	1ይ
ኢያር	ሚያ.- ግን.	29	8ይ	2ይ
ሲጥን	ግን.- ሰኔ	30	9ይ	3ይ
ተሙዝ	ሰኔ.- ሓምላ	29	10ይ	4ይ
ኣብ	ሓምላ.- ነሐሴ	30	መበል 11	5ይ
ኢለ-ል	ነሐሴ.- መስ.	29	መበል 12	6ይ

[illegible]

ስም	መወከሊ ጽሑፍ	ዕለማ	ትሕዝቶ	ግደ አምላክ	ግደ ከሠናት	ግደ እ ቲ ዚሰ ውእ	ዘመልክቶ
መስዋእቲ ሓጢአት - ንጥዑም ጨና የብ ሉን - ግደታ	ዘሌ 41-5:13, 6:24-30)	ብዘይናላዎ ንኣተገብረ ሓጢአት ንምትሕራቅ፡ ብናላይ ከሓላ እብ ዘይ ብሉ ከትጉ። እብዚ አከተብዘለ- እቲ ብናላዎ ሓጢአት እንጻር አምላክ ዝገብር ከምቃብ እምበር ከል እ ዕድል የብሉን (ዘሁ 15:30-31)	1) ንላቀ ከሆን ጉድብ ዘይ ብሉ ብዕራይ ዘ(4:3-12) 2) ነታ ማእከላዊ ጉድብ ዘይብሉ ብዕራይ፡ (4:13-21) 3) ንኹም ጉድብ ዘይብሉ ተብዕታይ ብል (4:22-26) 4) ዝኾነ ሰብ ጉድብ ዘይብሉ እንከተይቲ፡ ብል (4:27-35) 5) ግብጻዊ እንተተሰለነ ግንብ ከልተ ባራቶ ወይ ከልተ ማጨት ሮግቢ አንቲ ንመስዋእቲ ሓጢአት ሓን ቲ ከኣ ንዝሓርር መስዋእቲ ከተክኣ ይከለል (5:7-10) 6) ፍጹም ግብጻዊ እንተ ተሰለነ ግን ድኽም ሓርቆ የ ቛርብ (5:11-13, እብ 9:22)	1) ከሰሙ ከጻልታ ት ንመስዋእቲ ምስራር እብ መስዋእቲ ሓ ዊ ይቅርቡ (4:8-10, 19:26-31, 35) 2) እቲ መስዋእቲ ሓ ጢአት ንላቀ ከሆን ወ ይ ነቲ አኼባ ከሉ ምስ ዝኾነ ግን ካብ ራል እብ መእኢ ሰልር ይሓርር። (4:11, 12, 20, 21)	የለን	ግድብ ከጻልታ ት ንመስዋእቲ ምስራር እብ መስዋእቲ ሓ ዊ ይቅርቡ (4:8-10, 19:26-31, 35) 2) እቲ መስዋእቲ ሓ ጢአት ንላቀ ከሆን ወ ይ ነቲ አኼባ ከሉ ምስ ዝኾነ ግን ካብ ራል እብ መእኢ ሰልር ይሓርር። (4:11, 12, 20, 21)	
መስዋእቲ ብድል - ንጥዑም ጨና የብ ሉን - ግደታ	ዘሌ 51:4-6:7, 7:1-7	ግድብ ከጻልታ ት ንመስዋእቲ ምስራር እብ መስዋእቲ ሓ ዊ ይቅርቡ (4:8-10, 19:26-31, 35) 2) እቲ መስዋእቲ ሓ ጢአት ንላቀ ከሆን ወ ይ ነቲ አኼባ ከሉ ምስ ዝኾነ ግን ካብ ራል እብ መእኢ ሰልር ይሓርር። (4:11, 12, 20, 21)	1) እቲ ግድብ ከጻልታ ት ንመስዋእቲ ምስራር እብ መስዋእቲ ሓ ዊ ይቅርቡ (4:8-10, 19:26-31, 35) 2) እቲ መስዋእቲ ሓ ጢአት ንላቀ ከሆን ወ ይ ነቲ አኼባ ከሉ ምስ ዝኾነ ግን ካብ ራል እብ መእኢ ሰልር ይሓርር። (4:11, 12, 20, 21)	የለን	ግድብ ከጻልታ ት ንመስዋእቲ ምስራር እብ መስዋእቲ ሓ ዊ ይቅርቡ (4:8-10, 19:26-31, 35) 2) እቲ መስዋእቲ ሓ ጢአት ንላቀ ከሆን ወ ይ ነቲ አኼባ ከሉ ምስ ዝኾነ ግን ካብ ራል እብ መእኢ ሰልር ይሓርር። (4:11, 12, 20, 21)	ግድብ ከጻልታ ት ንመስዋእቲ ምስራር እብ መስዋእቲ ሓ ዊ ይቅርቡ (4:8-10, 19:26-31, 35) 2) እቲ መስዋእቲ ሓ ጢአት ንላቀ ከሆን ወ ይ ነቲ አኼባ ከሉ ምስ ዝኾነ ግን ካብ ራል እብ መእኢ ሰልር ይሓርር። (4:11, 12, 20, 21)	ግድብ ከጻልታ ት ንመስዋእቲ ምስራር እብ መስዋእቲ ሓ ዊ ይቅርቡ (4:8-10, 19:26-31, 35) 2) እቲ መስዋእቲ ሓ ጢአት ንላቀ ከሆን ወ ይ ነቲ አኼባ ከሉ ምስ ዝኾነ ግን ካብ ራል እብ መእኢ ሰልር ይሓርር። (4:11, 12, 20, 21)

ካልኦት ቅዱሳት ዕለታት ደቂ እስራኤል

ባጀካ እተን ዓመታዊ በዓላት፡ ኣብ እስራኤል እዞን ዚሰባ ቅዱሳት ፍጻሜታት ተመልኪተን ንረኽበን።

መዓልቲ ሰንበት ነፍስ ወከፍ ሻብዓይቲ መዓልቲ፡ መዓልቲ ዕረፍቲ ካብ ዕዮታት (ዘጽ.20:8-11, 31:12-17, ዘሌ.23:3, ዘዳ.5:12-15)

ዓመት ሰንበት ነፍስ ወከፍ መበል ሳብዓይቲ ዓመት ምድሪ ከተዕርፍ ተነግሮም “ነታ ምድሪ ዓመት ሰንበት ዕረፍቲ” (ዘጽ.23:011, ዘሌ.25:1-7)

ዓመት እልልታ መበል 50 ዓመት፡ ሾብዓተ ሰናብቲ ዓመታት (ሾብዓተ ሳዕ ሾብዓተ ዓመት)፡ ትቀደስ ንኹሎም ባሮት ከእ ኣርነት ይእወጅ። ብምኽንያት ዕዳ ታሕ ዚ ርሰቲ ዝጸንሐ ይምለስ። (ዘሌ. 2:8-55, 27:1-24, ህዝ. 46:1) ።

ሰርቂ ወርሒ ቀዳመይቲ መዓልቲ ናይ እብራውያን 29 ውይ 30 መዓልቲ ናይ ወርሒ መዓልቲ ዕረፍትን ፍሉይ መስዋእትን መለኽት ዚንፋሓ መዓልትን እያ። (ዘሁ. 28:1-15, መዝ. 81:3)

በዓል ምሕዳስ ኣብ መበል ታሸዓይ ወርሒ (ከሰለሻ) ናይ ሾሞንተ መዓልቲ በዓል ን ምጽራይ ቤት መቅደስ ተዘኪሩ ዝውዕል ነበረ።

ደሪም ኣብ መበል 14ን 15ን ናይ መበል 12 ወርሒ (ኣዳር) ዚዝከር በዓል ነበረ። (ኣሰ. 9:1-32)

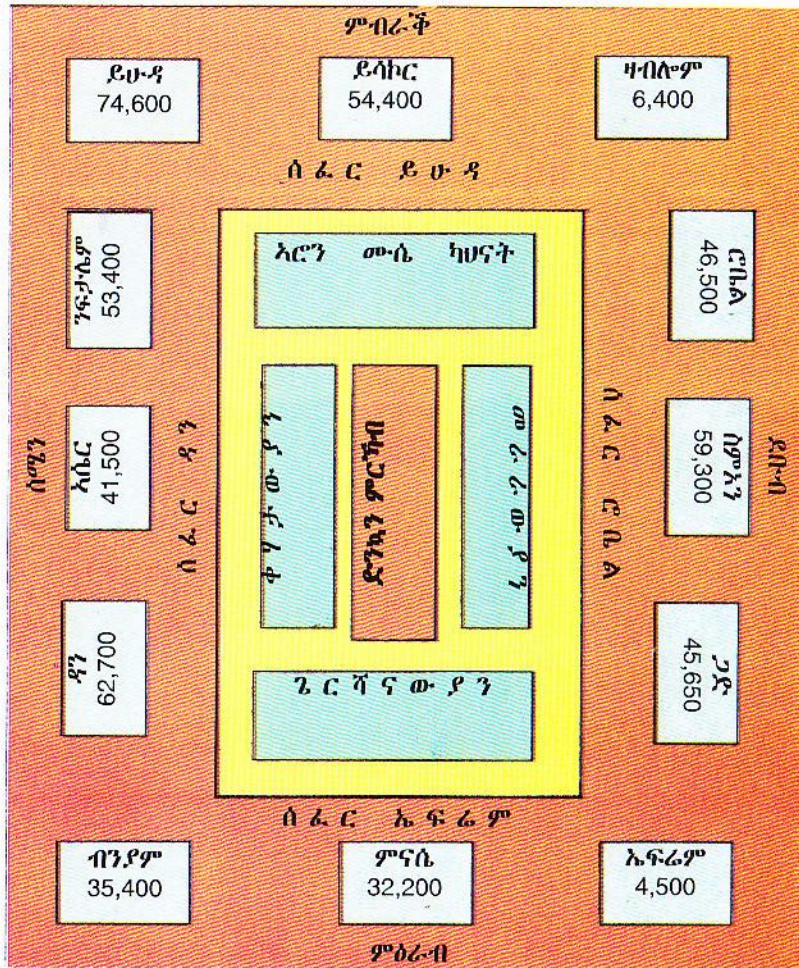
ረቂቕ - ኣራት ዘሊዮ-ያን

I. መስዋእቲ	1:1-7:8
1. ግደ ኣምላኽ ኣብቲ መስዋእቲ	1:2-6:7
2. ግደ እቲ ካህንን እቲ መስዋእቲ ዘቐርብን	6:8-17:38
II. ምውፋይ ኣሮንን ደቂን	8:1-10:20
1. ምውፋይ ኣሮንን ደቂን ብሙሴ	8:1-36
2. ኣሮን መዝኑቲ ይሕዝ	9:1-24
3. መስዋእትን ሳዕቤትን	10:1-20
III. ንምንጻህ ዘርኢ ሕጊ	11:1-15:33
1. ዘይምንጻህ (ርኽሰት) እንሰላታት	11:1-47
2. ዘይምንጻህ ወሊድ	12:1-8
3. ርኽሰት ለምጺ	13:1-14:57
4. ርኽሰት ኣብ ኣካላዊ ባህርያት	15:1-33
IV. መዓልቲ ምትዕራቕ	16:1-34
1. ምድላው ኣሮን	16:1-10

መስዋእቲ ኣጢኣት ንካህናት	16:1-14
መስዋእቲ ኣጢኣት እቲ ህዝቢ	16:15-19
ዚስዋእ ድቢላ	16:20-22
ፍጻሜ እቲ መስዋእቲ	16:23-28
ተወሳኺ ኣበሬታ	16:29-34

V. ስፍራ መሰውእን ብደም ምጽራይን	17:1-16
VI. ኣጢኣት ኣንጻር ሞራላዊ ሕጊ ክልኩል ጉጅለ	18:1-20:27
ሕግታት	18:1-30
ሕግታት ኣንጻር ርኽሰት ነገር	19:1-37
	20:1-27
VII. መምርሒ ንካህናት	21:1-22:33
እቲ ካህን ቅዱስ ዚኸውን ኣለዎ	21:1-9
ፍሉይ ሕጊ ንሊቀ ካህናት	21:10-15
ውጽኢት ናይ ጉደሎ ዘይብሉ ኣካላት	21:16-24
እቲ ካህን ቅዱስ ነገራት ካብ ምትንካፍ ዝኸልከሎ ነገራት ምሕላው	22:1-16
5.ሕጊ መስዋእቲ	22:17-33
VIII. ቅዱስ ጽዋዓ	23:1-44
ሰንበት	23:3
በዓል ፋሲንን እቲ መጺጽ መግብን	23:4-8
መስዋእቲ በኹሪ ፍርያት	23:9-14
ዕረፍቲ (በዓል) ናይ ሳምንቲ	23:15-22
ዕረፍቲ እታ ሳብዐይቲ ወርሒ	23:23-44
IX. ቅዱስ ዘይትን እንጌራን መስዋእትን	24:1-23
ዘይቲ ቀንዲል	24:1-4
እንጌራ ምርኣይ	24:5-9
መስዋእቲ ኣጢኣትን በደልን	24:10-23
X. ዓመታዊ ሰንበትን ዓመት እልልታን	25:1-33,55
ዓመታዊት ሰንበት	25:1-7
1 ^ኛ ዓመት እልልታ	25:8-55
በረኽትን መርገምን	26:3-46
በረኽት ናይ ምእዛዝ	26:3-13
መርገም ናይ ዘይምእዛዝ	26:14-45

ሰፈር ደቂ እስራኤል አብ ጉዕዞ

እግዚአብሔር ድማ ንሙሴን ኣርንን ከምዚ ኣሉ ተዛረቦም፡ ደቂ እስራኤል ነፍሲ ወ ከፍ ኣብ ጠጥቻ ሰንደቕ ዓላማኡን ኣብ ነፍይ ማይ ቤት ኣቦታቶም ምልክትን ይሰፈሩ። ኣብ መንጸር ድንኳን ምርኻብ ብዙርያኡ ይሰፈሩ።

ከምቲ ኣስፋፍራኡም ከምኡ ኸኣ ነፍሲ ወከፍ ኣብ ሰስፍራኡ መምስ ሰንደቕ ዕላማ ኡ ይጉዳዝ። (ዘሁ 1^{ይን} 2^{ይን} ምዕራፍ)

አራት ዘሁልቅ (ምስልጣን እታ መንግስቲ)

ጸሐፊው ሙሴ። ጸሐፊ እዛ መጽሐፍ እዚኣ ካብተን ሓሙሽተ መጻሕፍቲ ሙሴ ብ ምጥና ምስእን ትቅበል ወይ ምስእን ትንጸግ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜ 1444-1405 ቅ.ል.ክ ዘለዎውያን ናይ ሓደ ወርሒ ዝወሰደት እያ። ዘሁልቅ ግና ሳላሳን ትሸፃትን ዓመታት ዘጠቓለለ ዛንታ ዝሓዘት እያ።

ተንፂ ቃል ኮለል

ተንፂ ጥቕሲ (14:22-23, 20:12)

ዕላማ

ዕላማ ዘሁልቅ እስራኤላውያን ብሰንኪ ዘይምእዞም ኣብ ምድረበዳ 740 ዓመት ኮለል ዝበልዎ ታሪኽ ንምስፋር ኮይኑ፡ ኣብ ከነእን ምስ ኣተዉ ዝምርሑሉ ተወሳኺ ሕግታትውን ዝገልጽ ጽሑፍ እዩ። እግዚአብሔር ንህዝቡ ከም ዝቐጽዓምን ንና ግና ን ዚጻኑ ብቶም ተርፍ እሙን ኮይኑ ከም ዝተረኸበን ንምልከት። ካብዚ ሓሊፋ ትዕግስ ቲ ቅድስና፡ ፍትሒ፡ ምሕረት፡ ልዑላውነት ኣምላኽ ንህዝቡ ተንጸባርቑ።

መገልጺ

‘ዘሁልቅ’ ዚብል ቃል ብቋንቋ እንግሊዝ፡ ካብ ላቲን ዝተወርሰ፡ “ምቐጻር” ማለት እዩ። “ዘሁልቅ” ቃል ግእዝ ኮይኑ “ናይ ቁጽሮ” ማለት እዩ። ብዛዕባ እቲ ህዝቢ ኣ ብ ከረን ሲናን ኣብ ከረን ሞኣብን ዝተገብረ ምቐጻር እያ እትሃግር። (ኣብ ምዕራፋ ት 1,2,3, ከምኡውን 26) ኣብ መብዛሕትኡ መጻሕፍቲ ናይ እብራውያን እቲ ኣርእሱ እዛ መጽሐፍ እዚኣ “יחזקאל” በደባሪም ትርጉሙ “ኣብ በረኻ” ዚብል ተዋሂብዎ

ይርከብ። እዚ አርእስቲ እዚ ከአ ካብቲ ዘሁልቅ (Numbers) ዝብል ዝበለጸ የስምዕ። አብ ዘሌዋውያን እቲ ኪዳን ተሃሂሩ፡ ሕጊ ተዋሂቡ፡ እኼባታት ተሰርፈዎ፡ እቲም ካህናት ተፈልዮም (ንቅዱስ ክህነት)። ዘሁልቅ ከአ ነቲ ዝተዋህበ ሕጊ ኣብ ተግባር ንኺውዕል ተሰልጥን። አብ ዘሌዋውያን እቲ ትምህርቲ ተዋሂቡ ኣብ ዘሁልቅ ከአ እታ መንግስቲ ኣብ ቤት ሰልጠና ንርእያ።

ሰሌዳ አዋርሕ (calendar) አይሁድ

አብ አይሁድ ቅዱስ ዓመትን ህዝባዊ ዓመትን ተባሂሉ ዚጽዋዕ አሎ። እቲ ቅዱስ ዓመት ኣብ ቀውዒ ይጀምር፡ እቲ ህዝባዊ ዓመት ኣብ ጽድይ፡ እታ ሳብዓይቲ ወርሒ ናይ ቀዳማይቲ ዓመት ቀዳማይ ወርሒ ናይ ህዝባዊ ዓመት እያ። እታ ዓመት ኣብ 12 አዋርሕ ምስ 13 ወርሒ 7 ጊዜ ኣብ 19 ዓመታት ትክፈል። ማለት 30 መዓልታት ዘለዋ መበል 13 ወርሒ ሾብዓተ ጊዜ ጣልቃ ትኣቲ ነበረት። ኣብ መበል 3, 6, 8, 11, 14, 19 ዓመትን ናይተን 19 ዓመታት ነበረ።

እቲ ሕዝብ መዓልቲ ካብ ጸሓይ በርቂ ክሳብ ጸሓይ ዕራርቦ እዩ። እቲ ግቡእ (Natural) ለይቲ ካብ ጸሓይ ዕራርቦ ክሳብ ጸሓይ በርቂ እዩ። እቲ ህዝባዊ መዓልቲ ከአ ካብ ዕራርቦ ጸሓይ ክሳብ በርቂ ጸሓይ ሰዓታት ካብ ሰዓት 6:00 ናይ ንግሆ ክሳብ ሰዓት 6:00 ናይ ምሽት ይቆጽሩ። እቲ ቀዳማይ ክፍላ ሰዓት ኣብ ጊዜ ምሽት ካብ 6:00-9:00 እቲ ኻልኣይ ክፍላ ሰዓት ካብ 9:00-12:00 ሳልሳይ ካብ 12:00-3:00፡ ራብዓይ ካብ 3:00-6:00 ናይ ወጋሕታ።

ሰሌዳ አዋርሕ አይሁድን በዓላቶምን (ቅዱስ ዓውደ አዋርሕ)

	አዋርሕ	ዘመ	ብግምት	በዓል
ዘጸ. 13:4	1ይ ወርሒ	ወርሒ ኣቢብ (ኒሳን)	ሚያዝያ	በዓል ፋሲካ
1ነገ6:1,37	2ይ ወርሒ	ወርሒ ዚፍ (ኢያሪ)	ግንቦት	
አስቴር 8:9	3ይ ወርሒ	ወርሒ ሲዋን	ሰኔ	ኤንጠቆስተ
	4ይ ወርሒ	ወርሒ ተሙዝ	ሓምለ	
	5ይ ወርሒ	ወርሒ ኣብ	ኑሐስ	
ነህ 6:15	6 ወርሒ	ወርሒ ኤሉል	መስከረም	
1ነገ 8:2	7ይ ወርሒ	ወርሒ ኤታኒም (ቶስሪ)	ጥቅምቲ	በዓል ዳስ
1ነገ 8:2	8ይ ወርሒ	ወርሒ ቡል (ማርከሳዋን)	ሕዳር	
ነህ 1:1	9ይ ወርሒ	ወርሒ ከስለው	ታሕሳስ	ምውፋይ
አስቴር 2:16	10ይ ወርሒ	ወርሒ ጢሴት	ጥሪ	
ዘካ. 1:7	11ይ ወርሒ	ወርሒ ሸባጥ	ለካቲት	
አስቴር 3:7	12ይ ወርሒ	ወርሒ አዳር	መጋቢት	

ረቲቶ - ኣራት ዘሁልቅ

- I. ምድላው ጉዕዞ ካብ ሲና ናብ ከንኣን
 1. እቲ ቀዳማይ ምቁጻር ህዝቢ 1:1-10:10
 2. አገባብ አቀማምጣ እቲም ነገድ ኣብ ሰፈርን ኣብ ጉዕዞን 1:1-54
 3. ምቁጻርን ዕዮ ናይ ሌዋውያንን 2:1-34
 4. ድንጋጌታት ብዛዕባ ናዝራዊን ዝተፈላለየ ነገራትን 3:1-4:9
 5. መስዋእቲ ናይቶም ዓበይትን ስርዓት ዝተሓዋወሰ ሕግን 7:1-8:26
 6. ምብዓል ፋሲካን ሕጋዊትን 9:1-14
 7. ዓንዲ ደበናን መለኸት ብሩርን 9:15-10:10
- II. ጉዕዞ ካብ ሲና ናብ ጳራን
 1. ንቐሎ ካብ ሲና 10:11-12:16
 2. ኮነታት ኣብ መንጎ ሲናን ቃዴስ 10:11-36
- III. ንቁሩብ እዋን ምጽናሕ ኣብ ቃዴስ ኣብቲ በረኻ
 1. ዝተላእኩ ሰለይትን ጸብጸቦምን 13:1-20:13
 2. ምጽራር እቲ ህዝብን ፍርዲ አምላኸን 13:1-33
 3. ዝተፈላለየ ሕግን ስርዓትን 14:1-45
 4. አንጻር ምትንሳእ ቆራሕን ዳታንን አቢራምን 15:1-41
 5. ዛንታ ብዛዕባ በትሪ ኣሮን 16:1-50
 6. ሓላፍንትን ዕዮን ናይ ካህናትን ሌዋውያንን ስርዓት ምጽራይን 17:1-13
 7. ናይ መወዳእታ ኮነታት ኣብ ቃዴስ 18:1- 19:22
- IV. ጉዕዞ ካብ ቃዴስ ናብ ጉልጉል ሞአብ
 1. እስራኤልን ኤዶምን 20:1-13
 2. ሞት ኣሮንን ምስዓር ናይቶም ጸላእቶምን 20:14-22:1
- V. ኣብ ሞአብ ዝነበረ ኮነታት
 1. ባላቅን በላዓምን 22:2-32:42
 2. ሓሳዊ ትምህርቲ ኣብ ጴዖር 22:2-24:25
 3. ካልኣይ ቁጸራ ህዝቢ 25:1-18
 4. አዋልድ ጸሎፍሓድ 26:1-65
 5. እያሱ ከም ጊልያ መሰሪ 27:1-11
 6. ስርዓት ሰግደትን ኪዳንን 27:12-23
 7. ቅዱስ ውግእ አንጻር ሚድያን 28:1-30:16
 8. ምርስታይ 2 ነገድን ፈረቓን 31:1-54

32:11-42

VI. ተወሳኺ ጽሑፋት

1. ካብ ምውጻእ ግብጺ ክሳብ ጉልጉል

ሞክሮ ዝተገብረ ይድገም

33:1-36:13

2. እቲ ዝተወሰነ ዶብ እስራኤል

33:1-56

3. ከተማታት ሌዋውያን

34:1-29

4. ኣዋልድ ጸሎፍሓድን ምእታው ስርዓት ኣንስትን

35:1-34

36:1-13

ኦሪት ዘዳግም

(መወዳእታ መልእኽቲ ሙሴ)

ጸሐፊ ሙሴ። ዝተፈላለዩ ርእይቶት ብዛዕባ ጸሓፊ እዛ መጽሐፍ እሷ እንተሎ ካብ ቅዱሳት ጽሑፋት መጽሐፍ ቅዱስን ካብ ኣብ ገዛእ ርእሳ ዘሎ መረጋገጽ መሰረት ብምግባር ጸሓፊኣ ሙሴ ምጻኑ ዘጠራጥር የብሉ።

ጊዜ ዝተጸሐፈትሉ ጊዜ ኣብቲ መውዳእታ ናይ 40 ዓመት ኣብ ምድረ በዳ ዘሕለፍ ም' ኣብ ጉሳጉል ሞክሮ ኮይኑ ኣብ ከባቢ 1405 ቅ.ል.ክ. ምጻኑ ይንገር።

ተገዲ ቃል “ኪዳን”

ተገዲ ጥቕሲ (10:12-13, 30:19-20)

ዕላማ

ሙሴ ኣብቲ ናይ መወዳእታ ናይ ህይወቱ ዘመን ምንባሩን እያሱ ድማ ተረካቢ ሕድሩ ምጻኑን መሰረት ብምግባር፡ ሙሴ ኣምላኽ ብኸመይ ከም ዘሕለፎም ከዘኻኸ ሮምን ንመጻኢ ከመይ ኢሎም ምስ ኣምላኽ ኪጓዳዩ ከም ዘለዎም ኪምዕዶምን ኢሎ ዝጸሓፋ እያ።

ኣብዛ ጽሕፍቲ እዚኣ ሙሴ ኪዝክርዎ ዘለዎም ክልተ ነገራት ይሕብሮም፡

1. ምስ ዝህብትሙ፡ ምኽንያት መሃብተሚኦም ኣምላኽ ምጻኑ፤
2. ካብ ኣምላኽ ምስ ዚዓልው፡ ከምቲ ቅድሚ ሕጂ ዝገበሮ ኣምላኽ ከም ዚቐጽዎምን ይሕብሮም።

መጽሐፍ ዘዳግም ናይ ምእዛዝ ጳውላት ንበረኽት ኣምላኽ ክትበህል ይክኣል። ወይውን ምሕዳስ ኪዳን። ብተወሳኺ በረኽት ሙሴ ንህዝቡ ተጠቒሱ ኣሎ።

ማለፊያ

ዘዳግም እትብል ቃል ቋንቋ እግሊዘኛ ካብ ቋንቋ ግሪክ ዝወረሰ (Δευτερονομιον "ካልኣይ ሕጊ" ማለት እዩ። ኣብ ቋንቋ ግሪክ 'ደትሮስ' (δευτερος) ማለት ካልኣይ, 'ኖ ሞስ' (νομος) ሕጊ ማለት እዩ።) ብቋንቋ እብራይስጢ ሓደ ሓሳብ እያ ተሰምዕ 'እለ ህ ሃዳባሪም' (אֱלֹהֵינוּ) "እተን ቃላት እዚኣን እየን" ይብል። ኣብ ንጉሥ መብርሂ ጽሑፋት (commentaries) ናይ እብራይስጢ 'ሚሰነ ቶራህ' "ድማሃ ሕጊ" ዝብል ትርጉም ዘለዎ ኣርእስቲ ይህብዎ። ገሊኦም ከኣ (Sopher Tukhnut) "the book of reproofs" መጽሓፍ መግናሕቲ ዚብል ኣርእስቲ ጌሮም ይጽውዕዎ።

እዚ ዚሰብ ትሕዝቶ ኣለዎ:-

- ትንቢት ብዛዕባ እቲ ከም መሓይ ዝበለ ነብዩ (18:15-19)
- ክርስቶስ እታ ዝግበየት ትእዛዝ ምዃና ዝብላ ቃል (6:4)
- ክርስቶስ ነቲ ፈታኒ ዝመለሰሉ ቃላት (6:13,16,8:3)

እታ እስራኤላውያን መወዳእታ ዝሰፈርዋ ቦታ፡ ሸጢም፡ ካብ ከንኣን ውጽእ ኢላ እትርከብ ኣብ ጉልጉል ሞላብ እያ። እዚ ብምብራቕ ዮርዳኖስ መንጽር ያሪኹ ዝርከብ ነበረ። ኣብዚ እዋን እዚ መሓይ ኣብ ምውዳእ ዕድሚኡ ምዃኑ ፈለጠ። እቲ ኣብ ሓሳብ ዝመጸ ከኣ፡ ዘይምእዛዝ እቲ ህዝቢ እዩ። ከምቲ ንሱ ከሎ ንኣምላኽ እመናት ዘይነበሩ፡ ከምኡውን ብድሕሪይ ዚብል ምጭናቕ ኣብ ሓሳብ ነበረ። ካብዚ ንሓዕሊ ከኣ ኣብቲ እዋን እቲ እተወልዱ ሓድሽ ወለዶ፡ ትእዛዛት ኣምላኽ ብመላኡ ዚይሰምዑ ብምንባርም፡ ነቲ ትእዛዛት ኪደግም ናይ ግድን ኡና። መሓይ ነዚ ከምዚ ዝበለ ትእዛዛት ብሰለስተ ዓበይቲ መደረታት ይህቦም።

1. ቀዳማይ መደረ (Retrospect) ናይ ዝሓለፈ ምዝኻር (1-4)

መሓይ ኣብቲ ቀዳማይ ሓበራታኡ ኣምላኽ ምስ ህዝቡ ዝገበሮ ካብቲ ሕጊ ዝተዋህበሉ ካብ ሲና ከላዕ ቃዴስ ባርኔዓ፡ ካብ ቃዴስ ባርኔዓ ከላዕ እታ ዘረባኡ ዘቋረጸላ እዋን፡ ዮርዳኖም። እቲ ተኣማንነት ኣምላኽ፡ ኣብቲ ዘይእዙዝን ዘይኣምንን ወለዶ ከመይ ከም ዝነበረ፡ ስምዒቶምን ምዝኻርምን ይጽውዕ። እዚ ሹሉ ብምዝኻር እመናትን እዙዛትን ንኣምላኽ ኪኹኑ ይምዕደም

2. ካልኣይ መደረ (Introspect) ብዛዕባ ህልዊ ዝኹን ሃገራት ምርኣይ (ዘፃ.5-26)

ከምቲ ኣርእስቲ ናይዛ መጽሓፍ "ዘዳግም" ዝብሎ መሓይ ነቶም ኣብ ከረን ሲና እቲ ሕጊ ኪወሃብ ከሎ ዘይነበሩ፡ ደጋጊሙ ይእውጅሎም። መሓይ ከም እንደገና ነተን ዓሰርተ ትእዛዛት ብምግላጽ ካብ ንግእታት ምምላኽ ንኣምላኽ እመናት ኪኹኑ ይመኽሮም። ምስናይዚ ሹሉ ኣብታ ምድሪ ተስፋ ምስ ኣተወ ከገብርዎ ዘለዎም ካልኣት ሕጋጋትን ስርዓታትን የዘክሮም።

- ቤተ መቐደስ ኣምላኽ እቲ ዝለዓለ ክስግደሉ ዚግባእ ቦታ ኪኸውን።
- መሰዋእቲ ክቐርቡሉ ዚግባእ መሰውኢ እግዚኣብሄር ጥራይ ኪኸውን።
- ዝኾነ ይኹን ግእት ፈጸሙ ኪውገድ።

3. ካልኣይ መደረ - (Prospect) ናይ ዚመጽእ ሃገራት (ዘፃ.27-30)

እቲ መወዳእታ መደረ መሓይ ንመጽኢ የተኩሮም ነበረ። እቲ ህዝቢ እንተድኣ ተኣዘነን እመናን እንተደኣ ኮይኑን ካብ ኢድ እግዚኣብሄር በረኽት ከም ዚቅበል ተነግረሉ።

- ኣብ ከተማን ኣብ ግሩህን ይባረኽ
- ኣብ ዘንቢልን ኣብ መኣከብ እኽልን ይባረኽ።
- ጸላእቶም ብሓደ መገዲ መጸኢም ብ 7 መገድታት ይብተኑ።
- ሰማያት ማያት ይህብ ምድሪ ከእ ፍሬኡ።
- ንብዙሓት የለቅሉ ንሳቶም ግና ኣይልቅሉን።
- ርእሲ ድኣ እምበር ጭራ ኣይኩኑን።

እቲ ህዝቢ ምእዛዝን እመናን ምዃን እንተኣበዩ:-

- ኣብ ልዕሊኡ ዘጨንቑ ፍርዲ ይኸውን።
- ሰማያት ከም ኣሰራዚ፡ ምድሪ ከም ሓጺን ትኸውን
- መጽረፍን መመሰልን መዛረብን ንኻልኣት ይኹኑ።
- ንኣምላኽ ብሓጉስ እንተድኣ ዘየገልገልዎ፡ ንጸላእቶም ብሓዘን ይግዝእዎም። (ብጥሚት፡ ጽምሊ፡ ብዕርቃን)
- ሃገሮም ከም ሶዶምን ንሞራን ትርገም። መሓይ ነዚ ሕጊ እዚ ኪደግም ከሎ፡ ከምቲ ምስ ኣቦታቶም ኣብ ሲና ኪዳን ዝገበረ ከምኡውን ነዚ ሓድሽ ወለዶ ኪዳን ይኹነሉ ሓደጎ። ምእንትዚ ኸኣ - መሓይ ንምስክር ሰማይ ምድርን ብምጽዋዕ "ህይወትን ሞትን፡ በረኽትን መርገምን ኣብ ቅድሚኻ ኣንበረልካ ከም ዘሎኹ ኣባኻ ንምስክር ሰማይን ምድርን ጸዊዔ ኣለኹ። እምበኣርሲ ንሰኻን ዘርእኻን ብህይወት ምእንቲ ክትነብሩ ህይወት ሕረ" ኢሉ ይድምድመሉ።

4. መወዳእታ መጻልታት መሓይ (ዘፃ.31-34)

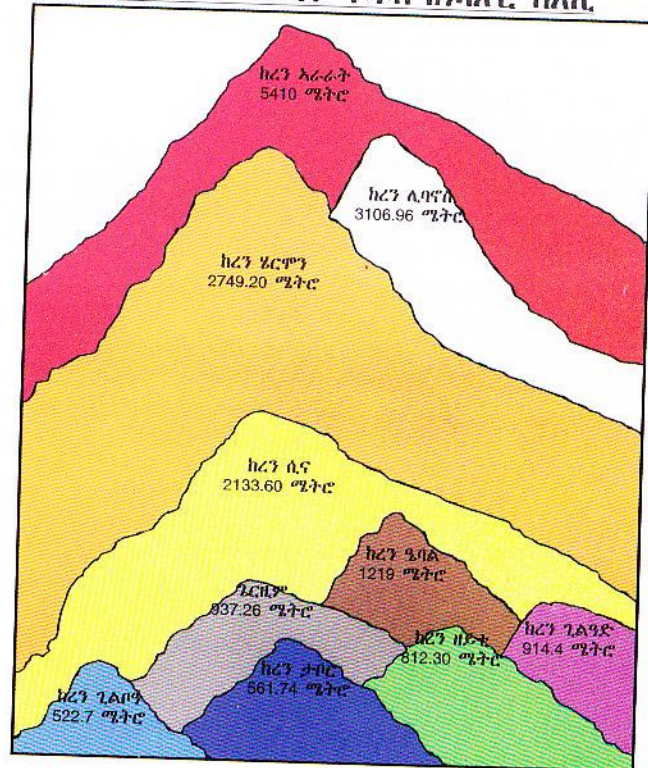
መሓይ ድሕሪ እታ ናይ መወዳእታ መልእኹ፡ ነቲ ሕጊ ጽሑፉ ወዲኡ ነቶም ካህናት ብጥንቃቄ ኪሕዝዎ ኣረከቦም። መሓይ ንእያሉ ኣብ ቅድሚኡ ደው ኣበሉ ቃል ምትብባዕን እመናን ኪኸውን ይምሕጸኖ። ኣብቲ ዕውት ዝኹን ሰብኣይ (እያሉ) ኢዱ ብምንባር ካብ ኣምላኽ መሪሕነት ኪቅበል ናብታ ድንኳን ምርኻብ ይወስዶ። መሓይ ኩሉ ሰልጣን ንእያሉ ምስ ኣረከቡ፡ እቲ ወዲ 120 ዓመት ዝኾነ ሸማግለን ወሃብ ሕግን ነብዩን ግሩም ዝኾነ መዝሙር፡ (ኣብ 32 ምዕራፍ ዘሎ) ብምዝማር ነቶም ከካብ ሃገድ ዝተወከሉ ዓበይቲ ሰባት በረኽቱ ይህቦም። ኣብ መወዳእታ ከኣ ብትእዛዝ ኣምላኽ ናብ ከረን ጌዕ ደየበ። እግዚኣብሄር ድማ ንመሓይ ብመላኡ ምድሪ ከንኣን ኣርኣዮ። ብድሕሪዚ ከላዕ እቲ ምስ የሱስ ክርሱብ ኣብ ከረን ምግላጽ ዚራኹብ ከኣ ነታ ሃገር ኣይረገጸን። (ማቴ.17:3,4)። መሓይ ኣብዚ ከረን እዚ ሞተ። ብመልእኽ እግዚኣብሄር ድማ ተቐብረ። (መሳ.9) (ዘፃ. 34:6)። እታ መቐብሩ ግና ፈጸማ ኣይተረኽበትን። ህይወት መሓይ ብሕጽር ዝበለ ከምዚ ጌርና ንጥርንፎ።

1. ዓብዪ ጀነራል

1. ዓብይ ተደላይ ሰብ
2. ዓብይ አኸባር ሕጊ
3. ዓብይ መስራቲ ሃይማኖት
4. ዓብይ ነብይ።
5. ዓብይ ጽሐፍ ዛንታ ጥራይ ዘይኩነስ ዓብይ ንጣሚ ድማ እዩ፡ (መ 11.90)

እተን ሓሙሽተ መጻሕፍቲ ብስሙ ብምጽዋዕን እቲ ሕጊ ብስሙ ተጠቓሊሉ ይርከብ (ሉቃ 16:29)።

አኸራናት መጽሐፍ ቅዱስ ዘንጻጽር ስእሊ

ረቲቶች - እራት ዘግጥም

I. መእተዊ	1:1-5
II. ቀዳማይ ቃል ስብከት (መደረ)	1:6-4:43
1. ዛንታዊ መእተዊ	1:6-3:29
2. ጽውዓ ንምእዛዝ	4:1-40
3. ሰለሰተ መዕቆቢ ከተማታት ኣብ ስግር ዮርዳኖስ	4:41-43
III. ካልኣይ ስብከት (መደረ)	4:44-26:19
1. ታሪኻዊ መእተዊ ውዕል ናይ ኪዳን	4:44-49
2. መሰረታዊ ትእዛዛት	5:1-11:32
3. እቲ ኣብ ከረን ሞሬ ዝተነግረ ነቲ ዚመጽእ ወለዶ ምምሃር	5:1-6:25
4. መጠንቀቕታ ንዘይተአማንነትን ዘይምእዛዝን	7:1-11:32
5. ብሰፊሑ ዝተነግረ ትእዛዛት	12:1-26:19
6. ርክብ ሕግታት ምስ ማሕበራዊ ናብራን ሞራላውን ሃይማኖታውን ኩነታት	17:1-26:15
7. መደምደምታ ማዕዳ (መጠንቀቕታ)	26:16-19
IV. ሳልሳይ ስብከት (discourse) መደረ	27:1-31:8
1. መርገም	27:11-26
2. ምርቓ	28:1-14
3. ትርር ዝበለ መርገም	28:15-68
4. ኪዳን	29:1-31:8
V. ቃል መረጋገጺ እቲ ሕጊ	31:9-30
1. መረጋገጺ እቲ ጽሑፍ	31:9-13,24-26
2. ምርኅብ ስልጣን ንእያሱ	31:14,15
3. ምስክር ኪዳን	31:16-23,27-30
VI. መዝሙር ሙሴ ምስክር ነቲ ኪዳን	32:1-43
VII. ናይ መወዳእታ መጠንቀቕታን ስንብታን	32:44-33:29
1. መወዳእታ ማዕዳ ሙሴ	32:44-47
2. መቐጸዕትን መግናሕትን ሙሴ	32:48-52
3. መወዳእታ ባርኾት	33:1-29
VIII. ሞት ሙሴ	34:1-8
IX. መደምደምታ	34:9-12

9. መጻሕፍቲ ዛንታ

መጻሕፍቲ ዛንታ ንመጽሓፍ እያሱ፡ መጽሓፍ መሳፍንቲ፡ መጽሓፍ ሩት፡ መጽሓፍ 1^{ይን} 2^{ይን} ሳሙኤል፡ መጽሓፍ 1^{ይን} 2^{ይን} ነገስት፡ መጽሓፍ 1^{ይን} 2^{ይን} ዜና መዋለል፡ መጽሓፍ እዝራ፡ መጽሓፍ ነህሚያን መጽሓፍ ኣስቴርን የጠቓልል።

ትሕዝቶ መጻሕፍቲ ዛንታ፡

1. ዛንታ እግዚአብሔር ምስ እስራኤል ዘለዎ ርክብ የዘንትዎ።
2. ጸጋ ዝመልኦ ተግባራዊ ፍቕሪ ኣምላኽን ምሕረቱ ኣብ ልዕሊ እስራኤልን የተኩራ።
3. ብኣንጻሩ እስራኤል ነቲ ሕጊ (ትእዛዛት) ንምሕላው ብኣላፍነት ትሕተት።
4. እስራኤል ካብ ምእዛዝ ምስ እትዝንብል ኣምላኽ ብፍርዲ ይቀበባላ።
5. እግዚአብሔር ዕላማ ምድሓኑ ንኹሉ ህዝቢ ንምፍጻም፡ ንእስራኤል "ሕሩያት ህዝቢ እዮም" ይብሎም።

ክልተ ዓበይቲ ኣረኣኢያ መጻሕፍቲ ዛንታ፡

1. ብጥርናፊ ትንቢት፡ ኣላፍነት እስራኤል ነቲ ዝተዋህበ ኪዳን ኣምላኽ
2. ብጥርናፊ ክህነት፡ ኣብዚ ተዳጋጊሙ ዚረኣ ብዛዕባ ኣገልግሎት ናይታ ቤተ መጻሕፍትን እቲ ንኣኣ ዘድሊ ነገራት እዩ።

መጽሐፍቱ ዛንታ አብ አርባዕተ ዓበይቲ ዘመናት ተሸፈለን ይርአያ።

1. ዘመን መጥቃዕትን ፍርድን፡ እያሱ፡መሳፍንቲ፡ፋት፡14ሙ.1-10

ካብ ምስጋር ዮርዳኖስ ክሳብ ንግስነት ሳኦል፡ ናይ 350 ዓመት ዝርጋሐ ዘመን ዘለዎ እዩ።

- ዘመን መጥቃዕቲ እስራኤል አብ ልዕሊ ፍልስጥኤማውያን

- ዘመን ምስደራ መሳፍንቲ (ዘይቆመት መንግስቲ)

- ማእከላይ ሓይሊ ናይ መንግስቲ ንምህላው ብተደጋጋሚ ዝተሓተተ ሉ ዘመን።

2. ዘመን ሓንቲ ዝኾነት መንግስቲ...14ሙ.11-24ሙ.1 1ነገ.1-11፤ 1ዜና፤ 2ዜና 1-9 (አብ ትሕቲ ሳኦል፤ ዳዊትን ሰሎሞንን)

3. ዘመን ዝተፈላለየት መንግስቲ... 1ነገ.12-2ነገ፤ 2ዜና 10-33.

4. ዘመን ቅድሚ ምርኮን ድሕሪ ምርኮን... እዝራ፡ ነህምያ፡ አስቴር።

መጽሐፍ እያሱ (መጽሐፍ ምርኮታይ)

ጸሓፊኡ ዝተፈላለየ ርእይቶታት አሉ። ካብ ልምዲ አይዑድን ካብ መብዛሕትአም ምሁራት ክርስትያናት ዝበልዎ ገና ጸሓፊ እያሱ እዩ።

ብመሰረት (እያሱ 24:26) ዝሓብዩ እያሱ ከም ዘይጸሓፈ ከርእዩ ዚጥቀሙ መርትዖታት ከኣ-

- እታ መጽሓፍ አብ ገዚኡ ዘይነበረ አስግትን ዓይነት ምምሕዳርን ሓዛ ትርክብ።

- (እያሱ 4:9) ከምኡውን (8:2,28) ብድሕሪ እያሱ ዝተፈጸመ ሃሰራት እዩ።

ዝሓብዩ እያሱ ከም ዘጸሓፈ ዝወግብ መርትዖታት ግና-

- ምስ ሙሴ ስለ ዝነበረ ቅዱ ናይ እጽሓሕፋ ሙሴ ደጥቀሙኦ ነበረ።

- እዚ ግንታ እዚ ግንታ ናይ ገዢ ርእሱ፡ ብዛባ ዓወቱ፡ ርሰቲ ምክፍፋሉ፡ ከም ኡውን ተጥጊቦ ቦታ ምሓድ ዚዛረብ እዩ።

- እዛ መጽሓፍ እዚአ መቐጸልታ ናይ ዘገገም ስለ እተዘንቲ ብእያሱ ከም እተጻሕፈት ነረጋገጽ።

- ዘላቶም ጥንታውያን አይዑድን እቶም ተጻጥት አባታት ክርስትያናትን እያሱ ጸሓፊኡ ከም ዘኡ ይብሉ።

ዝተጻሕፈትሉ ጊዜ፡ 1405 - 1390 ቅ.አ.ክ መጽሓፍ እያሱ ልክዕ ጊዜአ ክገገር እኳ እንተዘይተኻለሉ፡ ዝርጋሐ እያሱ ዝነበረሉ ጊዜ ገና ከምዚ ዚሰብ ክትንተን ይከኣል፡ ሞት ሙሴ ብመገቢት 1405 ቅ.አ.ክ (ዜና 34:5-9) ምስጋር ዮርዳኖስ ምምያ 10, 1405 (4:19) ካብ ምምያ 1405 ክዞብ 1398 ቅ.አ.ክ (6:1-13:7) ን ምርኮታይ ዝተወሰደ ሰንጥታትት እዩ። ካብ 1398-1390 ቅ.አ.ክ ካብ ምምያ እታ ምድርን ሞት እያሱን የዘንቲ፡ እያሱ ወዲ 110 ዓመት ብ1390 ቅ.አ.ክ ሞተ። (13:8-24:29)።

ተንዲ ቃል፤ ወራር ወይ ድማ ምሓዝ

ተንዲ ጥቕሴ (1:8, 11:23)

ዕገግ፤

እስራኤል ነቲ ናይ በረኸት ምድሪ ምውራሪዎን ብኣምላኽ ዝረኸብዎ ዓውት፡ ኣሳልጦን በረኸትን ንምግላጽ እዩ። እዚ ድማ ውጽኢት ናይ ምእዛዝ ነበረ። ስነመለኮታዊ ዕገግ እዛ መጽሓፍ እዚኣ ምስጢር ኩሉ በረኸትን ዓውትን ናይ እያሱ ንኣምላኽ ምእዛዝን ኣብ ኣምላኽ ምእማንን ምዃኑ የስተምህር።

ኣብዛ መጽሓፍ እዚኣ ዝተፈጸሙ ተግባራት

- ጥፍኣት ከንኣናውያን
- ምርስታይ እስራኤላውያን (ኣብ ምድሪ ተሰፋ)

ጠባይ ከንኣናውያን ብሓጺሩ፡-

- ብውግእ ምውራት ሰባት።
- ኣብ እተዓርዳ ከተማታት ዚነብሩ።
- ኣብ ግዚኦም ስልጡናት።
- እስራኤላውያን ንምጥቃዕን ምክልኻልን ድሉዎት።
- ሞራላዊ ኩነታቶም ሕማቕ።
 - ንግለታት ብምምላኽን ብሞራልን ዝወደቁ ነበሩ።
 - ኣብ ተሰፋ ዘይነበሮ ክሕደት ዝወደቁ እዮም።
 - ኣማልኽቲ ዘምልኹን ቍጽሪ ዘይብሉ ኣሰማት ኣማልኽትን ዚጥቀሙ ነበሩ።
- ዝተዋህበም መጠንቀቂታ
- ብኣብነት ጥፍኣት ሶዶምን ኅሞራን መጠንቀቂታ ተዋህበም
- ብምኽንያት ኣብነትን ትምህርትን ናይ ኣቦታት ንንስሓ ተዓደሙ፡ ግናኹ ግሉ እኳ ስጉምቲ ኣይወሰዱን።

እያሱ እቲ መራሒ

1. ወለዶኡ - ካብ ነገድ ኤፍሬም (ዘሁ.13:8-16)
2. ስሙ
 - እግዚኣብሄር ሓጋዚ እዩ
 - ብግሪኽ ክኣ የሱሴ መድሓኒ ዝትርጉሙ።
3. ኣገልግሎቱ
 - ቀዳማይ ተጽዋዒ ሙሴ ነበረ
 - ምስ ኣማሌቃውያን መራሒ ኩይኑ ኣዋግኦ (ዘጸ.17:9)
 - ምስ ሙሴ ኣብ ከረን ነበረ (ዘጸ.24:13)
 - ካብቶም ዓሰርተው ክልተ ልኡኻት ነገድ ሓደ ነበረ (ዘጸ.13:8,16)
 - ንሙሴ ክትክእ ከሎ ወዲ 85 ዓመት ነበረ
 - ነታ ሃገር ኣብ ትሕቲ ቍጽጽሩ ከእትዋ ሽዱሽተ ዓመት ወሰደሉ

- 25 ዓመት ኣብ እስራኤል ገዝኦ።
- ወዲ 110 ዓመት ሞተ።
- ኣብ ቴምናት-ሴራሕ ድማ ተቐብረ (24:30)
- እሙን ኣገልጋሊ እግዚኣብሄር ኩይኑ ወድኦ (24:31)

4. ጠባይ

- ጽሩይ (ምሉእ) እምነት ኣብ ኣምላኽ ነበሮ
- ተባዕ ሰብኣይ
- ዓብዪ መራሒ
- ንፋዕ ኣመሓዳሪ
- ኣብ መዝናቱ እሙን ነበረ

መሪሕነት እያሱ (እያሱ ምዕ.1-24)

1. ምስጋር ዮርዳኖስ (እያሱ 1-6)

1. ጽውዓ እያሱ ወዲ ነዌ

- እያሱ ድሕሪ ሞት ሙሴ ማለት ድሕሪ ሰላሳ መዓልቲ ሓዘን ደቂ እስራኤል፡ ንሙሴ ተኪኡ ብእግዚኣብሄር መራሒ ክኸውን ተጸውዒ።
- ኣብታ ዝተዋሃበቶም ሃገር ተሰፋ ንምእታው እግዚኣብሄር ምስኡ ከምዚ ኸውን ንእያሱ ቃል ተሰፋ ሃቦ።

2. ምድላው ንምስጋር ዮርዳኖስ

- ናይ ሰለሱት መዓልቲ ምድላው ነበረ
- ደቂ ሮቤልን ደቂ ጋድን ፈረቓ ነገድ ምናሲን ነሕዋቶም ኪሕግዙ ተጽውዑ።
- ኩሉ ህዝቢ ቅድሚ ንዮርዳኖስ ምስጋሩ ክልተ ሰባት ከም ሰለይቲ ተላእኩ።
 - ኣብ ቤት ረሃብ ኣተዉ
 - ረሃብ ብእምነት ካብቲ ንጉስ ሓብኣቶም
 - ኣብ ጊዜ ዓወቶም ምሕረትን እምነትን ኪገብሩላ ተሰፋ ኣተዉላ
 - ኣብ መወዳእታ ጽቡቕ ጸብጻቦምን ዓወቶምን ናብ እያሱ ኣምጽኡ።

3. ስርዓት ኣሰጋግራ ዮርዳኖስ

- እቲ ንሰላሳን ሾሞንተ ዓመት ብዘይምእማኑ ኣብ በረኻ ኮለል ዝበለ ህዝቢ ብእምነት ንዮርዳኖስ ኪሳገር ተበገሰ።
- ኣብ ጉዕዝእም ብርቱዕ ዝኾነ ጥንቃቄ ኪገብሩ ተነግረሎም።
 - ቀዳሞት እቶም ታቦት ኪዳን ዝጸሩ ካህናት ክመርሑ ተኣዘዙ።
 - ካልኣይ እቲ ህዝቢ ሓደ ሺሕ (1000) ሜትሮ ርሒቑ ክስዕብ መብረሂ ተዋህቦ።
 - ከብዲ እግሪ እቶም ታቦት ኪዳን ተሰኪሞም ዘለዉ ካህናት ኣብ ልዕሊ ማይ ዮርዳኖስ ምስ ረገጹ ምውሓዙ ከም ዘቋርጽ ድማ ተነግሪሎም።

4. ምስጋና የሮዳኖስ

- ከምድቱ ትእዛዝ ዝተዋህበም ምስ ገበሩ፡ ርባ የሮዳኖስ-(አብ ኣዳም እትብሃል ከተማ) ደው በለ።
 - እዚኣ የሱስ ክርስቶስ ድሕሪ 1400 ዓመት እተጠመቀላ ቦታ እያ።
5. ንመዘከርታ ዚኸውን ኣእማን ተነብረ (ምዕ. 4)
- እተን ቀዳምት 12 ኣእማን ኣብ ማእከል፡ ኣብታ ኣእጋር እቶም ታቦት ኪዳን ዝጸሩ ክህናት፡ ዝቆማላ ቦታ ተኸሉ።
 - ካብ የሮዳኖስ ዝተወሰደ 12 ኣእማን ኣብ ጊልጋል ኣቋሙ። እዛ ቦታ እዚ ኣ ንመጀመርያ ድንጋጌኖም ዝዘርጉሉ፡ ኣብ የሮዳኖስ ከኣ እዚ ጥሉ መዘከርታ ነቲ ዚመጽእ ወለዶ መታን ኪኸውን ነበረ። ዓብይ ዝኾነ ተኣምራት ከም እተገብረ ከኣ የዘንቱ።

6. ምብዓል በዓል ፋሲጋ (ምዕ.5)

- እቶም ዘይተገዙሩ ሓደሽቲ ወለዶ ብትእዛዝ ኣምላኽ ኪግዘሩ ተገብረ።
- እቲ ኣብ ኮባቢ ዝነበረ ህዝቢ ተኣምራታዊ ምስጋና እስራኤል ምስ ሰምዑ ልቦም መኸኸ።
- በዓል ፋሲጋ ኣብ ጉልጉል ያሪኮ በቲ ካብታ ምድሪ ዝተረኸበ እኽለ ኣብዓሉ።
- እኽለ እታ ዓፄ ኪበልዑ ምስ ጀመሩ፡ ማና ኣቋረጸ።
- ኣምላኽ ንእያሱ ንምትብባዕ እቲ ብሰጠር ዝኸይድ ጭፍራኡ ኣርኣዮ።

7. ውድቀት ያሪኮ (ምዕ.6)

- ውድቀት ያሪኮ ምስጢሩ ኣምላኽ ነበረ።
- እቲ ታቦት ኪዳንን ነፋሕቲ መለኸትን እምብልታን ቀቅድሚ እቲ ህዝቢ፡ ኣብ መዓልቲ ሓንሳብ እናዞሩ ንሸዱሽተ መዓልቲ ብህድኣት ንያሪኮ ዞሩዋ።
- ኣብታ ሻብዓይቲ መዓልቲ ሸውዓተ ሳዕ ምስ ዞርዋ ያሪኮ ወደቐት።
- ረሃብ እታ ኣመንዝራ ምስ ኩሎም ሰድራ ቤታ በቲ ተዋሂባቶ ዝነበረት ተሰፋ ድሓነት።
- ኩሎ ኣቐሩሖ ሕሩም ኪኸውን ተእዘዙ።
- ያሪኮ ብክልተ መካብብያ ኣእማን ተኸበባ ነበረት። እቲ ደጋዊ ቀጽሪ ካብ 3 ሜትር ንላዕሊ ዝውርዱ ነይሩ። ከምኡውን እቲ ውሽጣዊ ቀጽሪ ካብ 7 ሜትር ንላዕሊ ዝረገድ ነበረ ዝብል ኣብ (1929-1936) ድልዘ ዝተገብረ መጽናዕቲ ይምስከር።
- 1400 ቅ.ል.ክ ምንዳድ ያሪኮ ኩነ።
- ኣብ ሓድሽ ኪዳን ዘላ ያሪኮ ካብታ ናይ ብሉይ ኪዳን ዝነበረት ያሪኮ 1.6 ኪ.ሜ. ብደቡባ ትርከብ።

II. ውድቀት ዓይ (እያሱ 7-8)

1. ኣብ ቀዳማይ ውግእ፡ እስራኤል ብዓይ ተሳቢሮም ንድሕሪት ኣዘለቑ
 - ቀንዲ ምኽንያት፡ ሓጢአት ነበረ።

- ኣብ ያሪኮ ምስ ኣተዉ ንኹሉ ንብረት ያሪኮ ምስ ኣጥፍኡ፡ ሓደ ሰብኣይ ነቲ እግዚኣብሄር ዝኣዘዞ ትእዛዝ ኣፍሪቡ ካብቲ ሕሩም ደማ ወሰደ።
- እግዚኣብሄር ብዘገርም መገዲ ነቲ ተሓቢኡ ዝነበረ ሓጢአት ኣካን ኣጋለጸ።

2. ዓይ ተሳቢሮ ብሓዊ ነደደት

- ሓጢአት ካብቲ ህዝቢ ስለ ዝረሓቐ ብትብዓት ንቐድሚት ኣምርሑ።
- ዘገርም ሚላ እግዚኣብሄር ኣብ እያሱ ብምንባሩ ነታ ከተማ ተኮሰዋን ኣብ ረሰዋን።
- ካብዛ ከተማ ብጀካ ምርኮን ከብትን ካልእ ብጥራስ ጠፍኦ።
- ኣብታ መዓልቲ እቲኣ 12,000 (ዓስርተ ክልተ ሺሕ) ሰብኣይ ሞቱ።
- ብድሕሪዚ ዓወት እዚ ደቂ እስራኤል መስዋእቲ ምስጋና ንእግዚኣብሄር፡ ሕጉ ብምንባብ ናብ ቅድሚኡ ኣዕረጉ።

III. ተንኲል ጊብያናውያንን ጸሓይ ደው ዝበለትሉ ውግእን

(እያሱ 9-10)

- ጊብያን ካብተን ዓበይቲ ከተማታት ሓንቲ ነበረት (10:2)
- ኣብ ጊብያን ብርቲዓት ጀጋኑ ዚቐመጡ እኳ እንተነበሩ፡ በቲ ኣብ ያሪኮን ኣብ ዓይን ዝረኣይዎ ዓወት ደቂ እስራኤል ኣዝዮም ፈርሁ።
- ካብ ርሑቕ ቦታ ከም ዝመጹ ልኡኻት ብምምሳል ናብ እያሱ መጹ። ምስኦም ሰላም ኪገብር ከኣ ኪምሕለሎም ለመንዎ።
- እያሱን እቶም ዓበይቲ እስራኤልን ንኣፍ እግዚኣብሄር ከይሓተቱ ከይቀትልዎም ኪዳን ኣተወሎም።
- ተሃዊኹ ኪዳን ኣተወ። ስለዚ ካብ መንጎኦም ከጥፍእዎም ኣይክኣሉን።
- ነቶም ኣብ ወገን ገምገም ባሕሪ ዝኸዱ ፍልስጥኤማውያን ከጥፍኦ ሓደጎም። እዚ ከምዚ ምዃኑ ከኣ ኣብቲ ዳሕረዋይ ዛጎታ ህይወት እስራኤላውያን ጸገም ከም ዝገበርሎም ከነስተብህል ንኸእል።

IV. ምርሰታይ እታ ሃገር (እያሱ 13-22)

1. ምዕዳል ርሰቲ ኣብ መንጎ እቶም ትሸዓት (9) ነገድ ብዕጫ ነበረ።
2. ምርሰታይ እታ ሃገር ብመሪሕነት ኣምላኽ፡ እያሱን ኻህን ኣልኣዛርን ገበርዎ።
3. እቲ ምምቓል ርሰቲ ሰለስተ ደረጃታት ነበሩ።
 - እቶም ክልተ ነገድን ፈራቓን (ነገድ ሮቤልን፡ ጋድን፡ ፈረቓ ነገድ ምናሴን) ኣብ ጊዜ ሙሴ እቲ ምብራቓዊ ጳለስጢና ንርስቶም ኪኸውን ተዋህቡ። (ዘሁ. 32)
 - ድሕሪ ወራር ውግእ ናይ ምዕራባዊ ጳለስጢና ነገድ ይሁዳን ኤፍሬምን ፈረቓ ነገድ ምናሴን ርስቶም ተዋህቡ።
 - እቶም ዝተረፉ ነገድ ነቲ ዝተዋህበም ርሰቲ ምድሪ ንምውሳዱ ብዙሕ ጊዜ ወሰደሎም። ድሕሪ መግናሕቲ እያሱ ግና ነቲ ርስቶም ኪወሰድ ዎ ከኣሉ (እያሱ-18,19)

- እቲ ምምቃል ርስቲ ከም ብዝሓምን ኣድላይነቶምን ተራእዩ ይምቀል ነበረ። እቲ ዕጫ መሓበርታ ቦታ ጥራይ እዩ ዚጠቅም።
- እቲ ብያእቆብን ብሙሴን ኣቀዲሞም ብመለከታዊ መገዲ ዝተዛ ረቡሉ ምርሰታይ እታ ሃገር፡ ኣብዚ ጊዜ እዚ እቲ ዕጫ ከምኡ ኩነ። (ዘሁ.32-36 ዘጸ. 33)
- ምንም እኳ ነገድ ሌዊ ዓድታት እንተ ተዋህቦም፡ ዝተፈለየ ርስቲ ግና ኣይነበርምን። ሽዱሽተ (6) ከተማታት ናይ ሌዊውያን ን ብትእዛዝ "መዕቁቢ ከተማታት" ተባሂለን ኪፍለያ ነበረን።
- እዞን ከተማታት እዚኤን ዕላማኦን "ነፍሲ ዝቐተለ ናብእ ንኪሃድም እሞ፡ ካብ ፈዳይ ሕገ መዕቁቢ ኪቐናኦም ነበረ።
- እተን ቀዳሞት ሰለስተ መዕቁቢ ከተማታት (ጉላን፡ ራሞት፡ ቤኬር) ብምብራቅ ዮርዳኖስ ዚርከባ እየን። ብሙሴ ዝተፈለያ ሽእ እየን።
- እተን ብስግር (ምዕራብ) ዮርዳኖስ ዝርከባ መዕቁቢ ከተማታት ብእያሱ ዝተፈለያ ከእ ቃዴሲ፡ ሴክም፡ ኬብሮን ነበሩ።

ርእይቶ (Adam Clarke) ከም "እዞን ከተማታት እዚኣትን ነቶም ከይፈለጡ ዝቐተሉ መዕቁቢታት ድኣ እምበር ነቶም ፍሉጥ ህዝባዊ ትእዛዝ ዘጥፍኡ ኣይነበሩን። እቲ ፍሉጥ ሕጊ ኣፍሪሱ ናብዞን ከተማታት ዝኸደ፡ እቶም ደቂ ዓዲ ኣሕሊፎም ይህብዎ ነበሩ።"

መሓበርታ ርስቲ ናይቶም ነገድ

ሮቤል	13:15-23
ጋድ	13:21-28
½ምናሴ	13:29-33
ይሁዳ	15:1-63
ዮሴፍ	16:1-17:8
ኤፍሬም	16:1-10
½ ምናሴ	17:1-13
ብንያም	18:11-28
ስምኦን	19:1-9
ዛብሎን	19:10-16
ይሳከር	19:17-23
ኣሴር	19:24-31
ንፍታሌም	19:32-39
ዳን	19:40-48

V. መወዳእታ ማዕዳ እያሱ። (እያሱ 23-24)

1. እያሱ ን 23 ዓመት ዚኣክል ኣብ ቲምናት-ሴራሕ ኣብታ ዝተዋህቦ ሰፍራ ብሰላምን ዕረፍትን ነበረ።
2. እያሱ ጊዜ ስንብትኡ ምስ በጽሖ ነቲ ህዝቢ ዓቢዩ ለበዋ ይህቦ።
3. ናይ መወዳእታ ኣኼባ ኣብ ሴኬም ብምጽዋዕ መሪሕነት እግዚኣብሄር ኣብ

ህዝቡ ካብ ኣብርሃም ጀሚሩ ክሳብ ዛንታ ዮሴፍ ዘርዚሩ ነገሮም።

4. ብፍላይ ካብ ማእከሎም ኣማልኽቲ ጣኦት ከውጽኡ ይምዕዶም።
5. ከምቲ ሙሴ ቅድሚ ሰላሳ ዓመት ካብዛ ጊዜ እዚኣ ናይ መወዳእታ ስንብታ ኡ ዝሃበም ከምኡ ድማ እያሱ "ሎሚ ንመን ከም እተገልግሉ" ምረጹ ብምባል ምርጫ ኪህቦም እንክሎ ንምልከት። (እያሱ 24:15)
6. እያሱ ነቲ ቃል ኰሉ ኣብ ሕጊ ኣምላኽ ጸሓፎ። ኣብ ሴክም ዘላ ቤት መቐደስውን ኣንበሮ።
7. ምስክርን መዛኻኽርን ዚኸውን እምኒ ኣጃመሎም (24:27)
8. ድሕሪዚ እያሱ ወዲ ነዌ ባርያ እግዚኣብሄር ወዲ ሚእትን ዓሰርተን (110) ዓመት ምስ ኩነ ሞተ።

ረቂቅ - መጽሐፍ እያሱ

I. ቀዳማይ ክፋል፡ ንክንኣን ወረርኽ ምሓዝ

1. እስራኤል ነቲ ወረር ይዳሎ

- እያሱ ንሙሴ ይትክእ
- እያሱ ንእስራኤል ንውግእ የዳልዎ
- እያሱ ንእስራኤል ንመንፈሳውነት የዳልዎ
- ሓለቻ ሰራዊት እግዚአብሔር ይግለጽ

2. ወረር እስራኤል ኣብ ልዕሊ ከንኣን

- ወረር ማእከል ከንኣን
- ወረር ደቡባዊ ከንኣን
- ወረር ሰሜናዊ ከንኣን
- ወረር ከንኣን ብጥርጉፍ ይንገር
- ዘይተታሕዘ ክፍሊ ከንኣን

II. ካልኣይ ክፋል፡ ምርስታይ ከንኣን

1. ምርስታይ ምብራቓዊ ዮርዳኖስ

- ጂኦግራፊካዊ ዶባት
- ዓሊታዊ ዶባት

2. ምርስታይ ምዕራብ ዮርዳኖስ

- ኣብ ጊልጋል ዝተገብረ ቀዳማይ ምርስታይ
- ኣብ ሺሎ ስተገብረ ካልኣይ ምርስታይ

3. ምርስታይ ሃይማኖታዊ ሕብረተሰብ

- ሽዱሽተ መዕቆብ ከተማታት
- ንሌዋውያን ዝተመርጸ ከተማታት
- ምርስታይ እስራኤል ኣብቅዕ

4. ከንታት ንቐጻሊ ምርስታይ

- መሰውኢ ምስክር
- በረኽት እግዚአብሔር ብምእዛዝ ጥራይ ይመጽእ
- እያሱን ኣልእዛርን ሞቲ

(1:1-13:7)

1:1-5:15

1:1-18

2:1-5:1

5:2-12

5:13-15

6:1-13:7

6:1-8:35

9:1-10:43

11:1-15

11:16-12:24

13:1-7

(13:8-24:33)

13:8-33

13:8-13

13:14-33

14:1-19:51

14:1-17:18

18:1-19:51

20:1-21:42

20:1-9

21:1-42

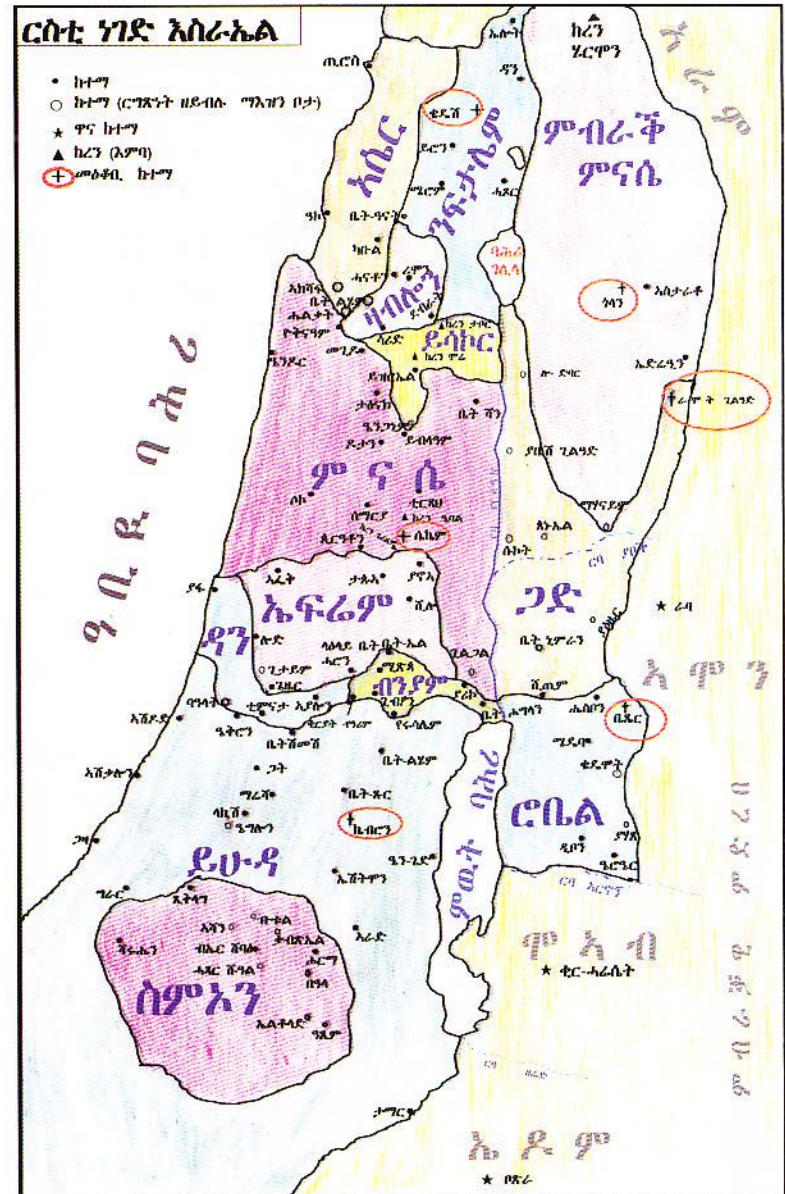
21:43-45

22:1-24:33

22:1-34

23:1-24:28

24:29-33

መጽሐፍ መሳፍንቲ (መጽሐፍ ውድቀትን ምትንሳእን)

ጸሐፊዎ ብባህሊ አይሁድ፣ ጸሐፊ ናይዛ መጽሐፍ እዚኣ ሳሙኤል ምዃኑ እዩ ዚንገረሉ። ውሽጣዊ ዳህሳስ ናይዛ መጽሐፍ ከኣ ናብቲ ሳሙኤል ዝነበረሉ ጊዜ እዩ ዘመልከተና። (መሳ.1:21፣ 2ይሳሙ.5:6-8፣ 1:29፣ 1ይነገ.9:16፣ እ.ሳ.9)። ናብ መሳፍንቲ 4ይ,5ይ,6ይ, ምዕራፋት. የመልከት)። ስለዚ ሳሙኤል ወይ ከኣ ካብቶም ተማሃሮ ነብያት ዝነበሩ ከይኩኑ አይተርፉን።

ዝተጻኢረትሉ ጊዜ ኣብ ጊዜ ሳኦል ወይ ድማ ኣብቲ መጀመርታ ግዝኣት ዳዊት ከይኮነ አይተርፍን። (1051-1000 ቅ.ል.ክ.)

ተገዲ ቃል ሸንኮሳል/ዕንክሊል

ተገዲ ጥቕሲ (2:20-21, 21:25)

- ዕገግ** 1. መጽሐፍ መሳፍንቲ ዛንታ እስራኤል ካብ ሞት እያሉ ክነሳ ጊዜ ሳሙኤል ክልተ ዘበን (200 ዓመት) ዘጠቓለለት እያ።
2. ዝለዓለን ዝበዝሐን ድሌት ናይ ምጃም መንግስቲ፣ ከም ከባቢኣም እተርኢ መጽሐፍ እያ።
3. እቲ ህዝቢ ክነሳ ጊዜ ሳሙኤል ንገሳ ከህልዎም እኳ ድሌቶም እንተቐጸለ እግዚአብሔር ግና ቀልጢፉ አይመለሰሎምን። ኣብ ብብእዋኑ ዝሓመውጸእቲ ሓራ (መሳፍንቲ) የተንሰኣሎም ክበረ።
4. እቶም ዝተንሰኡ መሳፍንቲ ካብ ዝተፈለየ ነገድ አይነበሩን። ግናኸ ፍልይ ዝበሉ ግዝያውያን ፈረድቲ ክበሩ።
5. ካብ መሳፍንትስ ብዝበለጸ ጀነራላት እዮም ነይሮም ከበሃል ይከላል።
6. መጽሐፍ መሳፍንቲ ካብ ዛንታ፣ ብዝያዳ መንፈሳዊ እተመልከት መጽሐፍ

እያሁ

- መቼት እምነት ብሔራዊነት
- ምሕረት እምነት በምግባር (በብሔራዊነት)
- ዛግታ ዝቅርባ ክፍሉ ብዙሃን (ሻምጋር፡ ቶላ፡ ያሊር፡ ኤሎን፡ ዓብደን) ሕጽር ዝበለ ታላት ተዋሂቦም እሱ።
- ብሔራዊነትን እመለካቸው መሳፍንቲ አብ መንጎ ምንገርናን ኢየሱሳዊ ናብራ እስራኤላውያንን ግዛትናን ምስ ተአማንነት ኢየሱሳዊ ምድሓን ሀዘቡን የጸጸር። እምነት ብሔራዊነትና ንግዝቡ አብ ነፍሱ ወክፍ ምግባር ይቅረታሉ እናንብ ከም ዘላለፍ ከንዎልብት ይከላል።

መግቢያ

1. ከክላሳውያን ሃይማኖት

- ከክላሳውያን ዚብል ስም ንዝሉም ተቐግጦ እታ ሃገር ዚውከል ነበረ።
- እቲ ተገዳ እምነትና በዓል ይበሃል።
- ኢስታርት ኢንብላይት ጣኦት ኮይና “ናይ ባሕሪ እምነት” ትብሃል ነበረት።
- መቼቲ ናይ በዓልን ናይ ኢስታርትን መብዛኦትኡ እየን አብ ሓደ እዩ።

ብ1904-1909 ዓ.ም. ናይ ሓደ ልዕል ዝበለ ቦታ ዑና ተረፒብ። እዚ ኸኣ መቼቲ ደስ ናይ በዓልን ኢስታርትን ነይሩ ይብሃል።

- አብ መንገደቲ ናይዚ መቼቲ እዚ (Macalists) ዚብሃል ሰብላይ አብ ዕትርታት ንበዓል ዝተሰወሉ ብሔራዊ ተረፍ መስጥእቲ ናይ ቁልዑ ረፒብ።
- አብ ነፍሱ ወክፍ ኢየሱሳዊ ከሎ መታን ጽቡቕ ዕድል ነቲ ስድራ ቤት ከፒና ተባሂሉ እቲ መንገደቲ ከንገደቲ ከሎ ቁልዑትም አብኡ ይሰውሉን ምስቲ መንገደቲ ከኣ ይህገሉ ከም ዝከብርን አብ ጊዜ እትበሃል ቦታ ብሰፍኡ ኢርብብ ተረፍ ዑናታት የገንቱም። ከምኡውን አብ መንገደን ያረኩን።
- አብ መዲሶ (Medisso) ጥቓ ሰግርያ፡ ዑና ናይ ኢስታርት ሰብላይ በዓል እምነት ተረፒብ። እብዚ ቦታዚውን መስጥእቲ ሕጻናት ንእስ ታርት ዝተገብረ ይርብብ።
- ነቢያት በዓልን ኢስታርትን ተተልቲ ቁልዑ ነበሩ።
- ሰቲጥንቲ ከጽገዑ ሰባት (Archeologists) ነቲ ዝከበረ ነገራት ከጽገዑ ዑ ምስ ጀመሩ እሳቸው ተደብዮ።
- መንታን ሓጢአት ከንኢናውያን ስፍራ ሓጢአት ሰደምን ጉጥራን ነበረ።

2. እስራርያ መጽሐፍ መሳፍንቲ

እዛ መጽሐፍ እዚአ ብጥርናፊኣ ክትርኣ ከላ ናይ ሾብዓተ ጭቆናን ድሕነትን እተመልከት መጽሐፍ እያ።

እስራርያ መጽሐፍ መሳፍንቲ

ጭቆና ወይ ጥቅም	ጊዜ መታ	ድሕነት መጽሐፍ	ጊዜ ፈጽሞ
መሰጸታምያ (ኩሽን ራሻታይም)	8 ዓመት	የትኒኤል (3:11)	40 ዓመት
ሞአብ (ዔግሎን) (3:14)	18 "	ኤዑድን ሻምጋርን (3:15, 30)	80 "
ክንኢናውያን (ያቢን) (4:2)	20 "	ዲቦራ ባራቅ (5:31)	40 "
ሚድያናውያንን ጉረ ባብቶምን (6:1)	7 "	ጊዴምን (8:28)	40 "
አቢሚኤክ (9:22)	3 "	ቶላ ያሊር (10:1,3)	45 "
ዓምናውያን (10:8)	18 "	ዮሳፋጥ ኒባዘን፡ ኤሎን፡ ዓብደን (12:12-13)	31 "
ፍልስጥኤማውያን (13:11)	40 "	ሲምሶን፡ ሻምጋር (15:20፤ 16:31)	20 "
	20 "		296 "

ድምር ናይ ክልቲኡ ዛግታ ናይ 410 ዓመታት ዝገበረ እዩ።

3. ትንታኔ መጽሐፍ መሳፍንቲ

- እዛ መጽሐፍ፡ ዓንኪል ውድቀትን ድሕነትን እታ ሃገር እትገልጽ መጽሐፍ እያ። ሓጢአት → መቼት → ልመና → ድሕነት።
- ድሕሪ እዚ ዘበን እዚ፡ እተን ክልተ ሚእቲ ዓመት፡ ዘበን ጸልማት ተባሂለን ይሰመያ።
- እዘን ዘበን እዚኤን ናይ ሕንፍሽፍሽ ዘበን ነበራ።
- እቲ ህዝቢ አብ ምንገርና ጥሒሉ፡ ነቲ ናይ ከባቢኡ አማልኽቲ ኣረሚን ሰዓበ።
- ብጊዜ እያሱን እቶም ዓበይቲ ህዝብን እስራኤል፡ ንእምነት የገልግል ነበረ። ድሕሪ እያሱ እተወለደ ግና ንእምነት ዘይፈልጥ ህዝቢ ካልእ ተንሰኢ፡ አብ ሓጢአት ይወድቅ፡ ይልምን፡ እምነት ከኣ ምሕረት ይገብረሉ።
- ግዝእት ዘበን መሳፍንቲ - ግዝእተ እምነት (Theocracy) ተባሂሉ ይሰመ።

4. ሸውዓተ ዘበነ ውድቀት (ምዕ. 3-16)

ሀ. ጭቆና መሰታተምያውያን

- ካብ ሰሜናዊ ምብራቅ ዝመጹ ነበሩ።
- አማልኹቶም - በዓል፡ ጸሓይ አምላኹ፡ አስታሮት ንግስቲ ወርሕን ዚአመሰሉ ነበሩ።
- ጭቆና መሰታተምያውያን 8 ዓመት ወሰደ።
- እግዚአብሄር ብኢድ ዖትኒኤል ኣድሓኖም። እታ ሃገር ከአ ን40 ዓመት ከሳ ዕ ሞት ዖትኒኤል ዓረፈት።

ለ. ጭቆና ሞአባውያን

- ካብ ደቡባዊ ምብራቅ ዝመጹ ነበሩ።
- ጭቆና ሞአባውያን 18 ዓመት ወሰደ።
- ዓሞናውያን ምስ ሞአባውያን ሓቢሮም ነበሩ።
- ዓሞናውያን ካብ ሰሜናዊ ምብራቅ ዝመጹ ነበሩ።
- አማሌቃውያን ደቡብ ከንኣናውያን ምስእም ነበሩ።
 - ዓሞናውያን ወለዶ ሎጥ
 - አማሌቅ ወለዶ ኤሳው
 - ሞአብ ወለዶ ሎጥ
 - ፍልስጥኤማውያን ወለዶ ካም እዮም።
- እግዚአብሄር ብኢድ ኤሁድ ብንያማዊ ካብ ሞአባውያንን አሞናውያንን አማሌቃውያንን ኣድሓኖም።
- አማልኹቲ ሞአብ -- ኬሞሽ (Chemosh) ብመስዋእቲ ሰብ ዝሰገደሉ ነበረ። አምላኽ ዓሞን-- ሞሎክ (Moloch) ብምንዳድ ቁልፀ ይሰገደሉ ነበረ።
- ኣብ ሓደ ጊዜ ሻምጋር ብደቡብ ካብ ኢድ ፍልስጥኤማውያንን ኣድሓኖም።

ሐ. ጭቆና ከንኣናውያን (ምዕ. 4-5)

- ናይ 20 ዓመት መግዛእቲ ያቢን ኣብ ልዕሊ እስራኤላውያን ኩነ።
- ናይ ሓጺን ሰረገላታት ከአ ነበሮም።
- እግዚአብሄር ከአ ብኢድ ዲቦራን ባራቅን ካብ ጭቆና ከንኣናውያን ሓራ ኣውጽኦም።

መ. ጭቆና ሚድያናውያን (ምዕ. 6,7,8.) - ጊዴዎን

- 7 ዓመት ጭቆና ኣብ ልዕሊ እስራኤል ኩነ።
- ብምኽንያት ጊዴዎን (ምስ 300 ሰባት) ካብ ኣርዑት ሚድያናውያን ሓራ ወጹ።
- ሚድያናውያን ምስ አማሌቃውያን ነበሩ።
- አማሌቃውያን ንካልኣይ ጊዜ ወረራ ኣካየዱ (ምዕ.3)
- ሚድያናውያን ደቂ ኣብርሃምን ደቂ ቁጡራን እዮም።
- ሙሴ ነርብዓ ዓመት ኣብ ማእከሎም ተቐመጠ ጓል ሚድያን ከአ

ተመርዓው።

- ኣብቲ መጀመርያ ምስ እስራኤል ዕርክነት ነበሮም ደሓር ግና ምስ ኣዕራብ (ደቂ ኣብርሃም ደቂ እስማኤል) ተዓራረኹን ሓበሩን።

ረ. ውሽጣዊ ጭቆና ኣቢሚሊክ። (ምዕ. 9)

- ኣቢሚሊክ ንሰለስተ ዓመት ኣብ እስራኤል ንዝሓ።
- ብጀካ ሓይ፡ ንኹሎም ደቂ ጊዴዎን ኣሰየሮም።
- ክፋእ ሰብ ነበረ።
- ውግእ ሓድሕድ ተኸየደ።

ሰ. ጭቆና ፍልስጥኤማውያንን ዓሞናውያንን (10:6-12:15)

- ናይ 18 ዓመት መግዛእቲ (ጭቆና) ነበረ።
- ምኽንያት ናይዚ ጭቆና እዚ ምምላኽ ጣኦታት ነበረ።
- ኣብዚ ጊዜ እዚ ምምላኽ ጣኦታት ዓለምለኸዊ ነበረ።
 - አማልኹቲ ሰርያ - ቤልን ሳትዶርንን ወይ ጁፒተርን ኣስታርተን
 - አማልኹቲ ሲዶን - ኣስተሮት፡ ኣስታርተ ወይ ቬኑስ
 - አማልኹቲ ሞአብ - ኬሞሽ
 - አምላኽ ፍልስጥኤም - ዳሳን።
 - አምላኽ ዓሞን - ሞሎክ (ቁልፀ ብሓዊ ይሰውኡ)
- ናብ ምምላኽ ጣኦት ዘንበሉ ሳዕቤኑ ከአ መሪር ነበረ፡ ናብ አምላኽውን ኣእወዩ። አምላኽ ግና "ኪዱ ናብ ጣኦታትኩም ለምኑ" ይብሎም።
- ኣብ መወዳእታ ብኢድ ይፍታሕ ካብ ኣርዑት ባርነት ተለቁ።

ሸ. መወዳእታ ጭቆና ፍልስጥኤማውያን (ምዕ.13-16)

- ናይ ኣርብዓ ዓመት ጭቆና ነበረ። (እቲ ዝነውሑ ጭቆና።)
- ካብ ደቡባዊ ምብራቅ ዚመጹ ነበሩ።
- ስም ፍልስጥኤማውያን ካብ ጳለስጢና ዚብል ቃል ዝተወሰደ እዩ።
- ኣብ ዘበን መሳፍንቲ ክልተ ናዝሬታውያን ይጥቀሱ። (ሲምሶንን ሳሙኤልን) ሲምሶን ከም ሕጊ እግዚአብሄር ፍሉይ ንአምላኽ ብምጻን (ዘሁ.6:1-2) ካብ ኢድ ፍልስጥኤማውያን ሓራ ኣውጽኦም።

መዕጻዊ ጥቕሲ ኣብ (21:25) ተነጻሩ ይርከብ። "ኣብ እስራኤል ንጉስ ኣይነበረ ነ።" አምላኽ ንጉስ ናይ ህዝቡ ነበረ፡ ንእኡ ኪሰዕቡ ግና ፍቓደኛታት ኣይነበሩን።

መጠናፍታ

ምስጢር ዓወት መጽሓፍ መሳፍንቲ፡ መንፈስ እግዚአብሄር ነበረ።

1. "መንፈስ እግዚአብሄር ናብ ዖትኒኤል መጸ" (3:10)
2. "መንፈስ እግዚአብሄር ናብ ጊዴዎን መጸ" (6:34)
3. "መንፈስ እግዚአብሄር ናብ ይፍታሕ መጸ" (11:29)
4. "መንፈስ እግዚአብሄር ናብ ሲምሶን መጸ" (14:6፤15:14፤14:19)

አብ ምዕ.17,18 - ነገድ ዳን ነቲ እተዋህብዎ ርስቲ ኪወስድዎ ብዘይ ምክኣሎም ድሕሪ ነዊሕ ጊዜ ካብቲ ዝነበርዎ ቦታ ናብቲ ናይ ይሁዳ ዝኹነ ርስቲ ብምእታው ላይሽ እትብሃል ድሓር ዳን ኢሎም ዝሰመይዎ ቦታ ገዓዙ።

ክፉእ ተግባር ብገምገሞ ድማ አብ ምዕ. 19,20,21 ንረኽቡ።

ረቂቕ መጽሐፍ መሳፍንቲ

I. ቀዳማይ ክፋል፡ ምንቁልቋል እስራኤልን

ውድቀቶም ንምሉእ ከንኣን ምሓዝ

(1:1-3:4)

1. ውድቀት እስራኤል አብ ምፍጻም እቲ ወራር

1:1-3:4

- ውድቀት ይሁዳ 1:1-20
- ውድቀት ብንያም 1:1-21
- ውድቀት ነገዳት ዮሴፍ 1:22-29
- ውድቀት ዛብሎን 1:30
- ውድቀት አሴር 1:31,32
- ውድቀት ንፍታሊም 1:33
- ውድቀት ዳን 1:34-36

2. ፍርዲ አምላኽ ብምኽንያት ነቲ ወራር ዘይምፍጻሞም

2:1-3:4

- መልአኽ ፍርዲ ይእውጅ 2:1-5
- ወለዶ አምላኽ ይመውት 2:6-10
- ፍርዲ አምላኽ ይግለጽ 2:11-19
- ጸላኢ ከም ፈትነ ይሕደግ 2:20-3:4

II. ካልኣይ ክፋል፡ ምድሓን እስራኤል

አብተን ሸብዓተ ዓኪላት

(3:5-16:31)

1. ደቡባዊ ዘመተ

3:5-31

- የትናኤል እቲ ፈራዲ 3:5-11
- ኤሁድ እቲ ፈራዲ 3:12-30
- ሻምጋር እቲ ፈራዲ 3:31

2. ሰሜናዊ ዘመተ፡ እቶም ፈረድቲ ዲቦራን ባራቕን

4:1-5:31

- ዲቦራን ባራቕን ይጽውዑ 4:1-11
- ከንኣናውያን ይሰዓሩ 4:12-24
- መዝሙር ዲቦራን ባራቕን 5:1-31

3. ማእከላዊ ዘመተ

6:1-10:5

- ጊዴዎን እቲ ፈራዲ 6:1-8:32
- አቢሜለክ እቲ ፈራዲ 8:33-9:57
- ቶላ እቲ ፈራዲ 10:1,2
- ያሊር እቲ ፈራዲ 10:3-5

4. ምብራቓዊ ዘመተ፡ ይፍታሕ እቲ ፈራዲ

10:6-12:7

• ሓጺኣት እስራኤል

10:6-18

• ምድሓን፡ ይፍታሕ

11:1-12

5. ካልኣይ ሰሜናዊ ዘመተ

12:8-15

• ኢብጽን እቲ ፈራዲ

12:8-10

• ኤሎን እቲ ፈራዲ

12:11,12

• ዓብዶን እቲ ፈራዲ

12:13-15

6. ምዕራባዊ ዘመተ፡ ሲምሶን እቲ ፈራዲ

13:1-16:31

• ተአምራታዊ ልደት ሲምሶን

13:1-25

• ርኽሰ መርዓ ሲምሶን

14:1-20

• ፍርዲ ሲምሶን

15:1-20

• ውድቀት ሲምሶን

16:1-31

III. ሳልሳይ ክፋል፡ ርኽሰት እስራኤል

ከም ሓጺኣት ከንኣናውያን

(17:1-21:25)

1. ውድቀት እስራኤል ብምንዝርና

17:1-18:31

• አብነት ሰብኣዊ ምንዝርና

17:1-13

• አብነት ንገዳዊ ምንዝርና

18:1-31

2. ውድቀት እስራኤል ብኢሞራላዊ ተግባር

19:1-30

• አብነት ሰብኣዊ ኢሞራላዊ ተግባር

19:1-10

• አብነት ነገዳዊ ኢሞራላዊ ተግባር

19:11-30

3. ውድቀት እስራኤል ብወግእ አብ መንጎ ነገዳት

20:1-21:25

• ወግእ አብ መንጎ እስራኤልን ዳንን

20:1-48

• ውድቀት እስራኤል ድሕሪ ወግእ

21:1-25

መጽሐፍ ሩት (መጽሐፍ ጽባቅ)

ጸሐፊው ፍሉጥ አይኩንን፤ ሳሙኤል ከይኩን አይተርፍን ይብሃል።

ዝተጸሐፈትሉ ጊዜ ረሃብ እደ ቦኣዝ ብምጻፍ ኣብቲ መጀመርታ ዘመን መሳፍንቲ ከይኩን አይተርፍን።

ተንዲ ቃል መቐርብ መድሓኒ

ተንዲ ጥቕሲ (1፡16, 3፡11)

ፅላግ መጽሐፍ ሩት፡ ሰንሰለታዊ መስመር ናይቲ መሲህ እተርኢ እያ። እዛ ንእሽቶይ መጽሐፍ እዚኣ፡ ንስድራቤት እቲ መሲህ፡ ኣብ ዓዲ እቲ መሲህ (ቤት-ልሂም) ብ1300 ቅ.ል.ክ. ዝኾነ ዛንታ ትሕብረና። መጽሐፍ ሩት፡ ኣህዛብውን ቦቲ ሓቀኛ ኣምላኽ ክእምኑ ከም ዝኾነሉ ትምህርና። ኣብ ውለዶ የሱስ ክርስቶስ ካብተን ኣርባዕተ ደቂ ኣንስትዮ ተሰሚየን ዘለዋ ሰለሱት ካብእን ካብ ወገን ኣህዛብ እየን። ማቴ 1፥ምዕራፍ (ታማር፡ ራሃብ፡ ሩት)

መግለጺ

I. ቅርጻ

ንሓደ ነገር ቅርጹ ክትምምርምር፡ ፈለኻ ሓደ መልክዑ ጥራይ ክትወስድ አይግባእን። ስለ ዝኾነ ከኣ ነዛ መጽሐፍ ብምልኣታ ምምልካታ ኣገዳሲ እዩ። ኣዛ መጽሐፍ ከም ሓንቲ ክብርቲ እምኒ ንከባቢኣ ዘብርህ ጽባቅ ዘለዋ እያ።

II. ትንታኔ እታ መጽሐፍ

1. ጉዕዞ ናብ ሞአብ። (ምዕ.1)

- ብምኸንያት ጥሚት ኤሊሚሌክን ስድራ ቤቱን ናብ ሞአብ ገዛዙ።

- ሞአባውያን ወለዶ ሎጥ ነበሩ።
- ደቂ ኤሊሚኤክ ክልቲአም አዋልድ ሞአብ አእተዉ።
- ድሕሪ ዓሰርተ ዓመት ኤሊሚኤክን ደቁን ሞቱ።
- ሩት እታ መበለት ምስ አዲእ (ሐማታ) ናእሚ ናብ ቤተ-ልሄም ተመልሳ።
- 2. ሩት አብ ግራት ቦአዝ (ምዕ. 2)
 - ቦአዝ ወዲ ረሃብ እታ አብ ያሪኮ ዝነበረት ከንአናዊት አመንዝራ እዩ። (ማቴ. 1:5)
 - ዓባይ ንዳዊት ሞአባዊት፣ አቦሐጎሉ ከአ ፍርቁ ከከአናዊ ነበሩ። ካብ ወጸኢ እቲ ሕሩይ ሀዝቢ፣ ወለዶ የሱስ ክርስቶስ (ደም ናይ አህዛብ) መታን መሲህ ናይ ኦሉ ኪኸውን ካብዛ ወለዶ እዚአውን መጸ።
 - ሓይ ኪሎሜትርን ፈረቓ ካብ ምብራቕ ቤተልሄም ግራት ቦአዝ ዚብሃል ነበረ።
 - ብዛዕባ ምውላድ የሱስ ክርስቶስ ዝተበሰረሎም ግራት ጓሶት እያ ዝበል ባህላዊ ዘረባ አሎ።
 - 1100 ቅ.ል.ክ ብዛዕባ ምውላድ የሱስ ክርስቶስ ዝተነበየሉን ዝተነግረሉን ቦታ እዩ።
- 3. ስርዓት መርዓ ቦአዝን ሩትን። (ምዕ. 3,4)
 - ከም ባህሊ፣ እታ ቤት ቦአዝን ሩትን ዝነበረት ቤት ዳዊት፣ ብድሕሪኡ ከአ ቤት ጐይታ የሱስ እያ ዝነበረት ይብሃል።
 - ቦአዝ ከም ሕጊ አይሁድ ዘመድ ኤሊሚኤክ ስለ ዝነበረ ንሩት መርዓቱ ክትከውን ወሰዳ። ብምኸንያት እዚ ስርዓት እዚ ከአ ጐይታና የሱስ ናብ ዓለም ኪመጽእ ኡነ።
 - እታ መጽሓፍ አብ ጊዜ በዓል ጳንጠቆስተ (በዓል ሓምሳ) አብ መጀመርታ ናይ እትዋት ዓውዲ ትንበብ ከም ዝነበረት ይንገር።

ረቂቕ መጽሓፍ ሩት

- I. ቀዳምይ ክፋል፡ ፍቕሪ ሩት ተገልጸ (1:1-2:23)
 1. መደብ ሩት ምስ ናእሚ ክትተርፍ (1:1-18)
 - ድሌት ሩት ምስ ናእሚ ክትተርፍ 1:1-5
 - ሩት ንናእሚ ክትሓድጋ ዝነበራ ዕድል 1:6-15
 - ምርጫ ሩት ምስ ናእሚ 1:16-18
 2. ተወፋይነት ሩት ንምእላይ ናእሚ (1:19-2:23)
 - ሩትን ናእምን ናብ የሩሳሌም ይምለሳ 1:19-22
 - ሩት ንምግብ ትቐርም 2:1-23
- II. ካልኣይ ክፋል፡ ፍቕሪ ሩት ተመሳሰት (3:1-4:22)
 1. ሩት ምብጃው ቦአዝ ትሓትት (3:1-18)
 - ናእሚ ምብጃው ሩት ደለየት 3:1-5
 - ሩት ንናእሚ ትእዘዝ 3:6-9
 - ቦአዝ ንሩት ይብጀዋ 3:10-18
 2. ሞጎስ ሩት ብቦአዝ ክትብጅ (4:1-22)
 - ቦአዝ ንሩት ይምርዓዋ 4:1-12
 - ናእሚ ሓድሽ ስድራቤት ትቐበል 4:13-15
 - ሩት ዝዓበየት ዓባይዩ ንዳዊት 4:17-22

መጻሕፍቱ ነገስታት (መጽሐፍ ሳሙኤል፣ ነገስት፣ ዜና መዋሕል)

መጻሕፍቱ ነገስታት ተባሂለን ተጠቂሰ ዘለዋ 1^{ኛን} 2^{ኛን} መጽሐፍ ሳሙኤል፡ 1^{ኛን} 2^{ኛን} መጻሕፍቱ ነገስት ከምኡውን 1^{ኛን} 2^{ኛን} መጻሕፍቱ ዜና-መዋሕል እየን።

መጻሕፍቱ ሳሙኤል ብፈለማኡ አብ ናይ እብራይስጢ መጻሕፍቱ ቀኖና አብ ሓደ መጽሐፍ እየን ዚርከባ። እታ ሓንቲ ቅጺ መጽሐፍ ሳሙኤል አብ ክልተ መጻሕፍቲ ብጃንቋ ግሪክ ብትርጉም ሰብዓ ሊቃውንቲ(Septuagint) ብእማላኻኸትአም ሳሙኤልን ነገስታትን ብጥርናፈ “መጻሕፍቱ ነገስታት” ብምባል አብ ክልተ ክፋፈል ወን። አብ መጻሕፍቱ እብራይስጢ ነርባዕቲኡን መጻሕፍቱ አብ ክልተ መጃሎም ቀዳማይ መጽሐፍ ነገስታት ንቀዳማይን ካልኣይን ሳሙኤል(1^{ኛን} ነገስት 2^{ኛን} ነገስት) ብምባል ከመልከታ ከለዋ ካልኣይ መጽሐፍ ነገስታት ከኣ ንቐዳማይን ካልኣይን ነገስት (3^ይ ንገስት 4^ይ ነገስት) ብምባል ይጽውዕወን ነበሩ።

ብሉይ ኪዳን ናብ ሹልጌት ላቲን ክትርጉም ከሎ እቲ መጻሕፍቱ ነገስታት ዝብል ስም ወዲቐ ናብዚ ሕጂ ኮይንዎ ዘሎ መጽሐፍቱ ሳሙኤልን መጻሕፍቱ ነገስታትን ተባሂሉ ተጻውዑ።

መጻሕፍቱ ሳሙኤል ብምኸንያት እቲ ቀዳማይ ክፋል ዋና ትሕዝቶአን መጻሓፍቱ ሳሙኤል ተባሂለን ተሰምየን ኣለዋ። አብ ቀዳማይ ሳሙኤል እቲ ሕመረት ትሕዝትኡ ብዛዕባ እቲ ናይ መወዳእታ ፈራዲ፣ ከምኡውን ብእምላኻ ካህንን ነብዪን ዝነበረ ሳሙኤል እዩ ዚሃረብ። መጻሕፍቱ ሳሙኤል ንብኪያት እስራኤላውያን ንጉስ ኪወሃቦም ኣርእዩ እቲ ውጽኢቱ ከኣ ሳኦል ከም ቀዳማይ ንጉሱ ውድቀቱ፣ አብ መንሳ ሳኦልን ዳዊትን ዝተፈጥረ ጋግ አብ መወዳእታ ከኣ ብመንግስቲ ናይ ዳዊት ይድምድሞ።

መጻሕፍቱ ሳሙኤል ካብ ታሪኻውን ዛንታ ህይወት ርእሰኻን እቲ ኣምላኽ ዘጽገዋ መንግስትን ዕልወትን ውድቀትን ምርጫ እቲ ህዝብን ኣርእዩ አብ መወዳእታ ኸኣ ሓልዮት ኣምላኽ ንህዝቡን ቅኑዓት ሰባት ከም ዝመረጸሎምን እዩ። (ሳሙኤልን)

ዳዊትን)

ብተመሳሳሊ ክልቴአን መጻሕፍቲ ዜና መዋእል ኣብ ሓደ ዝተጠርነፋ ክበራ። ከም መጻሕፍቲ ነገስት ከኣ ኣብ ምትርጓም ካብ ኣብራይስጢ ናብ ጽርኢ፣ እቶም ሰብ 9 ሊቃውንቲ ኣብ ክልተ መደብወን። ከምተን መጻሕፍቲ ዛንታ ብዛዕባ ምርኮ እስራኤል ዘዘንትዋ ይደግማሉ። ግናኹ ብፍሉይ ኣተኩሮ ወለዶ እቲ መስመር እቲ መድሓኒ ንድሕሪት ተመለሰን፣ ናብ መንግስቲ ዳዊት፣ መንግስቲ ሰሎሞንን ሰዓብቲ ነገስታት ይሁዳ ይውድአ።

ኣብዘን መጻሕፍቲ እነተኩረሎም ነጥብታት፦

- ሰደቓ ወለዶ - ኣቦታት ናይቶም ዓሌት ንድሕሪት ተመለሱ የዘንቱ።
- እቲ ዛንታ መስመር ይሁዳ ይኸተል።
- እቲ ዛንታ ብዕላማ እምነት (ሃይማኖት) ተጻሕፈ።
- ኣብ እምነትን ተስፋን ዘለዎ ኣረኣእያ። ጸዕሪ፡ ውግእ፡ መከራ፡ ምርኮ ወዘተ

እቲ ቀንዲ ሰነ-መለኮታዊ መግለጺ ናይ መጻሕፍቲ ዜና መዋእል ንድሕሪት ተመለሱ ካብ ብዙሓት መጻሕፍቲ መጽሓፍ እብራይስጢ ማለት ፍርቂ ዕዮ ሳሙኤልን ነገስታትን ኣብ ካልኣት መጻሕፍቲ ካብ ሓሙሽተ መጻሕፍቲ ሙሴን መሳፍንትን ሩትን መዝሙር ዳዊትን ኢሳይያስን ኤርምያስን ድጉዓ ኤርምያስን ዘካርያስን ዘኣመሰሉ ብምጥቃስ ዛንታ እስራኤል ካብ መጀመርታ ወለዶ ሰብ ክሳብ ወድቀት የሩሳሌምን ምምላስ ኣይሁድ ኣብ ግዝኣት መንግስቲ ፋሪስ ብንጉስ ቂርስ ዝተዋህበ ኣዋጅን (559-529 ቅ.ል.ክ) ነቲ መስመር ሕሩይ ወለዶ፣ ወለዶ መንግስቲ ዳዊት የተሓሕዞ።

ጸሓፊ

መጽሓፍ ሳሙኤል፡ ጸሓፊ እዘን ክልተ መጻሕፍቲ ፍሉጥ ኣይኮነን። ከም ባህሊ ኣይሁድ ግና፡ እቲ ቀዳምይ ክፋሉ ሳሙኤል ክጽሕፎ ከሎ ዕዮኡ ብናታንን ጋድን ነብያት፡ መፈጸምታኡ ከም ዝበጽሖ ይግመት።

መጽሓፍ ነገስት፡ ጸሓፊ መጽሓፍ ነገስት ከም ባህሊ ኤርምያስ ከም ዝጸሓፎ ይገኛ።

መጽሓፍ ዜና መዋእል፡ ከም ባህሊ ናይ ኣይሁድ ጸሓፊ ናይ መጻሕፍቲ ዜና መዋእል እዝራ እዩ ኢሎም ይእምኑ።

ጊዜ

መጽሓፍ ሳሙኤል፡ ዘጠቓልልኦ ጊዜ ካብ መጀመርታ ልደት ሳሙኤል ክሳብ መዳእታ ግዝኣት ዳዊት እዩ። (1105ቅ.ል.ክ ክሳብ 970 ቅ.ል.ክ) እቲ ጽሓፊ ኣሉዊት ግዝያት ድሕሪ ሞት ሰሎሞን 930 ቅ.ል.ክ ጸኒሖ ኣብ መፈጸምታ ዘበጽሖ ይመስል።

መጽሓፍ ነገስት፡ ጸሓፊ መጽሓፍ ነገስት ከም ባህሊ ኤርምያስ ከም ዝጸሓፎ ይገኛ።

መጽሓፍ ዜና መዋእል፡ ጸሓፊ እዛ መጽሓፍ እዝራ እንትድኣ ኮይኑ እተጽሓፈሉ ጊዜ ኣብ መወዳእታ ናይ ሓምሻይ ክፍለ ዘመን ቅ.ል.ክ ዝተጻሕፈ ከይኮነ ኣይተርፍን።

ቀንዲ ቃል፡

መጽሓፍ ሳሙኤል፡ 1ኣ፡ መሰጋገሪ፡ 2ኣ፡ ዳዊት

መጽሓፍ ነገስት፡ 1ኣ፡ ምምቕቓል ታ'መንግስቲ፡ 2ኣ፡ ምምራኽ ታ'መንግስቲ

መጽሓፍ ዜና መዋእል፡ 1ኣ፡ ዳዊታዊ ኪዳን፡ 2ኣ፡ ክህንነት ይሁዳ

ቀንዲ ጥቕሲ፡

መጽሓፍ ሳሙኤል፡ 1ኣ(13:14, 15:22)፣ 2ኣ(7:12-13, 22:21)

መጽሓፍ ነገስት፡ 1ኣ (9:4-4, 11:11)፣ 2ኣ (17:22-23, 23:27)

መጽሓፍ ዜና መዋእል፡ 1ኣ (17:11-14, 29:11)፣ 2ኣ (7:14)

ዕላማ

መጽሓፍ ሳሙኤል፡ ዕላማ መጽሓፍ ሳሙኤል ነቲ ኣብ ሳኦል ዝፈለመ ኣብ ጊዜ ዳዊት ድማ ዘሰፋሕፍሖ፡ መለኮታዊ ዝኾነ ምምስራት ንግስነት እስራኤል ንምስፋር እዩ። ኣብቲ ካልኣይ ክፋሉ ድማ ታሪኽ ምምቃል እታ መንግስቲ ይገልጽ።

መጽሓፍ ነገስት፡ ዕላማ መጽሓፍ ነገስት ካብ ብልጽግ ንግስነት ሰሎሞን ኣትሒዞ ክሳብ ምምቃል እታ መንግስትን ድሒሮም ዝመጹ ነገስታትን ዘሎ ታሪኽ ንምስፋር ኮይኑ፡ ሳዕቤን ንኣምላኽ ዘይምእዛዝ ኣብ ልዕሊ መንግስታት እንታይ ምዃኑ ብንጽር የርእየና።

መጽሓፍ ዜና መዋእል፡ ዜና መዋእል እተጻሕፍሉ ምኽንያት ነቲ ካብ ንግስነት ዳዊት ክሳብ ዳሕረዎት ንግስነት ይሁዳ ዘሎ ታሪኽ መንፈሳዊ መልክዑ ንምግላጽ እዩ ክበሃል ይከእል።

መግለጺ

መጽሓፍ ሳሙኤል፡ ነገስትን ዜና መዋእልን ካብ ቅድሚ ንግስነት ንጉስ ዳዊት ኣትሒዞ ክሳብ ዳሕረዎት ነገስታት ይሁዳ ዝሸፍን ታሪኽ ሓዘ ይርከብ። ኣብዘን መጻሕፍቲ ካብ እንረኽቦ ነገራት ከምዚ ዚሰዕብ ክንድህስስ ይከእል፦

1. እቶም ክልተ ፋኔረዎት መሳፍንቲ

ኢሊን ሳሙኤልን (1ሳሙ-1-10)

ኢሊ፡ ከም ካህንን መሰፍንን ነበረ።

ሳሙኤል፡ ከም ነብዪን መሰፍንን ካህንን ነበረ።

እዞም ክልተ ሰባት ዛንታኦም ኣብ ካልእ መጻሕፍቲ እኳ ዚርከብ እንተኾነ ክልተ

ዳሕረዎት መሳፍንቲ ተባሂሎም ይጽውዱ።

ኤል ዛንታኦ

- ኣብ ቅድሚ እግዚአብሔር ዝነሐድ ህይወት ኣይነበሮን።
- ብእግዚአብሔር እተመርጸ ሰብኣይ (ካህን) ነበረ።
- ንደቁ ስዲ ኪኸዱ ሰቓ ኢሉ ዝረአየ ካህን ነበረ።
- ብሰንኪ ደቁ እቲ ታቦት እግዚአብሔር ብኢድ ፍልስጤማውያን ተወሰደ።
- ኣማውትኡን ኣማውታ ደቁን ዝኸፍኦ ኩነት።

ሳሙኤል ዛንታኦ

- ሳሙኤል ኣብ ከረን ኤፍሬም፡ ብ 12 ክፍለ ዘመን፡ ቅድሚ ክርስቶስ ኣብ መወ ዳእታ ዘበን መሳፍንቲ ተወልደ።
- ኣደ ሳሙኤል መኻን ነበረት። ናብ ጐይታ መጺኣ ለመነት እዋ ተዋህበት። ኣብ መወዳእታ ከኣ ነቲ ብኣምላኽ ዚተዋህባ ንኣምላኽ ክትህቦ መብጽዓ ኣተወት ንኣምላኽ ከኣ ሃቡቱ።
- ሳሙኤል ወዲ 12 ዓመት ኣቢሉ ምስ ኩነ ናብ ቤት እግዚአብሔር ከገልግል ተዋህበ።
- ድሕሪ ሞት ኤል ሳሙኤል ከም ነብዪ ተፈልጠ።
- ሳሙኤል ተመርቦዩ ክልተ ኣወዳት ከኣ ወለደ።
- ኣብ ጊዜ ሳሙኤል ቤት ትምህርቲ ናይ ነብያትን ደቂ ነብያትን ዚበሃል መድረኽ ነበረ።

መዝገብ

ነፍሲ ወከፍ እተን ሰለስተ ዓበይቲ መዋእላት ዛንታ ኣይሁድ ብዕንወት እታ እትርእ ቤት መቐደስ ይውዳእ። እቲ ሓቂ ዚምህረና ከኣ ዛንታ እስራኤል ካብ ዛንታ ሃገር፡ ዛንታ ናይ ሃይማኖት ከም ዝኹን እዩ። (ሮሜ 9:6, 2:28)

- ኣምላኽ ዚንጉሱ መንግሥቲ (Theocracy) ምስ ዕንወት ናይታ ቤት መቐደስ ኣብ ሺሎ ኣኸተመ።
- ንጉሳዊ ምምሕዳር ምስ ዕንወት እታ ቀዳመይቲ ቤት መቐደስ የሩሳሌም ብባቢ ሎናውያን ኣብቀዕት።
- ድሕሪ ናይ ምርኮ ዘመን ብወደቀት ናይታ መወዳእታ ቤት መቐደስ (ብሰራዊት ቲቶስ) ዛንታ ኣይሁድ ተፈጸመ።

ነፍሲ ወከፍ ወደቀት፡ እቲ ዳሕረዋይ ካብቲ ቀዳማይ ወደቀት ዝኸፍኦ ምዃን ንኣይሁድ ምስ መቐደስም ናይ መርመራ ጊዜኦም የጠንቅቆም ነበረ።

2 ዶትገላ እታ መንግሥቲ

(1ኛሙ 10-31፣ 2ኛሙ፣ 1ኛን 1-11፣ 1ዜና፣ 2ዜና 1-9)

ጊዜ - ካብ ምቕባእ ሳኦል ክባዕ ሞት ሰሎሞን (1050 ቅ.ል.ክ - 931ቅ.ል.ክ)

ሀ. ዛንታ ህይወት ሳኦል (1ኛሙ 10-31)

ሳኦል ዛንታ ህይወቲ ብጽቡቕ ጀሚሩ ብሕማቕ ይድምድሞ። እዚ ክፋእ ዛንታ ሳኦልን ናይ ዘይምእዛዝን ኣንጻር መደብ ኣምላኽ፡ ፍቓድኻ ምግባርን ነበረ።

1. ቀዳማይ ዛንታ ህይወት ሳኦል (1ኛሙ 9-11)

- ህዝቢ እስራኤል ከምቶም ከባቢኦም ዝነበሩ ሰባት፡ ቁውም መንግሥቲ፡ ንጉሳዊ ምምሕዳር ኪህልዎም ንሳሙኤል ሓተትዎ። (1ኛሙ 8:5)
- እቲ ህዝቢ ነቲ ብቐጥታ ኣምላኽዊ መሪሕነት መንግሥቲ ነጸጉ፡ ከምቶም ኣህዛብ ብገዛእ ርእሱ ኪመሓዳደር ደለዩ።
- እግዚአብሔር ነቲ ዝደለይዎ መታን ኪህበም ብመለኮታዊ መሪሕነት ንሳኦል ሓረዮ።
 - ሳኦል ምስ ኣገልገልቲ ነታ ዝጠፍአቶ ኣድጊ ድሕሪ ናይ ሰለስተ መዓልቲ ምድላይ፡ ናብ ሳሙኤል እቲ ነብዪ ምኽሪ ንምውሳድ ከደ ብኡ ንብኡ እግዚአብሔር ንሳሙኤል ንኪቐበኦ ይዛረቦ።
 - ሳኦል ኣብ መበል 35 ዓመቱ ተቐብኦ።
 - እግዚአብሔር ከም ዝቐበኦ ዘመልክት መረጋገጸ ሃቦ። ሳኦል ከኣ ብሕቡ እ ተቐብኦ።
 - ሳሙኤል ድሕሪ ሸውዓተ መዓልቲ ነቲ ህዝቢ ኣብ ሚጸጻ ኣኸበ። ካብ ቲ ህዝቢ ከኣ ብዕጭ ናብ ነገደ ብገያም በጽሖ። ካብ ነገደ ብገያም ከኣ ዓሌት ማትራ፡ ኣብ መወዳእታ ከኣ ሳኦል ንጉስ ንኪኸውን ብኣምላኽ ተመርጸ
 - ውሑዳት እኳ እንተ ዘይተሰማምዕሉ እቲ ህዝቢ ብምሉኡ ብቲ ዝኸነ ነገር ተቐባልነቲ ኣርአዩ።

2. ዳሕረዋይን ዘሕዘንን ዛንታ ህይወት ሳኦል (1ኛሙ 12-16)

- ቀዳማይ ሓጢአት ሳኦል (ምዕ 13) ዓወቱ ናብ ትዕቢት ርእሱ ኣድሃበሉ። ትዕቢት ቦታ ትሕትና ወሲዳ ብካህናት ዚግባእ መስዋእቲ ብርእሱ ኣቐረበ። እዚ ንናይ ግሊ ጥቕሙ ዘመልክት ምዃን የርእየካ።
- ካልኣይ ጌጋ ሳኦል (ምዕ 14) ዘደረብሖ ትእዛዝ ነቲ ሰራዊት ምግቢ እታ ሃገር ከይበልዕ ብምእዛዙ፡ ከምኡውን ሰምዒት ዘይብሉ ቃል ፍርዲ ናይ ሞት ኣብ ልዕሊ ዮናታን ብምውሳኑ፡ እቲ ህዝቢ ንጉስ ኪህልዎ ምምራሕ ዕሽነት ተሰምዖ።
- ሳልሳይ ጌጋ ሳኦል (ምዕ 15) ብምኽንያት ኣማሌቅ ንኣምላኽ ኣይተኣዘዘን። ንኣምላኽ ስለ ዘይሰምዖ ከኣ እግዚአብሔር ንጉስ ካብ ምዃን ነፃቆ።

ለ. ዛንታ ህይወት ዳዊት፡ ከም ልቢ ኣምላኽ ዝኸነ ሰብኣይ

(1ኛሙ 16-31፣ 2ኛሙ፣ 1ዜና)

ኣምላኽ ንሳኦል ምስ ነፃቆ፡ ንሳሙኤል ካልእ ንጉስ ከናዲ ካብ ነገድ ይሁዳ ይሕብር። ሳሙኤል ካብ ዓሌት እስይ መራሒ (ንጉስ) ዚኸውን ክረኢ ኣተወ። ኣብ ቅድሚ ዓይኑ ደጋዊ ጽቡቕ ኩይት ዝተራእዮ ሰብውን ረቑሖ። እግዚአብሔር ግና

አይተቸበሉን። አብ መወዳእታ ግና ነቲ ካብ ጊዜ ንእስነቱ ጥዑይ ሃይማኖት ዝነበሮ ዳዊት፡ ብእምላኽ ተመራሖ ቀብሎ።

1. ዳዊት ከም ንሳ ሓብ ቤት-ልሂም (ምዕ16,17)

- ዳዊት መታን ሳኦል ከይቐትሎ ብሕቡእ ንጉሰ ኪሽውን ተቐብሎ።
- ዳዊት አብ ቤትልሂም ከም ንሳ ከም መዚቀኛ ይነበር ነበረ።
- መዚቀኛ ብምንባሩ ከኣ አብ ቤት መንግስቲ ዚፍለጠሉ መድረኽ ረኸበ።
- ዳዊት ቍመቱ ሕጽር ዝበለ ጽቡቕ ቀይሕ ሰብኣይ ድልዱል፡ ንሰባት ዚማርኽ ነበረ።
- ዳዊት ንሳኦል ኪትከኣ አብ ጊዜ ንእስነቱ ተቐብሎ። ዳዊት ምስ ጐልያድ ኪገጥም ከሎ ይርእዞ ጐልያድ እዝዩ ጅግና ካብ ሰራዊት ፍልስጥኤም ነበረ። ቑመቱ ሽዱሽተ እመትን ስድርን ነበረ። ዓዱ በዓል ጋት፡ ትርጉም ስሙ ምርኮ ነበረ። ሰለዚ ካብ ዓናቅውን ከይኮነ አይተርፍን (ዘሁ13:33፤ እያሱ 11:22)
- ዳዊት ደሃይ ኣሕዋቱ ኪፈልጥ ምስ ከደ ነቲ ጅግና ፍልስጥኤም ዳዊት ብሰም እግዚአብሄር ብወንጭፍ እምኒ ገይሩ ግንባሩ እንሃሎ። ብሴፉ ገይሩ ነቲ ፍልስጥኤም ከሳዱ ቈርጸ። አብ ልዕሊ ፍልስጥኤም ድማ ተዓወቱ።

2. ዳዊት ከም አባል አብ ቤተ መንግስቲ (1ሳሙ 18:20) (ጊብዓ)

- ሳኦል ንጐልያድ ዝቐተለ ንጓሉ አተሰፍዩ ስለ ዝነበረ ንሚካል ንእሽቶ ጓሉ ንዳዊት ሃቦ።
- ዳዊትን ዮናታንን እዝዮም ፍቁራት ነበሩ።
- እቲ ሀዘቢ ንዳዊት ፈተም። እቲ ንንጉሰ ዚግባእ ክብረት ንዳዊት ይህብም እለዉ ኢሉ ሳኦል ብቐንኢ ንዳዊት ከጥፍኦ ተጋደለ። ዳዊት ግና ንምድሓን ነፍሱ ካብቲ ቤት ኣምለጠ።

3. ዳዊት ከም ሽፍታ አብ በረኻ ይሁዳ (1ይ ሳሙ 21-31)

- ዳዊት ካብ ሳኦል ይሃድም
 - ዳዊት ናብ ኖብ ምስ ሃደመ፡ እቲ አብኣ ዝነበረ ካህን ካብቲ ንካህናት ጥራይ ዚግባእ ንዳዊት ሃቦ። (ማቴ 12:4)
 - ዳዊት ካብዚ ናብ ቦታ ፍልስጥኤም ዳዊት ሃደመ።
 - አብዚ ቦታ እዚ ድንገት ፍልስጥኤም ዳዊት ስለ ዝፈርህ ናብ በዓቲ እዱላም ምዕራብ ይሁዳ ተጓዕዘ።
 - ካብ እዱላም ናብ ሞአብ፡ ካብ ሞአብ ናብ ደቡብ ይሁዳ አብ ኬላህ፡ ዚፍ፡ ከምኡውን ማዖን።
 - ዳዊት አብዚ ጊዜ እዚ 600 ሰዓብቲ አብ ሓጺር እዋን አጥረዩ።
 - ሳኦል ንዳዊት ይቑጥዖ ስለ ዝነበረ ዳዊት ካብ ሳኦል ኪሃድም ግድን ኮነ።
 - እቲ ዝበዝሖ መዛሙር ናይ ዳዊት ዝተጸሕፈ (ዝተዘመረ)አብዚ ጊዜ እዚ ከይኮነ አይተርፍን።
 - አብ ዒን-ገዳ ሳኦል አብ ትሕቲ ዳዊት አብ መፈንጠራ አትዩ ነበረ።

ዳዊት ግና ነታ መንግስቲ ብደም ምፍሳስ አይደለዎን። አብዚ ስፍራውን ከምዚ ተግባር ነበረ።

- አብ ማዖን፡ አቢጋይል ሃብታምን ክኢላን ዝኹነት ሰበይቲ፡ ደሓር ሰበይቲ ዳዊት ኮነት።
- ዳዊት ከም እንደገና ናብ ፍልስጥኤም ዳዊት ከይዱ ከሳዕ ሳኦል ዚመውት ተዓቕብ።

• ሞት ሳኦል - (ምዕ 28 - 31)

- ፍልስጥኤም ዳዊት ከም እንደገና ነታ ሃገር ወረርዋ አብ ከረን ጊለቦ ዓ ክኣ ሰፈሩ።
- ገሊእም ካብቶም ሰበ ስልጣናት ንዳዊት ምስእም ኪድይብ ሓሳብ ኣቐረቡ ገሊእም ግና ንዳዊት አይእመንዎን።
- ዳዊት ምስ 600 ሰዓብቱ ብደቡብ፡ ንአማሌቅ ሰዓሩ ምርኮ ሰቡ አምለሰ። (1ይ ሳሙ 30)።
- ሳኦል በዚ ኩነታት ፈርህን ተሸበረን፡ ንሳሙኤልውን ቦታ ጠንቋሊት አተንሲሉ ሓተቶ። ግናኽ ከም ዚሰዓር ተነግረሉን ብሰይፉ ክኣ ሞተን።
- ሳኦል ነርብዓ ዓመት ገዝኦ። (ግብ 13:21)።

4. ዳዊት ከም ንጉስ ይሁዳ አብ ኬብሮን (2ሳሙ 1-4)

- ጓህን ሓዘንን ዳዊት ብዛዕባ ሞት ሳኦልን እቲ ዘፍቅሮ ዓርኩ ዮናታንን እዝዩ ዘገርም ነበረ። (2ሳሙ 1:26)
- ዳዊት ነቲ ሕማቕ ዝፈደዮ ሳኦል ቦታ ፍጽምቲ ፍቕሪ ፍዳኡ መለሰ።
- ዳዊት አብ ይሁዳ ንጉስ ንኪሽውን አብ ኬብሮን ሰብ ይሁዳ ቀብእዎ።
- ዳዊት ንሸውዓተ ዓመት ዚኣክል ውግእ ምስ ኢሽ-ቦሸት ወዲ ሳኦል ብመሪሕነት ኣብኔር ወዲ ኔር አካየደ።
- ዳዊት አብ ይሁዳ ኪነግስ ከሎ ወዲ 30 ዓመት ነበረ። አብ ኬብሮን ክኣ ሽውዓተ ዓመትን ፈረቓን ገዝኦ

5. ዳዊት ከም ንጉስ አብ ልዕሊ ኩላ እስራኤልን አብ ዮሩሳሌምን

- (2ይ ሳሙ 5-24፤ 1ይ ዜና 11-29)
- ዳዊትን ምድልዳል መንግስቱን
 - ኢሽ-ቦሸት ምማቱ ምስ ተፈልጠ ዓበይቲ እታ ሃገር ተቀላጢፎም ንዳዊት ንጉስ እስራኤል ኪሽውን ሾምዎ።
 - አብዚ ጊዜ እዚ ዋና ከተማ እስራኤል ዮሩሳሌም ኩነት።
 - አብ ጊዜ ንግስነት ዳዊት ፍልስጥኤም ዳዊት ክልተ ጊዜ ወረራ ፈተኑ፡ ግናኽ አብ ክልትኤን ተሳዕሩ። ዳዊት ናብ ፍልስጥኤም ወራር ብምቕናዕ ንጋዛ ሓዛ። ነቲ ዘሸግሮም ዝነበረ ወለዶ ፍልስጥኤም ከኣ ደምሰሰ። በዚ ምኽንያት ንዘበናት ዚኣክል ካብ እሾኽ ምኒን አቋረጹ።
 - ናይ 33 ዓመት መንግስቲ ዳዊት እቲ ዝበለጸ ዘሓገሰ ግዝኣት አብ እስራኤል ነበረ።

- ዳዊት ነቲ ንኣብርሃም ዝተዋህበ ተስፋ ርስቲ፡ ዶቡ ብምግፋሕ ኣም ለሶ።
- ዳዊትን ሃይማኖታዊ ቅንኡን
 - ዳዊት ቦቲ ዝነበረ ሃይማኖታዊ ቅንኡ ነቲ ታቦት ኪዳን ናብ ግቡእ ቦ ትኡ መለሶ።
 - ዳዊት ኣብ ግዚኡ እታ ግዝያዊት ዝኩነት ቤተ መቐደስ ድኣ እምበር፡ እትሃንጽት ቤት ንታቦት ኪዳን ኣይነበረን።
 - ዳዊት ናይ ውግእ ሰብ ብምጻኑ ነታ ቤተ መቐደስ ከም ዘይሃንጸ ብ ናታን ተነግረሉ። ግናኹ ሰሎሞን ብምኸንያት ሰላማዊ መንግስቱ ነታ ቤት መቐደስ ይሃንጸ።
 - ሴዋውያን ግቡእ ኣገልግሎቶም የካይዱ ነበሩ።
- ውድቀት ዳዊት፡ ዳዊት ክልተ ዓበይቲ ሓጢአት ፈጸመ።
 - ኣብ ባትሴባ ሰበይቲ እቲ እሙን ወታሃደሩ ዘመወ።
 - ኣብ ኡርያ (ሓጢአቱ መታን ከይጋሃድ ካልኣይ ሓጢአት) ቅትለት ፈጸመ።
 - ዳዊት ብናታን ሓጢአቱ ምስ ተጋህደ፡ ቀልጢፉ ልቡ ከየትረረ ተነ ስሐ።
 - ሳባቤን ናይቲ ውድቀት፡ ዳዊት እንተ ተነስሑ እኳ ካብ ቤቱ ሴፍ ከ ም ዘየግልስ (2ይ ሳሙ 12:10) ተነግረሉ።
 - እቲ ካብ ባትሴባ ዝተረኸበ ሕጻን ሞተ
 - ኣምኖን ወዲ ዳዊት ንሓብቱ ታማር ኣነወራ ብምኸንያት ታማር ሓ ብቱ፡ ኣቤሴሎም ንሓዉ ኣምኖን ቀተሎ ብምኸንያት ሞት ኣምኖን፡ ዳዊት ንኣቤሴሎም ክሃድኖ ይጋደል ነበረ። ሞት ኣምኖን ምስ ተደበ ሰ ግና ምውጻእ ናብ ኣቤሴሎም ሓደጎ። እዚ ኹሉ ሳባቤን ናይ ሓጢ አቱ ነበረ።
- ኣቤሴሎም ኣብ ልዕሊ መንግስቲ ዳዊት ይትንስእ
 - ኣቤሴሎም፡ ሰሎሞን ሓዉ ነቦኡ ዳዊት ከም ዚትክኦ ፈሊጡ ብሓይሊ ነታ መንግስቲ ኪሕዛ ተጋደለ።
 - ኣቤሴሎም ምስ ኣቦኡ ዳዊት ውግእ ኣካየደ። ኣብ መወዳእታ ግና ብ ኸፉእ ኣማውታ ሞተ።
 - ዳዊት ካብቲ ሃዲሙሉ ዝነበረ እንደገና ናብ ዝፋን መንግስቱ ተመል ሰ።
- ምልዓል ናይ ሸባዕ (ናይ ብልያል ሰብ)። እዚ ሰብኣይ እዚ ነቲ ህዝቢ ብምል ዓል ኣንጻር ዳዊት ተሳቦለ። ግናኹ ዲል ከይረኸበ ተደርዓመ።
- ፍልስጥኤም እንደገና ተንስኡ ግናኹ ዓወት ናይ ዳዊት ነበረ። ዳዊት ኣዝዩ ዓ ብይ ንጉስ እኳ ክነሱ እታ መንግስቱ ክሳብ ወዱ ሰሎሞን ብመሪሕነት ናይ መ ለክታዊ መገዲ እትሓልፍ፡ ጓህን ደም ምፍሳስን ነበራ።

መጠቓለሊ

- ዳዊት ወዲ 71 ዓመት ኣብ መበል 40 ዓመት ግዝኣቱ ሞተ።
- ዳዊት 7 ዓመት ኣብ ኬብሮን ናይ ይሁዳ ከምኡውን 33 ዓመት ከም ንጉስ እ ስራኤል ኣብ ዮሩሳሌም ዝሕነ።
- ብዳዊት ዝተገብረ ሰናይ ነገራት ንህዝቡ ተጽብጺቡ ኣይውዳእን።
- ዳዊት መስራቲ እታ ናይ ሓቂ መንግስትን ግሩም ምምሕዳርን ነቲ ዝመጽእ ራ እዩን ነታ እትመጽእ መንግስቲ ሰሎሞን የረጋግጽ ነበረ። ግሩም ዝኹነ መዛሙ ራት ደረሱ ሓለፈ።
- ህይወት ዳዊት ኣዝዩ መሰጢ ዝኸም ልቢ ኣምላኹ ምልክት ፍጹም ህይወት ሓ ድሽ ኪዳን ኪበሃል ይከኣል።

ሐ. ሰሎሞን እቲ ጥበበኛ (1ነገ 1-11፣ 2ዜና 1-9)

ሰሎሞን ወዲ ዳዊት ካብ ባትሴባ ተወልደ። ሰሎሞን ኣብ ሳባባይ ጽፍሒ ደ ረጃ ሃብትን ምቕትን በጽሐ። ስሙ ሰላማዊ ዚብል ካብ ቅንኣት ናይ ኣቦኡ ዝተላዕ ለ ተሰምየ።

1. ሰሎሞን ዘውዲ ይደፍእ (1ነገ 1-3 2ዜና 1)

- ኣዶንያ ራብዓይ ወዱ ንዳዊት ነታ መንግስቲ ኪሕዛ ተስፋ ይገብር ነበረ። (1ነ 7 2:15,22፣ 2ይ ሳሙ 3:4)። ዳዊት ገና ኣብ ዓራት ሞት ከሎ ኣዶናይ ብና ይ ገለ ሰባት ምኽሪ ነታ መንግስቲ ከኹብባ ፈተነ፤ ነቲ ዝነበረ መደብ ግና ነብ ዪ ናታን ኣማሃዶን ኣጋለጸን።
- ሰሎሞን ኣብ ዝፋን ኣቦኡ ዳዊት ተቐመጠን ኣብቲ ህዝቢ ተፈልጠን፡ ሰሎሞ ን ንኣዶንያ ንግዚኡ ሓዲግዎ ነይሩ ክነሱ፡ ግናኹ ብምኸንያት ኣንጻርነት ናይ ቲ መንግስቲ ኣቐተሎ። (1ነገ 2:19-25)
- ካልኣት ሰዓብቲ ኣዶንያ፡
 - ዮኣብ እቲ ጥበበኛ ነታ መንግስቲ ኪኸባ ሓሳብ ዘቐረበ ሞት ተፈር ዶ፤
 - ካህን ኣብያትር ከም ሕዩር ናብ ዓዱ ተላእኩ።
 - ሽምዒ ንዳዊት ኣብ ክንዲ ኣቤሴሎም ዝረገሞ ሞት ተቐጽዐ።
- መጀመርታ መንግስቲ ሰሎሞን ብመገዲ ኣምላኹን መሪሕነቱን ተመስረተት፡ ኣብቲ በዓል ኣብ ጊብን ዝተገብረ እግዚአብሄር ንሰሎሞን ተገልጺሉ ዝደል ዮ ዘበለ ኪሓሪ ከኣ ዕድል ተዋህቦ፤ እዚ መንእሰይ ንጉስ ግና ሃብቲ ወይ ነዊ ሕ ዕድመ ዘይኮነሉ፡ ንህዝቡ መንግስቱ ዘመሓድረሉ ዓብዪ ጥበብ ኣምላኽ ለ መነ። እዛ ጥበብ እዚኣ ከኣ ክሳብ እታ ናይ መወዳእታ ግዝኣቱ ነርብዓ ዓመ ት ሰዓብቶ።
- እቲ ኣብ ዳዊት ዝነበረ ግሩም ምምሕዳር ብዝተዓጸጸፈ መገዲ ኣብ ሰሎሞን ተራእዮ፡ ጥበቡ ክሳብ ርሑቕ ተሰምዐ፡ ብዙሓትውን ካብ ርሑቕ ይመጹ ነበሩ፡ መንግስቱ መንግስቲ ሰላምን ተድላን ነበረት።
- ዕዮ ሰሎሞን ኣዚዩ ገፊሕ ኮነ፡

- 3000 ምስላታት ጸሓፊ
- 1005 መዛሙር ደረሰ
- ስነ-ፍልጠታዊ ዕዮታት ብዛዕባ ኣታኸልትን እንስሳታትን ተዛረበ
- ሰለስተ መጻሕፍቲ ናይ መጽሐፍ ቅዱስ ምሳሌ፡ መክብብ፡ መሃልየ መሃልይ ጽሒፉ።

2. ምህናጽ ቤት መቐደስ (1ነገ 4-6፣ 2ዜና 2-7)

- እስራኤላውያን ን400 ዓመት ዚኣክል ብናይ ድንኳን ምርኻብ ይካየዱ ነበሩ። እቲ ኣስራርዓውን ኣዝዩ ዘዕግብ ነበረ። (2ይ ሳሙ 7:5-7)።
- እግዚአብሔር ቀዋሚት ዝኾነት ቤተ መቐደስ ንኺሃንጽ ብዳዊት ተዛረበም። (1ይ ዜና 28:19) ዳዊት ነቲ መደብ ኣውጽኦ። ሰሎሞን ድማ ነታ ቤት መቐደስ ሃንጸ።
- ኣስራርሓ እታ ቤተ መቐደስ ኣዝዩ ዘደንቐ ትሕዝቶታት ነበራ፡ ብ30,000 እስራኤላውያንን ብ150,000 ኣብታ ሃገር ዚነበሩ ዝነበሩ ከንኣናውያንን ተሰርሖት። ንኺትፍጸም ከኣ ሸውዓት ዓመት ወሰደላ።
- ነዛ ቤተ መቐደስ መስርሖኣ ዚኸውን ኣቐዲሙ ተዳለወ። ኪትሰራሕ ከላ ከኣ ድምጺ ናይ ሞደሻ ኣይተሰምዐን።
- እታ ቤተ መቐደስ ብክቡር ኣእማን፡ ብወርቁ፡ ብብሩር፡ ብኻልእ ክቡር ነገራት ተሰርሖት። እቲ ኣብዛ ቤት እዚኣ ዝጠፍኦ ፋይናንሳዊ ጸብጻብ ብዘይ ጥር ጥር ካብ 2 ክሳብ 5 ቢልዮን ዶላር ኣሜሪካ ዝግመት ነበረ።
- እዛ ቤተ መቐደስ እዚኣ፡ ካብ 970-586 ቅ.ል.ክ ነርባዕተ ሚእቲ (400) ዓመት ጸንሖት።
- እታ ብዘሩባቤል ኣተሰርሖት ቤተ መቐደስ ካብ 520-20 ቅ.ል.ክ ንኣሙሽተ ሚእቲ (500) ዓመት ጸንሖት።
- እታ ብሄሮድስ ዝተሰርሖት ቤተ መቐደስ ከኣ ንተስዓ (90) ዓመት ካብ 20 ቅ.ል.ክ ክሳብ 70 ድ.ል.ክ ጸንሖት።

3. መዘኻኸሪ ቤት መቐደስ ኣምላኽ

- እታ ድንኳን ምርኻብ ጥራይ ን400 ዓመት ኣገልገሉት።
- ሰሎሞን ዝሰርሖ ቤተ መቐደስ ካብ 970-586 ቅ.ል.ክ ብባቢሎናውያን ተደምሰሰት።
- ብራእይ ዝረኣዖ ናይ ህዝቅኤል ቤተ መቐደስ (ህዝ 40-43) ናይ ትመጽእ ራእይ ነበረት።
- ቤት ጸሎት (synagogue) ኣብ ምርኮ ዝተጀመረ ናኣሽቱ ኣባይቲ ጸሎት እዩ።
- ቤተ መቐደስ ዘሩባቤል ድሕሪ ምርኮ ብቤተ መቐደስ ሄሮድስ ተተኪእት።
- ሄሮድስ ዝሰርሖ ቤተ መቐደስ (ኣብ ጊዜ ክርስቶስ ዝነበረት) ብ70 ዓ.ም. ብሮማውያን ተደምሰሰት።
- ኣካላት የሱስ (ዮሃ 2:19-21)
- እታ ማሕበር (1ይ ቈረ 3:16-19)
- ነፍስ ወከፍ ክርስትያን (1ይ ቈረ 6:19)

- ሰማያዊት ቤተ መቐደስ (እብ 9:11,24 ራእ 11:19) ኣብ መወዳእታ ከኣ እግዚአብሔር ባዕሉን እቲ እተሓርደ ገንሸልን ቤተ መቐደስ ይኾኑ። (ራእ 21:22)

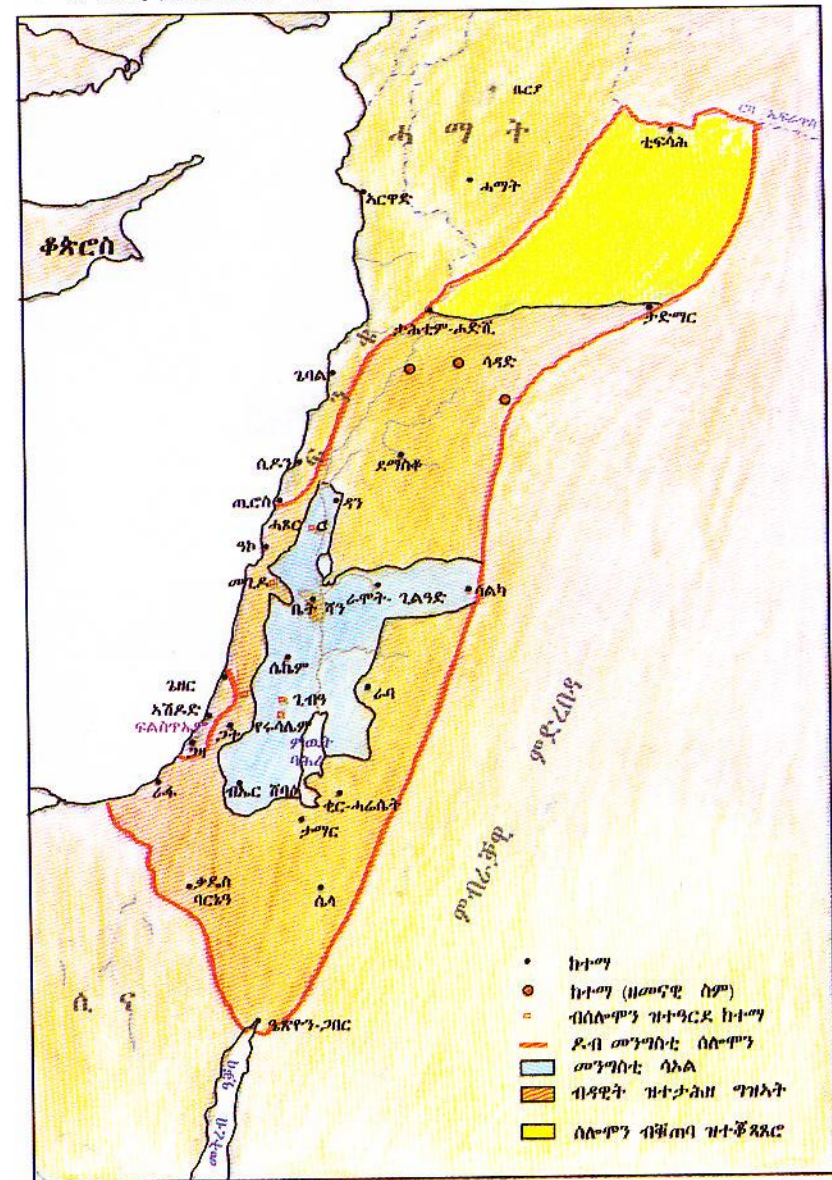
4. ዘይተኣማንነት ሰሎሞን (1ነገ 7-11፣ 2ዜና 8-9)

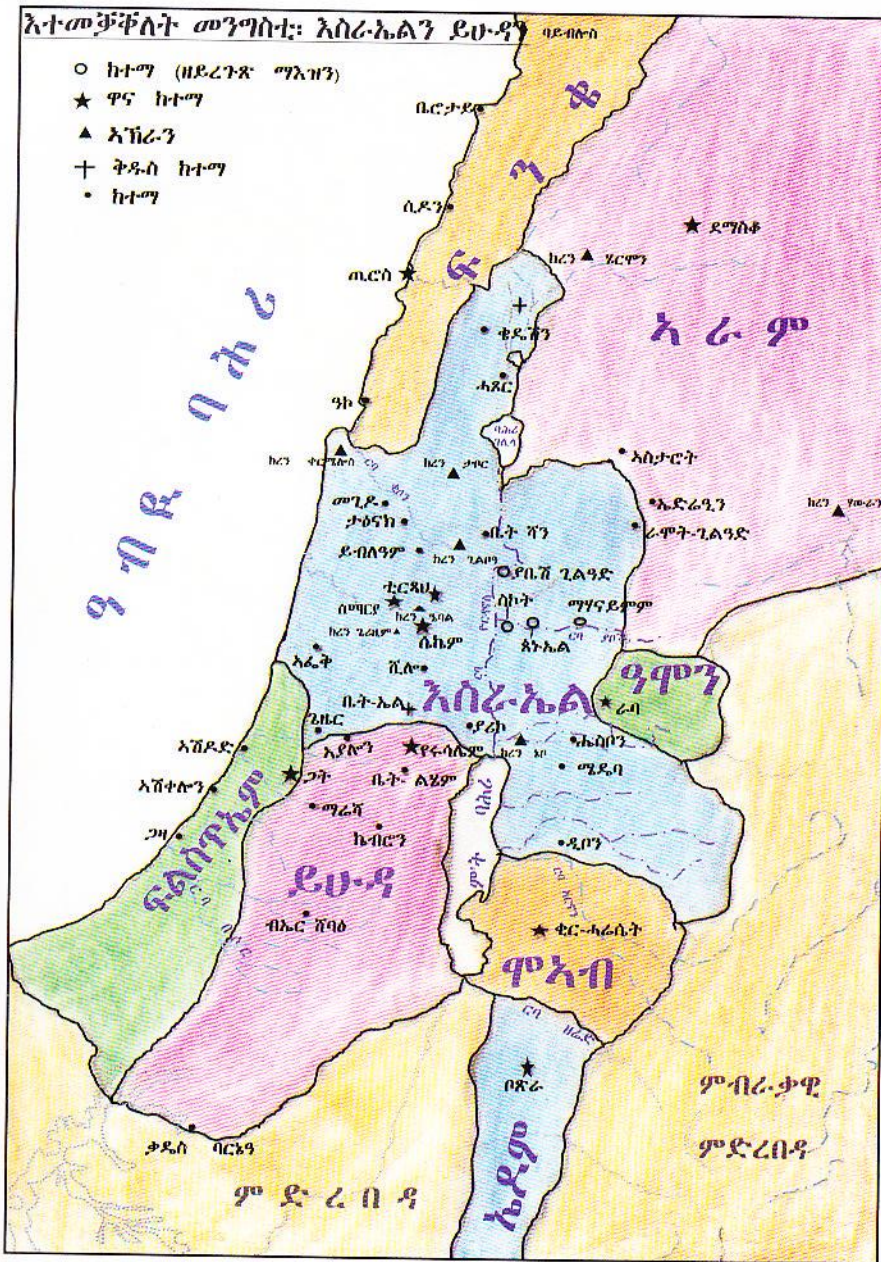
- ሰሎሞን ነታ ቤተ መቐደስ ምስ ሃንጻ፡ ብዘገርምን ኣዝዩ ብዙሕ ብዝኾነ መስዋእትን ናብ ኣምላኽ ምስ ቀረበ፡ እግዚአብሔር ንኡሉ እቲ ህዝቢ ብዘስተንክር መገዲ ተገልጸሉ። (2ዜና 6)
- ድሕሪ እዚ ምግላጽ እዚ ንኻልኣይ ጊዜ እግዚአብሔር ንሰሎሞን ተገልጸሉ፡ ኣብዚ ምግላጽ እዚ እንተድኣ እሙን ኮይኑ ተረኺቡ፡ እግዚአብሔር ኪህቦ ዘለዎ ተሰፋ ከኣ የመልክት። ምስናይዚ ግና ንዘይምእዛዝን ዕልወትን መጠንቀቕታ ተዋህቦ።
- ሰሎሞን ኣዝዩ ዘደንቐ ንምህናጽ 13 ዓመት ዝወድኦ ንርእሱ ዚኹፍ ቤት ሰርሖ። ሃብቱ ከኣ እናበዛሐ ከደ። ብምኽንያት ሃብቱን ጥበቡን ከኣ ሰሎሞን ምስ ብዙሓት ሃገራት ተዓራረኸ። ብምኽንያት ፖለቲካዊ ዕርክነት ምስ ካልኣት፡ ሰሎሞን ብዙሓት ኣንስቲ ኣረሚን ተዋህብኦ። ብምኽንያትን ከኣ ልቢ ሰሎሞን ንጣኦታት ከምልኽ ተሓብለ። ካብ ኣምላኽ ከኣ ዘምበለ። ብቑጽሪ 1000 ኣንስቲ ነበራ።
- ሰሎሞን ኣብዚ ውነታት እዚ ከሎ ነብዩ ኣሕያ ናብ የሮብዓም ኣብቶም 10 ንጅ ንኺነግስ ኪቐበእ ተላእኩ፡ የሮብዓም ግና ሰሎሞን ኪቐትሎ ስለ ዚደለየ ክሳብ ሞት ሰሎሞን ናብ ግብጺ ሃደመ።
- ሰሎሞን ኣብ መበል 60 ዓመቱ ብ931 ቅ.ል.ክ ድሕሪ ናይ 40 ዓመት ግዝኣት መንግስቱ ሞተ። ንኣምላኽ እሙን ዘይምጻን ከኣ ነታ መንግስቲ ክትመቐል ገበራ።

5. ቤት መቐደስ ሰሎሞን

- እቲ ዝነበየ ውርሻ ሰሎሞን ቤት መቐደስ ምህናጽ ነበረ። ንጉስ ዳዊት ብዙሕ ደም ስለ ዘፍሰሰ (1ይ ዜና 27:3) ኪሰርሖ እኳ እንተደለየ ኣይተፈቐደሉን። ስለዚ እቲ ሓላፍነት ናብ ብሰላም ዚፍለጥ ሰብኣይ ወደቐ። እቲ ምህናጽ ቤት መቐደስ ኣብ ራብዓይ ዓመት ግዝኣት ሰሎሞን (966 ቅ.ል.ክ) ጀሚሩ ድሕሪ ሸብዓተ ዓመት ተፈጸመ። እታ መቐደስ ብዕብየት እኳ ከንዲ ክልቲኣ እንተ ነበረት ምስታ ማሕደር ሓደ ነበራ።
- 60 እመት ዝምንዋሓ 20 እመት ዝምግፋሓ ነበረት። ቅዱስ ቦታን ቅድስተ ቅዱሳንን ነበራ። ገጻ ናብ ምብራቕ ኮይኑ እቲ ቅድስተ ቅዱሳን ናብ ምዕራብ ራሒቐ ይርከብ ነበረ። ሰሎሞን ነዛ ቤት መቐደስ ኣብ ከረን ሞርያ ኣብ ጥንታዊ ከተማ ዳዊት ሃንጸ። እታ ቤት መቐደስ ክምቲ እግዚአብሔር ንዳዊት ዝሃቦ ንድፊ (1ዜና 28:11-13, 19) ኮይኖ ተሃንጸት።

2ይኛ 2,3 ምዕራፋት

3. ወደተት ሰሜን መንግስት

(1ነገ 12-22፣ 2ነገ 1-17)

ጊዜ ካብ ሞት ንጉሥ ሰሎሞን (931 ቅ.ል.ክ) ክሳብ ወደተት ሰሜን መንግስት 721 ቅ.ል.ክ ሰሜን መንግስት - “ኢትዮጵያ” “ዓለሙ ነገድ” ወይ ደማ “ኤፍሬም” ተባሂሉ ትሰመ ነበረት።

ዝኸበሩ ነብያት፡ ዮናስ፡ ሆሴኤ፡ ኣሞጽ፡

ሀ. የሮብዓም 1ኛ ክሳብ ዮራም

ካብ ሞት ሰሎሞን ክሳብ ሞት ዮራም ዘመቻለሉ ዓመት እዩ። (931 ቅ.ል.ክ-842 ቅ.ል.ክ) ምንዝርና ኣዝዩ ሱር ዝሰደደሉ ጊዜ ነበረ። ኣንጻር እዚ ሓጢአትዚ ዝተላሳሰሉ ነብያት ኣሕያ፡ ኤልያሱ፡ ኤልሳኢ ነበሩ።

1. ምምቅቓል እታ መንግስት (1ነገ 12-15)

- እታ መንግስት ድሕሪ 120 ዓመት ተመቐለት።
- እታ መንግስት ድሕሪ ሞት ሰሎሞን ኣብ ክልተ ተሸፍለት።
- ሰሜን መንግስት “ኢትዮጵያ” 10 ነገድ፡ ደቡባዊ መንግስት “ደቡባዊ” (2 ነገድ፡ ደቡባዊ ብንደምን)
- ሰሜን መንግስት 3200 ዓመት ጸኒሓ ብኣሰራውያን ተደምሰ ሰት፡ (712 ቅ.ል.ክ)።
- ደቡባዊ መንግስት 3300 ዓመት ጸኒሓ ብባቢሎናውያን ተደምሰ ሰት (606 ቅ.ል.ክ)።
- ሃይማኖት ሰሜን መንግስት፡ የሮብዓም ካብ ግብጺ ሓዘዎ ዝመጸ፡ ኣብ ኣምልኽ ምስሊ ምራኽ፡ ደቡባዊ ነበሩ። ንኦሎም (10 ነገድ) ናብዚ ከምዚ ዝበለ ኪሰግዱ መርሖም። ብድሕሪ የሮብዓም ከኣ ኤዛቢል ሰግደት ንበዓል ኣምጽኡት። ነዚ ከምዚ ዝበለ ወደቀት ብኤልያሱን ኤልሳኢን የሁን ተቓውሞ ተገብረ። ግናኽ እቲ ህዝቢ ክሳብ ናብ ምርኮ ዚኸይድ ናብ ኣምላኽ ኣይተመልሰን። 19 ነገሳት ኢትዮጵያ ብወርቂ እተሰርሖ ኣምልኽ ምስሊ ምራኽ ሰዓቡ። ነቲ ህዝቢ ኣዕለውዎ።
- ሃይማኖት ደቡባዊ መንግስት፡
 - ኣምላኽ ይምለኽ ነበረ (እግዚአብሔር)
 - ገላ ሓደት ነገሳት ደቡባዊ ንኣምላኽ ይሰግዱ ነበሩ።
 - ብብዓሉ ግና ንኻልኣት ኣማልኽቲ ምምላኽ ዘንበሉ። ክንድቲ ብዝሒ መግናሕቲ ናይቶም ነብያት እናሰጠሙ፡ እናሰጠሙ ናይቶም ከባቢኦም ዘለዉ ኣማልኽቲ በዓል ንምምላኽ በጽሖ።
 - ኦሎም ነገሳት ኢትዮጵያ ንምስሊ ምራኽ ሰገዱ። እቶም ዝረኽቡ ከኣ ንበዓል ኣገልገሉ።
 - ገላ ሓደት ካብኦም እኳ ንኣምላኽ ዘገልግሉ እንተለዉ፡ መብዛሕ ትኣም ነገሳት ደቡባዊ ግና ንግላታት ተምበርከኹ።

- ምክንያት ምምቃል እታ መንግስቲ።
 - ሰብ እስራኤል አብ ጊዜ ምህናጽ አዝዮም ተወጺዮም ነበሩ።
 - ድሕሪ ሰሎሞን ከአ ንወዱ ሮብዓም ከፍተሰሎም ሓተትዎ ግና እንደገና አኸበደሎም።
 - እቲ አውራ ንውድቀት ዝኹነ ምክንያት ሰሎሞንን አንስቲን አብ ክንዲ ን አምላኹ ዘምጽእዎ አምልኮ ጣኦት እዩ።
 - ከቢድ ግብሪ (ቀረጽ)
- 2. ሰውር ንግስነት Dynasties (Family Line of Kings)
አብ ሰሜናዊ መንግስቲ ትሸዓተ መስመር ንጉሳዊ ቤተሰብ ነበረ።
 - 1) ዮሮብዓም (157 13,14)
 - ንጉስ ናይ እስራኤል - 939-911 ቅ.ል.ክ
 - ንእስራኤል አዝያ ክትሓዝ ገበራ።
 - አምልኮ ቀለል ኪኸውን ገበረ።
 - አብ ክንዲ ናብ ዮሩሳሌም ከይደም ዝሰግዱ መተካእታኡ ወርቃዊ ምራኽ እብ ቤት-ኤልን አብ ዳንን ገበረሎም።
 - አብ ሻምናይ ወርሒ መበል 15 መዓልቲ ዝበዓል በዓል ሰርዓሎም
 - 2) አሚናዳብ አብ ክንዲ አቦኡ ዮሮብዓም ነገሰ።
 - ንጉስ እስራኤል (911-910 ቅ.ል.ክ)።
 - ብመገዲ ሓጢአት አቦኡ ዮሮብዓም ከደ።
 - 2 ዓመት አብ እስራኤል ነገሰ።
 - ንጉስ ባዕሳ ንአሚናዳብን ንቤት ዮሮብዓምን ሰዩሮም።
 - 3) ንጉስ ባዕሳ (157 15:27-16:14)
 - ንጉስ እስራኤል 910-887 ቅ.ል.ክ
 - ብመገዲ አበሓኅኡ ንጉስ ዮሮብዓም ብመገዲ ሓጢአት ተመላለሰ።
 - ንጉስ ባዕሳ ምስ ይሁዳ ተዋጊኡ ነይሩ።
 - ይሁዳ ንምጥቅቦ ንኢሶር ሰዓቢታ
 - ንጉስ ባዕሳ 324 ዓመት ገዝኤ።
 - 4) ንጉስ ኤላ አብ ክንዲ አቦኡ ንጉስ ባዕሳ ነገሰ (16:8-14)
 - አብ እስራኤል ካብ 887-886 ቅ.ል.ክ ነገሰ
 - ንጉስ ኤላ ምስ ሰብረ ብዚምሪ ተቀትለ ዚምሪ ንኡሉ ቤት ኤላ አጥፍኦ።
 - 5) ዚምሪ ድሕሪ ንጉስ ኤላ ነገሰ።
 - ብ886 ቅ.ል.ክ ንጉስ እስራኤል ኩነ።
 - ንሸውዓተ መዓልቲ ነገሰ።
 - ብደምሪ ብሓዊ ተቐጺሎ ሞተ።
 - 6) ንጉስ ዶምሪ (157 16:21-28)
 - ንጉስ እስራኤል 886-875 ቅ.ል.ክ
 - 12 ዓመት ገዝኤ።
 - ካብ ኡሎም ነገስታት ዝረኸሰ።
 - ንሰማርያ መስረታ፡ ዋና ከተማ ናይ ሰሜናዊት መንግስቲ ከአ ገበራ። (157

- 16:24)
 - ብ 874 ቅ.ል.ክ ሞተ።
- 7) ንጉስ አክአብ (157 16:29-22:40)
 - ንጉስ እስራኤል 875-854 ቅ.ል.ክ
 - ካብ ኡሎም ነገስታት እስራኤል አዝዩ ዝረኸሰ ንጉስ።
 - ንኤዛቤል ጌል ንጉስ ጢሮስ ተመርጸዋ።
 - ኤዛቤል እክይቲ ሰበይቲ ነበረት። ንበዓል ጣኦት ዝተሰውኤት (ህይወታ ዝሃበት) ነበረት። አብ ሰማርያ ከአ መቐደስ ናይ በዓል ገበረት። 850 ነብያት ናይ በዓላትን አስታርቲታትን ነበርዋ።
 - አክአብ 322 ዓመት ገዝኤ። ንናቦት ብዘሰክሖ ቀተሎ።
 - ብኢሶራውያን ተሰይፉ ከአ ሞተ።
- 8) አሓዝያ አብ ክንዲ አቦኡ አክአብ ነገሰ።
 - ከም አቦኡ ብመገዲ ሮኸሰት ተመላለሰ።
 - አብ እስራኤል ን 2 ዓመት ገዝኤ።
 - አሓዝያ ዚወርሶ ውላድ አይነበሮን።
- 9) ዮራም አብ ክንዲ አሓዝያ ሓጢ ነገሰ።
 - ዮራም አብ እስራኤል 12 ዓመት ነገሰ።
 - ዮራም ብዩሁ ተቐትለ (257 9:24)።
 - አብ ጊዜ መንግስቲ እቲ አብ ጊዜ አክአብ ግብሪ ዚኸፍል ዝነበረ ንጉስ ዓለዎ። (257 3:4-6)
- ለ. ኤልያስ (157 17,18, 19, 21፣ 257 1, 2)
 - ኤልያስን ኤልሳእን ነብያት እግዚአብሔር፡ አብዚ ከምዚ ዝበለ ክፋእ ኡነታት ን ግስነት ብገብሩት ተንስኡ።
 - ኤልያስ ወዲ ጊልጻድ እዩ። ቲሰቢታዊ ዘብሎ አብ ቲሰቢት ስለ እተወልደ ከይ ኡነ ኤይተርፍን።
 - ጊልጻድ አብቲ ዳሕረዋይ ዘበን ብምብራቕ ዮርዳኖስ እትርከብ በርያ ተባሂላ ትሰመ ዝነበረት ዓዲ እያ።
 - ኤልያስ አብ መጀመርያ ምግላጹ ብሃንደበት ናብ አክአብ ከይዱ ሞሚት ከም ዚኸውን ተዛረቦ። እቲ ሞሚትን ደርቅን ከአ ባዕቤን አምልኮ ጣኦት ከም ዝነበረ ይንገር። ኤልያስ ነዚ ነገር እዚ ተዛረቡ ብመለኮታዊ መሪሕነት ናብ ርባ ከሪ ትኪሕባእ ተኣዘዘ።
 - ኤልያስ አብ ርባ ከሪት ብመለኮታዊ መገዲ ይምገብ ነበረ። እቲ ርባ ምስ ነጻፈ ድማ ናብ ሰራጽታ ናይ ሲዶና ከይዱ ምስ ሓንቲ መበለት ንነዊሕ ጊዜ ጸንሖ።
 - ድሕሪ ሰለሰተ ዓመትን ፈረቓን ኤልያስ ንአክአብ ተራእዮ። (አክአብ ብብዙሕ መገዲ ደልይዎ ነበረ ግናኹ እይረኸበን።)
 - ኤልያስ አብ ቅድሚ እቶም 850 ነብያት ኤዛቤል አብ ከረን ቀርሚሎስ ሓቅነት አምላኹ ነቲ ሀዘቢ እርአዮ።
 - እቶም ነብያት ንበዓላቶምን አስታርቲታቶምን ለመኩ ምላሽ ግና

አይተረኽበን።

- ኤልያስ ግና ነቲ ዘምልኾ አምላኽ ለመኑ እግዚአብሔር ከአ ብሓዊ መለሰሉ።
- ኤልያስ ነቶም 850 ነብያት በዓላትን አስታርቴታትን ኣብ ርባን አውራዱ ኣብኡ ሓረዶም።
- ኤልያስ ኣብ ከረን ደይቡ ድሕሪ ሰለስተ ዓመትን ፈረቓን ዝናም ኪዘንም ብዓብ ዩ እምነት ለመኑ እግዚአብሔር ከአ መለሰሉ።
- ኤሳይያስ ብዛዕባ እቶም ነብያታ ኤልያስ ዝቐተሎም ምስ ሰምዑት ክትቐትሎ መ ደበት። ኤልያስ ግና ካብ ኤሳይያስ ኪሃድም ክሳብ ብኤር-ቮባዕ (ከረን ሆራብ) ከየ ቋረጸ ጉዩዩ፡ ኣብኣ ድማ አዕረፈ። ሞት ከአ ተመነዩ።
- ኤልያስ ድሕሪዚ ንሓሳኤል ንጉስ ሰርዖ፡ ንዩህ ንጉስ እስራኤል ኪኾኑ ኪቐብአ ም ሓደ ዕዮ ተዋህቦ።
- ኤልያስ ከም እንደገና ንኣክላብ ብዛዕባ ናቦት ዝገበሮ ንምክናኑ ተራእዮ።
- ኣብ መወዳእታ ከአ ቅድሚ ናብ ሰማይ ብሰረገላን በፍራስ ሓውን ምዕራጉ ንኤልሳኢ ኪቀብአ ተኣዘዘ።

ሐ. ኤልሳኢ (1ነገ 19ጥ 2ነገ 2,3,4,5,6,7,8,13)

- ኤልሳኢ ወዲ ሻፋጥ ኣብ ርባ ዝነበረ ሰብኣይ እዩ።
- ኤልሳኢ ንኤልያስ ተክኢ። ትርጉም ስሙ “አምላኽ ድሕነት እዩ”
- ኤልሳኢ ከምቲ ክርስቶስ ዝገበሮ ሰብኣዊ ርሕራሔ ዘለዎ ተአምራት ይገብር ነበረ።
 - ነቲ ጨዋም ማይ ያሪኮ ፈወሰ።
 - ዓወት ኣብ ልዕሊ ሞኣባወ ያን ከም ዚኸውን ተሳሪቦ።
 - ዘይቲ ናይታ መበለት ከም ዚበዝሕ ገበረ።
 - ሹናማዊት ውላድ ከም ትረክብ ተነበዩ፡ እቲ ቆልዓ ምስ ሞተ ከአ ኣተንበእ።
 - ነቲ ኣብኡ ሞት ኣሎ እተባህለሉ ቍራዕ ፈወሰ።
 - ብሒደት እንጌራ ን100 ሰብኡት መገበ።
 - ንገእማን ሰርዖዊ ካብ ለምዱ ኪሓዊ ኣበሮ፡ ሓወዩ ከኣ።
 - ነታ ኣብ ቀላይ ካብ ሓኸሊ ነጻላ ዝጠሓለት ሓጺን ከም ተንሳፍፍ ገበረ። እዝን ካልእ ከምዚ ዝኣመሰለ ተአምራትን ነቲ ዕጽፊ መንፈስ ናይ ኤልያስ ዝለመኖ ከረጋግጸሉ ኮለ። ኣስከራን ኤልሳኢ ከይተረፈ ዓየዩ። ኪቐበር ዝመጸ ወዲ ኣብ መቐብር ኤልሳኢ ምስ ደርበይዎ ህይወት ረኺቡ ተመልሰ።

መ. ካብ ዮሁ ክሳብ ምርኮ ኣሰራውያን።

- ዮሁ (ንጉስ እስራኤል 2ነገ 9፡1-10፡36)
 - ብነብዩ ኤልሳኢ ንጉስ ኪኸውን ተቐብኢ።
 - ንቤት ኣክላብን ኢዛቤልን ፈጸሙ ኣጥፍኦም።
 - ንኣሓዝያ ወዲ ወዱ ንኣክላብውን ቀተሎ።
 - ንኹሉ ናይ በዓላት መቃድስን ኣብቲ መቐደስ ዘገልግሉ ዝነበሩን ንኹሎም ን ኣጥፍኦም።

- ዮሁ ነቲ ናይ በዓላት ነገራት ደኣ የጥፍኦዮ እምበር ካብ መገዲ የሮብዓም ኣይዘንበለን ብመገዲ ሓጢአት ደኣ ተመላለሰ።
- የሮብዓም 2ይ ኣብ ክንዲ ኣቦኡ ዮሁ ነገሰ (790-749 ቅ.ል.ክ)
- 41 ዓመት ገዘኡ።
- ነታ ሰሜናዊት መንግስቲ ኣብቲ ዝለዓለ ደረጃ ኣብጽሓ።
- ደባታ አምላኽን ኣግፍሐን።
- ዮናስ፡ ኣሞጽ፡ ሆሴእ ሰለስተ ነብያት ኣብዚ ጊዜ እዚ ነበሩ።
- ዘካርያስ ድሕሪ ኣቦኡ 2ይ የሮብዓም ነገሰ። 748 ቅ.ል.ክ (2ነገ 15፡8-9)
- ንሸዱሽተ ወርሒ ገዘኡ።
- ዘካርያስ ብዛዕባ አምልኮአዊ ምንዘርንኡ ጥራይ ይሃረበሉ።
- ሻሉም ንጉስ እስራኤል 748 ቅ.ል.ክ (15፡13-16) ንሓደ ወርሒ ጥራይ ገዘኡ።
- ምናሔም (2ነገ 15፡17-26)
 - ንጉስ እስራኤል 748-738 ቅ.ል.ክ ን10 ዓመት ገዘኡ።
 - ንቅድሚኡ ዝነበረ ንጉስ ቀቲሉ ነገሰ ኣብ ቅድሚኡ አምላኽ ከአ ክፋኦ ገበረ።
 - ኣብ ክንድኡ ጴቃሕያ ወዱ ነገሰ። (738-736)
- ጴቃሕያ (15፡27-30)
 - ንጉስ እስራኤል (748-730) ቅ.ል.ክ)
 - 20 ዓመት ገዘኡ።
 - ኣብ ቅድሚኡ እግዚአብሔር ክፋኦ ገበረ።
 - ምስ ምናሔምን ጴቃሕያን ነገስታት እስራኤል ጎረ ንጎረ ይገዝእ ነበረ።
- ሆሴእ (2ነገ 15፡30-17፡6)
 - ናይ መወዳእታ ንጉስ እስራኤል (730-721 ቅ.ል.ክ)
 - 9 ዓመት ገዘኡ።
 - ንኣሰር ግብረ ይኸፍል ነበረ ግናኹ ምስ ግብጺ ብሕቡእ ዕርክነት ነበሮ።
 - ኣሰርውያን መጺኦም ነታ ሃገርን መንግስትን ኣጥፍኦም።
 - ሰማርያ ወደቐት ህዝባ ከአ ንምርኮ ተወሰዱ።
 - ሆሴእ፡ ኢሳይያስ፡ ሚካያስ ናይዚ ዘበን እዚ ነብያት ነበሩ።
 - እታ ሰሜናዊት መንግስቲ 200 ዓመት ጸኒሓ ጠፍአት።
 - እግዚአብሔር ንዮናስ ወከፎም እቶም 19 ነገስታት፡ ነብያት ድሕሪ ነብያት ን ኪምለሱ ተሳሪቦም። ግናኹ ውላዶም ደድሕሪ ሓጢአት 1ይ የሮብዓም ወዲ ናባጥ ከዱ። ስለዚ እግዚአብሔር ካልእ መድሃኒት ስለ ዘይነበሮ ቍጥዓኡ ነዚ ዲዱ ነቲ ህዝቢ ካብ ሃገሩ ፋሕ ኣበሎ።
 - ምርኮ ሰማርያ ብ 721 ቅ.ል.ክ ተፈጸመ።

4. ውድቀት ይሁዳ (1ነገ 12-22 ፡ 2ዜና 10-36)

እነዚህ 345 ዓመታት ሃገራዊ መነሳብሮ ይሁዳ አብ ኣርባዕተ ዓበይቲ ክፍለ ግዚያ ት ይምደባ። እተን ቀዳሞት ሰለስተ ብመንፈሳውን ሞራላውን ውድቀት ጀሚረን ብ ገለ መንፈሳውያን ነገስታት ጽግናዊ ወይ ድማ ብምንቕቓሕ ይቅጽላ። (1ነገ 12-22፣ 2ነገ 1-20፣ 2ዜና 10-32)

ጊዜ ካብ ሞት ሰለሞን 931 ቅ.ል.ክ ከላዕ ውድቀት የሩሳሌም ብባቢሎናውያን 586 ቅ.ል.ክ።

ዝበሩ ነቢያት፡ ኢሳይያስ፡ ዮሴል፡ ናሆም ጸርንያስ

ሀ. ካብ ሮብዓም ክሳብ ዮሳፋጥ (1ነገ 12-22፣ 2ዜና 10-20)

ኣብቲ ቀዳማይ ዙርያ ውድቀትን ትንሳኤን ኣርባዕተ ነገስታት 781 ዓመት ዝኣ ክል ገዝኡ።

1. ሮብዓም (1ነገ 12,13,14፣ 2ዜና 10-12)

- ንጉስ ይሁዳ (ካብ 933 ክላዕ 916 ቅ.ል.ክ)
- ሮብዓም ወዲ ንጉስ ሰለሞን እዩ። ኣብ ግዚኡ እታ ሓንቲ ዝነበረት መንግስቲ ተመቐለት።
- ሮብዓም ብዕሽነት ዝምራሕ መንእሰይ ነበረ። ን17 ዓመት ከኣ ገዝኡ።

2. ኣቢያ- (2ዜና 13)

- ንጉስ ይሁዳ (ካብ 915 ክላዕ 913 ቅ.ል.ክ)።
- ከም ኣቦኡ ርኽብ ነበረ።
- ን 3 ዓመት ገዝኡ።
- ምስ የሮብዓም ተዋጊኡ ገለ ክፋል ሰሜናዊት መንግስቲ ኣጥቐዐ።

3. ኣሳ - (2ዜና 14-16)

- ንጉስ ይሁዳ (ካብ 912 ክላዕ 872 ቅ.ል.ክ)።
- ን41 ዓመት ገዝኡ። ዘመን ግዝኡቱ ኣብ ሰሜናዊ መንግስቲ ክላዕ 7 ነገስታታ ዝሓልፉ ነበረ።
- ብቕንኣት ንእምላኽ ዘገልገለ ጥዑይ ንጉስ ነበረ።
- ንመሰውኢታት ኣፍረሰ፡ ንበረኽቲ ኣዕነው፡ ንምስሊ ናይ ጸሓይ ኣፍረሰ።
- ኣዲኡ ንግኣት ተምልኽ ስለ ዝነበረት ብምኽንያት እዚ ካብ ንግስታት ኣውረዳ።
- ኣዝዩ ብዙሕ ሃብቲ ነበሮ።
- ኣሳ እቲ ዝበዘሐ ናብራ ህይወቱ ጽቡቕ እኳ እንተ ነበረ፡ ንጉስ ባዕሳ ንጉስ እስራኤል ከወግኦ ምስ መጻ ካብ ቤት መቐደስ ኣውጺኡ፡ ንቤን ሃዳድ ናይ ሶርያ መታን ኪሕግ። ካብ ኣቑሑ ቤት መቐደስ ሃዞ።

4. ዮሳፋጥ (2ዜና 17-20)

- ንጉስ ይሁዳ (ካብ 874 ክላዕ 850 ቅ.ል.ክ)።
- 25 ዓመት ገዝኡ።
- ብዮሉ መገዱ ንእምላኽ ሰዓቦ።

- ንሴዋውያን ምእንቲ ነቲ ህዝቢ ኪምህርዎም መጽሓፍ ሕጊ ሂቡ ናብ ዮሱ ለኣኸም።
- ቤት ፍርዲ ኣብታ ምድሪ ኣቋመ። እቲ ዝለዓለ ከኣ ኣብ የሩሳሌም ዝበረ።
- ብዙሓት ሰራዊት ኣሰለፈ።
- የሳፋጥ ወዲ 60 ዓመት ምስ ኮነ ሞተ።

ለ. ካብ ዮራም ክላዕ ሀዘቅያስ (2ነገ 8፡16-20፡21፣2ዜና 21-32)

እቲ ካልኣይ ውድቀት ኣብ ሓጢአትን ምንቕቓሕ ናይ ይሁዳን ብግምት ናይ 167 ዓመት ዝወሰደ እዩ። እዚ ጊዜ እዚ 8 ነገስታትን ሓንቲ ንግስትን ዘጠቓለለ ነበረ።

1) ዮራም፡-

- ንጉስ ይሁዳ ካብ 850 ክላዕ 843 ቅ.ል.ክ ነበረ።
- ንጽዋንተ ዓመት (8) ገዝኡ።
- ወዲ ቅነዕ ኣቦን፡ ዓብይን ዝነበረ፡ ብምኽንያት ቓል ኢዛቤል ዓታልያ (ርኽስቲ ሰበይቲ) ከንቱ ኮነ።
- ብዘሰክሕክሕ ሕማም ሞተ።

2) ኣሃዝያ

- ኣብ 843 ቅ.ል.ክ ንጉስ ይሁዳ ነበረ።
- ወዲ ቓል ንኢዛቤል፡ ወዲ ዓታልያ።
- 1 ዓመት ገዝኡ።
- ኣዝዩ ርኽብ ነበረ። ብየሁ ከኣ ተቐትለ።
- ሞቱ ብእምላኽ ነበረ።

3) ዓታልያ

- ካብ 843 ክላዕ 837 ቅ.ል.ክ ንግስቲ ይሁዳ ነበረት።
- 6 ዓመት ገዝኣት።
- ቓል እታ ሰይጣናዊት ዝኾነት ኢዛቤል ከኣ እያ።
- ንበዓል እተወፈየት ሰበይቲ ነበረት።
- ብጀካ ኣሰ ንደቂ ደቃ ብጀምላ ኣጽነተት።

4) ዮኣስ

- ንጉስ ይሁዳ ካብ 843 ክላዕ 803 ቅ.ል.ክ።
- 40 ዓመት ገዝኡ።
- ንቤት መቐደስ ኣሓደሰ።
- ብጽቡቕ መገዲ ተመላለሰ (2ዜና 24)

5) ኣማስያ

- ንጉስ ይሁዳ ካብ 803 ክላዕ 775 ቅ.ል.ክ።
- 29 ዓመት ገዝኡ።
- ቅነዕ ገይሩ ግናኽ ብፍጹም ልቢ ኣይነበረን።
- ምስ ኤዶማውያን ተዋግኡ።
- ኣማላኽቲ ኤዶም ኣምለኸ።

- ምስ እስራኤል ተዋግኦ።
- 6) ዑዝያ (አዛርያ)
 - ንጉስ ይሁዳ ካብ 787 ክሳብ 735 ቅ.ል.ክ ።
 - 52 ዓመት ገዝኦ።
 - ንኣምላኽ ደለዮ፡ ቅኑዕ ከኣ ገበረ።
 - ከምቲ ንኣምላኽ ዝደለዮ ኣምላኽ ከኣ ብሃብቲ መጉሶ
 - ዑዝያ ብዙሓትን ዝተዓጥቁን ሰራዊት ክበርዎ። ትሕዝቶ ናይ መሳርያኡ ከኣ ብሉጽ ነበረ።
 - ኣብ ልዕሊ ፍልስጥኤማውያንን ኣዕራብን ዓሞናውያንን ዓወት ነበሮ።
 - ኣብ ሕርሻዊ መዳያት ዘተኮረ ነበረ።
 - ካብ ምፍንጫል እታ 10 ነገድ እቲ ዝዓበዩ ዝርጋሐ መንግስቲ ዝዓቀበ እዩ። ብምኽንያት ትዕቢቱ ግና እግዚአብሔር ብለምጺ ወቕዖ።
- 7) ዮታም
 - ንጉስ ይሁዳ 749-734 ቅ.ል.ክ።
 - ን16 ዓመት ከኣ ገዝኦ።
 - ከምቲ ኣቦኡ ዑዝያ ብመገዲ ኣምላኽ ተመላለሰ ዓብዪ ከኣ ኮነ።
- 8) ኣሃዝ
 - ካብ 741 ክሳብ 726 ቅ.ል.ክ ንጉስ ይሁዳ ነበረ።
 - 16 ዓመት ገዝኦ።
 - ኣዝዩ ርኽሱ ንጉስ ነበረ። ዝበዓል ይሰግድ ናይ ሞሎኽ ኣምላኽ ከኣ ኣነታ ቕሓ።
 - ንወዱ ብሓዊ ኣሕለፎ።
 - ብሰሜን ሶርያን እስራኤልን ኣጥቅዐ። ኤደማውያን ብምብራቅ፡ ብምዕራብ ከኣ ፍልስጥኤም።
 - ብምኽንያት ኣሃዝ፡ ይሁዳ ኣብቲ ዝተሓተ ደረጃ ወደቐት።
- 9) ሀዝቅያስ
 - ንጉስ ይሁዳ ካብ 726 ክሳብ 697 ቅ.ል.ክ።
 - ምስ ኣቦኡ ኮይኑ ንሸውዓተ ዓመት ገዝኤ።
 - ነቲ ሓቀኛ ኣምላኽ ሰዓቦ።
 - ነታ ቤተ መቐደስ ኣሐደላን ኣጽረያን።
 - ነቲ ጣኦት ናይ ኣቦኡ ኣሃዝ ኣፍረሶ።
 - ኣምላኽ ምስኡ ስለ ዝነበረ ጊዜ ተድላን ሓጉስ ኮነሎም።
 - ካብ ኣሶራውያን ሓራ ነበረ፡ ከምኡውን ኣብ ጊዜ ንግስነቱ ዝኣምኖ ኣማኻሪ ኡ ኢሳይያስ ነበረ።
 - ሓሚሙ ኪመውት ምስ ቀረቡ፡ እግዚአብሔር ኪምሕሮ ለመነ እዋ 15 ዓመት ተወሰኸ።
 - ባቢሎናውያን ምስ መጽዎ ዙሉ መዛግብትን ትሕዝቶ ቤተ መቐደስን ብዕሽ ነቱ ኣርኣዮም።

ኣሶራውያን ነታ ሃገር ከጥፍእዎ መጹ። ግናኽ ሀዝቅያስ ናብ ኣምላኽ ብምውኃሉ በታ ለይቲ እቲ 185,000 ወትሃደራት ኣሶር ብኢድ ኣምላኽ ሞይቶም ሓደሩ። ሰና ክሪብ ንጉስ ኣሶር ካብ ዮሩሳሌም ምስ ኣዝለቐ ኣብ ሃገሩ ብክልተ ደቁ ተሰየፈ (ተቀትሎ)። ሀዝቅያስ እተን ዓሰርተው ሓሙሽተ ዓመት ዝተተሰፈዋሉ ምስ ኣኸላ ብ 693 ቅ.ል.ክ ሞተ። መንግስቲ ይሁዳ ከኣ ብወዱ ምናሴ ኪትመሓደር ጀመረት።

4. ሙዲ ናብ ዕገወት (2ኛ 21-25 ፡ 2ዜና 33-36)

ሀ. ካብ ምናሴ ክሳብ ዮሴፍ (2ኛ 21-23፡25፤ 2ዜና 33-35፡27)

1. ምናሴ-

- ንጉስ ይሁዳ (ካብ 697 ክሳብ 642 ቅ.ል.ክ)።
- 55 ዓመት ገዝኦ። ካብ ዙሎም ነገስታት ይሁዳ ዝለዓለ ዝገዝኦ ንጉስ።
- ካብ ዙሎም ነገስታት ይሁዳ ዝረኸሰ ነበረ። ነቲ ኣቦኡ ሀዝቅያስ ዘፍረሶ መስዋእትታት በዓል ደጊሙ ሃነጸ።
- ኣምላኽ በዓል ተሓደሰ። ንወዱውን ብሓዊ ኣሕለፈ።
- እታ ሰሜናዊት መንግስቲ ብክፍኣታ ተደምሰሰት። እዚ ግና ንልቢ ምናሴ ኣይተንከፎን።
- ንዮሩሳሌም ብደም መልኦ። ናይቲ ሓቀኛ ሃይማኖት መስጎጦ ጉቲ ብምናሴ ተፈጸመ። ካብ ዛንታን ብህልን ዚንገር ከኣ ንኢሳይያስ ኣሰየፎ።
- ንባቢሎን ተማረኹ ምስ ከደ ልቡ ናብ ኣምላኽ ተመልሰ። ብድሕርዚ ባቢሎናውያን ናብ ዓዱ ምስ መለሰዎ ነቲ ዝሃነጸ ርኽሱ መስዋእትታት በዓል ኣፍረሰ።

2. ኣሞን

- ንጉስ ይሁዳ (ካብ 641 ክሳብ 640 ቅ.ል.ክ)።
- 2 ዓመት ገዝኦ። ከም ኣቦኡ ርኽሱ ነበረ።
- ኣብ ንግስነት ክልተ ዓመቱ ብጊልያኡ ተቐትለ። ንወዱ ዮሴፍስ ወዲ 8 ዓመት ኪገዝእ ሓደጎ።

3. ዮሴፍስ

- ንጉስ ይሁዳ (ካብ 639 ክሳብ 608 ቅ.ል.ክ።
- ሰላሳን ሓደ ዓመት (31) ገዝኦ
- ወዲ 8 ዓመት ነገሱ። ወዲ 16 ዓመት ከኣ ንኣምላኽ ኣቦኡ ዳዊት ደለዮ። ወዲ 20 ዓመት ምሕዳሱ ጀመረ። ወዲ 26 ዓመት መጽሐፍ ሕጊ ረኸበ። ኣብ ቲ መንግስቲ ከኣ ዓቢዪ ግደ ነበሮ። ግናኽ እቲ ሀዘቢ ብናይ ኣቦኡ ምናሴ ዝፀለመ ዕልወት ናብ ልቡ ኪምለስ ኣይከኣለን።
- ኤርምያስን ጽፎንያስን ሓገዝቱ ነበሩ።
- ኣብ መበል 39 ዓመቱ ሞተ።

ለ. ካብ ዮሐንስ ክሳብ ጴጥሮስ (2ኛ 23:26-25:28 እና 36:1-21)

1. ዮሐንስ -

- ንጉስ ይሁዳ 608 ቅ.ል.ክ ነበረ።
- ሰለሰተ ወርሒ ነገሰ።
- ኣብ ቅድሚ እግዚአብሔር ክፋኦ ገበረ። ብምኽንያት እዚ ከኣ ፈርአን ኔቡ ና ይ ግብጺ፡ ኣሲሩ ናብ ግብጺ ወሰዶ ኣብኡውን ሞተ።

2. ኤልያቂም (ዮሳፍም)

- ንጉስ ይሁዳ ነበረ። (ካብ 608 ክሳብ 597 ቅ.ል.ክ)
- ን11 ዓመት ገዝኡ። ናብ ዝፋን ንግስነት ብንጉስ ግብጺ ደየበ።
- ድሕሪ ሰለሰተ ዓመት ብነቡካድነጻር ተኸበ። ኣቐሑት ቤት መቐደስ ከኣ ካ ብኡ ተወሰደ።
- ዮሳፍም ብኤርምያስ ቃል ትንቢት ተነግረሉ፡ ግናኽ ነቲ ዝሃዕ መጽሐፍ ቆራ ሪዱ ኣብ ሓዊ ኣንደዶ። ድሕሪ ሓደት ዓመታት ከኣ ኣንጻር ነቡካድነጻር ስለ ዝተንሰኤ ነቡካድነጻር ማሪኹ ወሰደ።
- ዮሳፍም ኣንጻር ኣቦኡ ዮሲያስ ነበረ። እዚ ዛንታ ናይ ጳሌስ ጢና ምስ ዛንታ ናይ ኣሶርን ግብጽን ባቢሎን ዝተተሓሓዘ እዩ።
- ኣሶር ብርቲዕቲ መንግስቲ ነበረት። ምርኮ እስራኤላውያን ከኣ ኣካየዱት። 712 ቅ.ል.ክ ካብዚ ንንጉሱ ከተማ ነዊ ዓነወት። ባቢሎናውያን ከኣ ስልጣን ኣዙ።
- ኣብዚ ጊዜ እዚ ግብጽን ኣሶርን ሓቢረን ኣንጻር ባቢሎን ተንሰኡ። ግናኽ ንጉስ ነቡካድነጻር ኣሰናደ። ብርቲዕ ግብሪ ከግብሩ ከኣ ኣዘዞም።

3. ዮሲያስ

- (597 ቅ.ል.ክ) ንጉስ ይሁዳ ነበረ።
- ን 3 ወርሒ ገዝኡ።
- ንባቢሎን ተማሪኹ ከደ፡ ን37 ዓመት ከኣ ተኣሲሩ ነበረ።
- ኣብ ቅድሚ እግዚአብሔር ክፋኦ ገበረ።

4. ጴጥሮስ

- (ካብ 597 ክሳብ 586 ቅ.ል.ክ) ንጉስ ይሁዳ ነበረ።
- ን11 ዓመት ገዝኡ። ናብታ ዝፋን ብነቡካድነጻር ደየበ።
- ድኹም ንጉስ ነበረ። ከምቶም ካልኦት ነገስታት ኣማኸርቲ ዝኸበርዎም፡ ኤር ምያስ ኣማኸሪኡ ነበረ። ግናኽ ሓገዙ ኣብ ክንዲ ናብ ኣምላኽ ዚልምን ናብ ግብጺ ጠመተ።
- ኣብ ራብዓይ ዓመት ግዝኣቱ ንባቢሎን በጺሑ ድሕሪ ገለ ዓመታት ከኣ ካብ ንጉስ ነቡካድነጻር ዓለወ። ነቡካድነጻር መጸኡ ነታ ከተማ ደምሰሳ። ንጴጥሮስ ከኣ ማሪኹ ኣዲንቱ ኣንቀሩ ናብ ባቢሎን ወሰደ። ኣብ ቤት ማእሰርቲ ከሎ ሞተ (ኤር 52:11) እዚ መወዳእታ ናይታ እትርኣ መንግስቲ ዳዊት ኮነ። የሩሳሌም ብ586 ቅ. ል. ክ ፈጸማ ተደምሰሰት።

ከካኸሪ ገዳል መንግስቲ ኣቐመ (2ኛ 25:22 ኤር 40) እቶም ተረፍ ናብ ግብጺ ሄደሙ (2ኛ 25:26 ኤር 42) (2ኛ 36:22 እዝ 1) ጽዋእ ናይ ኣብዓ ዓብላላ ጊዜ ኣህዛብ ጀመረ።

ስነ-ዕለታት እታ እተመቐቐለት መንግስቲ

የገበያት እስራኤል		የገበያት ይሁዳ	
1. የሮብም	933-911	ሮብም	933-918
2. ናዳብ	911-910	ኣብያ	915-913
3. ባሳ	910-887	ኣሳ	912-872
4. ኤላህ	887-887		
5. የምሪ	887-876		
6. አክኣብ	875-854	የላላ-ጥ	874-850
7. አሃዝያ	855-854	የራም	850-843
8. የራም	854-843	አሃዝያ	843-937
9. የሁ	843-816	ዓታልያ	843-837
10. ዮሐንስ	820-804	የኣሰ	843-803
11. የኣሰ	806-790	ኣማሰያ	803-775
12. የሮብም 2ኛ	790-749	ዑዝያ	787-735
13. ዘካርያስ	748	የታም	749-734
14. ሻልም	748		
15. መናኣይም	748-738		
16. ጴቃሕያ	738-736	አሃዝ	741-726
		ሀዘቅያስ	726-697
		ምናሴ	697-642
		አምን	641-640
		የሲያሰ	639-608
		የአሃዝ	608
		የኣቂም	608-597
		የኣኪን	597
		ጸድቅያስ	597-586

መጠሪያ

መጽሐፍቱ ዛንታ ካብ መጽሐፍ እያሉ ክሳብ መጽሐፍ አስቴር 12 መጽሐፍቲ ኮይነን ዛንታ መንግስቲ እስራኤል ኣብ ከንኣን ኣብ ምርኮ፡ ካብ ምርኮ ምምላስ ድሕሪ ምርኮን ዘጠቓለለ እቲ ዛንታ ኣተሓሳሲና ተመልኪትናዮ ኣሎና። ካብዚ ሓሊፍናውን ትንታኑ ናይ ነፍሲ ወክፍ መጽሐፍ ብሓጺር መልክዑ ኣስፈርናዮ ኣሎና።

ንተወሳኺ ሓበሬታን ቅርጺ ነፍሲ ወክፍ መጽሐፍ ንምምልካታ ዚኣክልን ክኣ ረቂቕ (outline) ናይ ነፍሲ ወክፍ መጽሐፍ ካብዚ ብምቕጻል እንሆ፡

መጽሐፍቲ 1ይ ሳሙኤልን 2ይ ሳሙኤልን

1ነገስትን 2ነገስትን

1ይ ዜና መዋእልን 2ይና መዋእልን

ዘዘንትውኦ ዝተሓሳሰር ዛንታ እዩ

ረቂቕ 1^ይ መጽሐፍ ሳሙኤል

I. ቀዳማይ ክፋል፡ ሳሙኤል

እቲ ናይ መወዳእታ መስፍን

(1:1-7:17)

1. ቀዳማይ ምስግጋር ሃገራዊ መሪሕነት፡

ኤሊ-ሳሙኤል

1:1-3:21

- ልደት ናይቲ ሓድሽ መራሒ
- ኣድላይነት ናይ ሓድሽ መራሒ
- ካብ ኤሊ ናብ ሳሙኤል ምስግጋር
- ሳሙኤል ከም ሓድሽ መራሒ ተፈልጠ

2. ሳሙኤል ከም ፈራዲ

4:1-7:17

- ኣድላይነት መሪሕነት ሳሙኤል
- ዓወታት ኣብ ትሕቲ መሪሕነት ሳሙኤል

II. ካልኣይ ክፋል፡ ሳኦል፡ እቲ ቀዳምይ ንጉስ

(8:1-31:13)

1. ካልኣይ ምስግጋር ሃገራዊ መሪሕነት፡

ሳሙኤል-ሳኦል

8:1-12:25

- ምክንያት ናይ ምስግጋር
- ካብ ሳሙኤል ናብ ሳኦል ምስግጋር

2. ግዝኣት ንጉስ ሳኦል

13:1-15:9

- ቀዳሞት ኣሳልቶ ንጉስ ሳኦል
- ውድቀት ንጉስ ሳኦል

3. ሳኦል ምስግጋር ሃገራዊ መሪሕነት፡

ሳኦል- ዳዊት

15:10-31:13

- ምስግጋር ንግስነት ካብ ሳኦል ናብ ዳዊት
- ሳኦል ንዳዊት ኪቐትሎ ይፍትን
- ምትንሳእ ዳዊት ኣብ ሰደት
- መወዳእታ ዕንብወት ሳኦል

15:10-20:42

21:1-28:2

28:3-31:13

ረቂቕ 2^ይ መጽሐፍ ሳሙኤል

I. ቀዳማይ ክፋል፡ ዓወታት ናይ ዳዊት

(1:1-10:19)

1. ፖለቲካዊ ዓወታት ዳዊት

1:1-5:25

- ንግስነት ዳዊት ኣብ ኬብርን

ኣብ ልዕሊ ይሁዳ

1:1-4:12

- ንግስነት ዳዊት ኣብ ዩሩሳሌም

5:1-25

2. መንፈሳዊ ዓወታት ዳዊት

6:1-7:29

- ምግዓዝ ናይቲ ታቦታ

6:1-23

- ምጽም ኪዳን ናይ ዳዊት

7:1-29

3. ወተሃደራዊ ዓወታት ዳዊት

8:1-10:19

- ዓወታት ዳዊት ኣብ ልዕሊ ጸላእቱ

8:1-12

- ጽድቂ ዝሰፈነ ግዝኣት ዳዊት

8:13-9:13

- ዓወታት ዳዊት ኣብ ልዕሊ ኣሞንን ሶርያን

10:1-19

II. ካልኣይ ክፋል፡ ውድቀት ዳዊት

(11:1-27)

1. ሓጢአት ዝሙት

11:1-5

2. ሓጢአት ቅትለት

11:6-27

- ኡርያ ምስ ባትሴባ ኣይደቀሰን
- ዳዊት ንኡርያ ኪቐትል ይእዝዝ
- ዳዊትን ባትሴባን ይተኣታተዉ

11:6-13

11:14-25

11:26,27

III. ሳኦላይ ክፋል፡ ሽግራት ዳዊት

(12:1-24:25)

1. ሽግራት ኣብ ቤት ዳዊት

12:1-13:6

- ትንቢት ብናታን

12:1-14

- ወዲ ዳዊት ይመውት

12:15-25

- ተኣማንነት እዮኣብ ንዳዊት

12:26-31

- ግብረ-ዘመድ(ኣሞን ንሓብቱ)

ኣብ ቤት ዳዊት

13:1-20

- ኣሞን ይቐትል

13:21-36

2. ሽግራት ኣብ መንግስቲ ዳዊት

13:37-24:25

- ዕልወት ኣቤሰሎም

13:37-17:29

- ኣቤሰሎም ይቐትል

18:1-33

- ዳዊት ናብ ንግስነቱ ይምለስ

19:1-20:26

- ሓተታ ኣብ ልዕሊ ንግስነት ዳዊት

21:1-24:25

ረቂቅ 1^ኛ መጽሐፍ ነበሰት

I. ቀዳማይ ክፋል፡ ሰሙር መንግስቲ

1. ምዕባለ ሰሎሞን ከም ንጉሰ
 - ሰሎሞን ከም ንጉሰ ተመዘዘ
 - ሰሎሞን ከም ንጉሰ ጸንዐ
2. ሰሎሞን ከም ንጉሰ ይትንሰእ
 - ሰሎሞን ንጥበብ ይሓትት
 - ሰሎሞን ንእስራኤል የማሓድር
 - ሰሎሞን መቐደስን ቤቱን ይሃንጽ
3. ውድቀት ሰሎሞን ከም ንጉሰ
 - ድግማ ኪዳን ናይ ዳዊት
 - ዘይምእዛዝ ሰሎሞን ነቲ ኪዳን
 - መቐደሳቲ ሰሎሞን ብምስባር እቲ ኪዳን
 - ሞት ሰሎሞን

(1:1-11:43)

1:1-2:46

1:1-53

2:1-46

3:1-8:66

3:1-28

4:1-34

5:1-8:66

9:1-11:43

1:1-9

9:10-11:8

11:9-40

11:41-43

II. ካልኦይ ክፋል፡ እተመቐቐለት መንግስቲ

(12:1-22:53)

12:1-14:31

12:1-24

12:25-14:20

14:21-31

15:1-24

15:1-8

15:9-24

15:25-16:28

15:25-31

15:32:16:7

16:8-14

16:15-20

16:21-28

16:29-22:40

16:29-34

17:1-19:21

20:1-43

21:1-16

21:17-22:40

22:41-50

22:51-53

1. ምምቕቓል ናይታ መንግስቲ

- ምሽንያት ምምቕቓል
- ግዝአት የሮብዓም ኣብ እስራኤል
- ንግስነት ሮብዓም ኣብ ይሁዳ

2. ግዝአት ናይ ክልተ ነገስታት ኣብ ይሁዳ

- ግዝአት ኣብያ ኣብ ይሁዳ
- ግዝአት ኣብ ይሁዳ

3. ግዝአት ሓመሽተ ነገስታት ኣብ እስራኤል

- ግዝአት ናዳብ ኣብ እስራኤል
- ግዝአት ባኣሳ ኣብ እስራኤል
- ግዝአት ኤላህ ኣብ እስራኤል
- ግዝአት ዘምሪ ኣብ እስራኤል
- ግዝአት ኣምሪ ኣብ እስራኤል

4. ግዝአት ኣሃብ ኣብ እስራኤል

- ሓጢአት ኣሃብ
- ኣገልግሎት ኤልያስ
- ኩናት ምስ ሶርያ
- ቅትለት ናዳብ
- ሞት ኣሃብ

5. ግዝአት የሶፋጥ ኣብ ይሁዳ

6. ግዝአት ኣሓዝያ ኣብ እስራኤል

ረቂቅ 2^ኛ መጽሐፍ ነበሰት

I. ቀዳማይ ክፋል፡ ዝተፈላለየት መንግስቲ

1. ግዝአት ኣሓዝያ ኣብ እስራኤል
 - ምንፈሳዊ መምዘኒ ናይ ኣሓዝያ
 - ፖለቲካዊ ዙንታት ኣብ ትሕቲ ኣሓዝያ
 - ሞት ኣሓዝያ

1ነገ.22:51-2ነገ 1:18

1ይ ነገ.22:51-53

1:1

1:2-18

2. ግዝአት የራም ኣብ እስራኤል

- ካብ ኤልያስ ናብ ኤልሳእ ምስግጋር
- መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ የራም
- ፖለቲካዊ ዙንታት ኣብ ትሕቲ የራም
- ኣገልግሎት ኤልሳእ

2:1-8:15

2:1-25

3:1-3

3:4-27

4:1-8:15

3. ግዝአት የራም ኣብ ይሁዳ

8:16-24

4. ግዝአት ኣሓዝያ ኣብ ይሁዳ

8:25-9:29

- መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ ኣሓዝያ

8:25-27

- ፖለቲካዊ ዙንታት ኣብ ትሕቲ ኣሓዝያ

8:28-9:26

- ሞት የራም

10:34-36

5. ግዝአት ናይ የራም ኣብ እስራኤል

9:30-10:36

- መፈጸምታ ትንቢት ናይ ኤልሳእ

9:30-10:28

- መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ የራም

10:29-31

- ፖለቲካዊ ዙንታት ኣብ ትሕቲ የራም

10:32,33

- ሞት የራም

10:34-36

6. ግዝአት ንግስቲ ዓታልያ ኣብ ይሁዳ

11:1-16

- ምድሓን ናይ የራም

11:1-3

- ምግልባጥ ዓታልያ ብየሆያ

11:4-12

- ሞት ዓታልያ

11:13-16

7. ግዝአት የራም ኣብ ይሁዳ

11:17-12:21

- ምሕዳስ እቲ ኪዳን

11:17-21

- መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ የራም

12:1-3

- መንፈሳዊ ዙንታት ኣብ ትሕቲ የራም

12:4-16

- ፖለቲካዊ ዙንታት ኣብ ትሕቲ የራም

12:17,18

- ሞት የራም

1:19-21

8. ግዝአት የራም ኣብ እስራኤል

13:1-9

9. ግዝአት የራም ኣብ እስራኤል

13:10-25

- ምምሕዳር ናይ የራም

13:10-13

- መወዳእታ ትንቢታትን ሞትን ናይ ኤልሳእ

13:14-25

10. ግዝአት ኣማሴያ ኣብ ይሁዳ

14:1-22

- መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ ኣማሴያ

14:1-6

- ፖለቲካዊ ዙንታት ኣብ ትሕቲ ኣማሴያ

14:7-14

- ሞት ናይ የራም

14:15,16

- ሞት ናይ አማሲያ 14:17-22
- 11. ግዝእት ካልኣይ የርብዓም ኣብ እስራኤል 14:23-29
- 12. ግዝእት ኣዛርያ ኣብ ይህዳ 15:1-7
- 13. ግዝእት ዘካርያስ ኣብ እስራኤል 15:8-12
- 14. ግዝእት ሻሉም ኣብ እስራኤል 15:13-15
- 15. ግዝእት መናሔም ኣብ እስራኤል 15:16-22
- 16. ግዝእት ጴቃሕያ ኣብ እስራኤል 15:23-26
- 17. ግዝእት ጴቃሕ ኣብ እስራኤል 15:27-31
- 18. ግዝእት ዮታም ኣብ ይሁዳ 15:32-38
- 19. ግዝእት አሃዝ ኣብ ይሁዳ 16:1-20
 - መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ አሃዝ 16:1-4
 - ፖለቲካዊ ኩነታት ኣብ ትሕቲ አሃዝ 16:5-18
 - ሞት አሃዝ 16:1-20
- 20. ግዝእት ሆሴእ ኣብ እስራኤል 17:1-41
 - መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ ሆሴእ 17:1,2
 - ፖለቲካዊ ኩነታት ኣብ ትሕቲ ሆሴእ 17:3-41
- II. ካልኣይ ክፋል፡ ቀጻልነት መንግስቲ ይሁዳ (18:1-25:30)
 - 1. ግዝእት ሀዘቅያስ ኣብ ይሁዳ 18:1-20:21
 - መንፈሳዊ መምዘኒ ናይ ሀዘቅያስ 18:1-8
 - ፖለቲካዊ ኩነታት ኣብ ትሕቲ ሀዘቅያስ 18:9-20:19
 - ሞት ሀዘቅያስ 20:20,21
 - 2. ግዝእት ምናሴ ኣብ ይሁዳ 21:1-18
 - መንፈሳዊ መምዘኒ ምናሴ 21:1-15
 - ፖለቲካዊ ኩነታት ኣብ ትሕቲ ምናሴ 21:16
 - ሞት ምናሴ 21:17,18
 - 3. ግዝእት አሞን ኣብ ይሁዳ 21:19-26
 - 4. ግዝእት ዮሴያስ ኣብ ይሁዳ 22:1-23:30
 - መንፈሳዊ መምዘኒ ዮሴያስ 22:1,2
 - ምሕዳስ ኪዳን ብዮሴያስ 22:3-23:27
 - ፖለቲካዊ ኩነታት ኣብ ትሕቲ ዮሴያስ 23:28,29
 - ሞት ዮሴያስ 23:30
 - 5. ግዝእት ዮአሓዝ ኣብ ይሁዳ 23:31-34
 - 6. ግዝእት ዮአኪም 23:35-24:7
 - 7. ግዝእት ዮአኪን 24:8-16
 - 8. ግዝእት ጸዴቅያስ 24:17-25:21
 - መንፈሳዊ መምዘኒ ጸዴቅያስ 24:17-19
 - ፖለቲካዊ ኩነታት ኣብ ትሕቲ ጸዴቅያስ 24:20-25:21
 - 9. መግዛእቲ ገዳልያ 25:22-26
 - 10. ምፍታሕ ዮያኪን ኣብ ባቢሎን 25:27-30

ረቲቕ 1^ሳ መጽሐፍ ዚና ማለል

- I. ቀዳማይ ክፋል፡ ንጉሳዊ መስመር ወለዶ ዳዊት (1:1-9:44)
 - 1. ወለዶ ካብ ኣዳም ክሳብ ኣብርሃም 1:1-27
 - ወለዶ ካብ ኣዳም ክሳብ ኖህ 1:1-4
 - ወለዶ ካብ ኖህ ክሳብ ኣብርሃም 1:5-27
 - 2. ወለዶ ካብ ኣብርሃም ክሳብ ያአቆብ 1:28-54
 - ወለዶ ካ ኣብርሃም ክሳብ ይስሃቅ 1:28:34
 - ወለዶ ካ ይስሃቅ ክሳብ ያአቆብ 1:35-54
 - 3. ወለዶ ያአቆብ ክሳብ ዳዊት 2:1-55
 - ወለዶ ደቂ ያአቆብ 2:1-2
 - ወለዶ ደቂ ይሁዳ 2:3-55
 - 4. ወለዶ ዳዊት ክሳብ ምርኮ 3:1-24
 - ወለዶ ደቂ ዳዊት 3:1-9
 - ወለዶ ደቂ ሰሎሞን 3:10-24
 - 5. ወለዶ ዓሰርተ ክልተ ነገድ 4:1-8:40
 - ወለዶ ይሁዳ 4:1-23
 - ወለዶ ሰምዖን 4:24-43
 - ወለዶ ሮቤል 5:1-10
 - ወለዶ ጋድ 5:11-22
 - ወለዶ ምናሴ 5:23-26
 - ወለዶ ሌዊ 6:1-81
 - ወለዶ ይሳከር 7:1-5
 - ወለዶ ብንያም 7:6-12
 - ወለዶ ንፍታሌም 7:13
 - ወለዶ ምናሴ 7:14-19
 - ወለዶ ኤፍሬም 7:20-29
 - ወለዶ አሴር 7:30-40
 - ወለዶ ብንያም 8:1-40
 - 6. ወለዶ እቶም ተረፍ 9:1-34
 - ወለዶ እቶም እተመልሱ ዓሰርተ ክልተ ነገድ 9:1-9
 - ወለዶ እቶም ዝተመልሱ ካህናት 9:10-13
 - ወለዶ እቶም ዝተመልሱ ሌዋውያን 9:14-34
 - 7. ወለዶ ሳኦል 9:35-44
- II. ካልኣይ ክፋል፡ ግዝእት ናይ ዳዊት (10:1-29:30)
 - 1. ዳዊት ናብ ስልጣን ይድይብ 10:1-12:40
 - ሞት ሳኦል 10:1-14
 - ዳዊት ከም ንጉስ ይቐባእ 11:1-3
 - ምሓዝ የሩሳሌም 11:4-9
 - ዛንታ ሓያላት ሰባት ናይ ዳዊት 11:10-12:40
 - 2. ካብ ታቦት ኪዳን ዝተቐበመ ነገራት 13:1-17:27
 - ዘይግቡእ ምግባዝ እቲ ታቦት 13:1-14

- ብልጽግና መንግስቲ ዳዊት 14:1-17
- ግብጽ አገባብ ምግብ እቲ ታቦት 15:1-29
- ጽምብል ናይቲ ታቦት ኣብ የሩሳሌም 16:1-43
- ስርዓት ምጽም ኪዳን ዳዊት 17:1-23
- 3. ወተሃደራዊ ዓወታት ዳዊት 18:1-20:8
- ቀዳሞት ዓወታት ዳዊት ብጥርናፈ 18:1-17
- ዳሕሮት ዓወታት ዳዊት ጥርናፈ 19:1-20:8
- 4. እስራኤል ንቤት መቐደስ ምድላውን ምድርጃውን 21:1-27:34
- ሓጢአት ዝመልእ ምቕጽር ናይ ዳዊት 21:1-30
- ንመስርሒ ዝተዋህበ ነበረ 22:1-5
- መራሕቲ ነታ መቐደስ ኪሰርሒ ተጽጽኖ 22:6-19
- ምድርጃው መራሕቲ መቐደስ 23:1-26:32
- ምድርጃው መራሕቲ ሃገር እስራኤል 27:1-34
- 5. መወዳእታ መዓልታት ዳዊት 28:1-29:3
- ናይ መወዳእታ ማዕዳ ዳዊት 28:1-10
- ናይ መወዳእታ ህያባት ነታ መቐደስ 28:11-29:9
- ናይ ዳዊት ናይ መወዳእታ ናይ ምስጋና ጸሎት 29:10-19
- ምድፋእ ዘውዲ ናይ ሰሎሞን 29:20-25
- ሞት ናይ ንጉስ ዳዊት 29:26-30

ፈቲኛ 2^ዓ መጽሐፍ ዜና መጥለል

- I. ቀዳማይ ክፋል፡ ግዛእት ሰሎሞን (1:1-9:30)
- 1. ጽምብል ንግስነት ሰሎሞን 1:1-17
- አምልኾ ናይ ሰሎሞን 1:1-6
- ልመና ንጥቡብ 1:7-10
- ምቕርራብ ንጥቡብ 1:11,12
- ሃብቲ ናይ ሰሎሞን 1:13-17
- 2. ምዝገባ ቤት መቐደስ 2:11-7:22
- ምድላው ንምህናጽ መቐደስ 2:1-18
- ምህናጽ እታ መቐደስ 3:1-5:1
- ምምራቕ እታ መቐደስ 5:2-7:22
- 3. ክብሪ ግዛእት ሰሎሞን 8:1-9:28
- ምስፋሕ ደባት ሰሎሞን 8:1-6
- ምንብርካኽ ጸላእቲ ሰሎሞን 8:7-10
- ሃይማኖታዊ ተግባራት ናይ ሰሎሞን 8:11-16
- ቅጥባዊ ስርሒት ናይ ሰሎሞን 8:17,18
- ምብጻሕ ንግስቲ ሳባ 9:1-12
- ሃብቲ ሰሎሞን 9:13-28
- 4. ሞት ሰሎሞን 9:29-31
- II. ካልኣይ ክፋል፡ ግዛእት ነገስታት ይሁዳ (10:1-36:23)
- 1. ግዛእት ሮብዓም 10:1-12:16

- ምምቕቓል እታ መንግስቲ 10:1-19
- መንግስቲ ይሁዳ ጸንዐት 11:1-23
- መንግስቲ ይሁዳ ደሽመት 12:1-12
- ሞት ሮብዓም 12:13-16
- 2. ግዛእት ኣብያ 13:1-22
- ውግእ ኣብያን የርብዓምን 13:1-20
- ሞት ኣብያ 13:21,22
- 3. ግዛእት ኣሳ 14:1-16:14
- መምዘኒ ኣሳ 14:1-8
- ዓወት ኣብ ልዕሊ ኢትዮጵያውያን 14:9-15
- ማእዳ ናይ ኣዛርያ 15:1-7
- ምሕዳስ ናይ ኣሳ 15:8-19
- ዓወት ኣብ ልዕሊ ኣሳውያን 16:1-6
- መግናሕቲ ናይ ሃናኒ 16:7-10
- ሞት ናይ ኣሳ 16:11-14
- 4. ግዛእት ናይ ዮሳፋጥ 17:1-20:37
- መምዘኒ ናይ ዮሳፋጥ 17:1-6
- መምርሒ ብክህናትን ሌዋውያንን 17:7-9
- ዝርጋሐ ናይታ መንግስቲ 17:10-19
- ዕርክነት ምስ ኣክላብ 18:1-19:4
- ምድርጃው ናይታ መንግስቲ 19:5-11
- ዓወት ኣብ ልዕሊ ሞኣብን ኣሞንን 20:1-30
- ጽማቕ ግዛእት ዮሳፋጥ 20:31-34
- ሓጢአትን ሞትን ዮሳፋጥ 20:35-37
- 5. ግዛእት ዮራም 21:1-20
- መምዘኒ ናይ ዮራም 21:1-7
- ዕልወት ብኤዶምን ሊብናን 21:8-11
- መጠንቀቕታ ኤልያስ 21:12-15
- ወራር ብፍልስጢኤምን ዓረብን 21:16,17
- ሞት ዮራም 21:18-20
- 6. ግዛእት ኣሃዝያ 22:1-9
- 7. ግዛእት ዓታልያ 22:10-23:15
- 8. ግዛእት ዮአስ 23:16-24:27
- ምንቕቓሕ ብዮያዳ 23:16-21
- መምዘኒ ናይ ዮአስ 24:1-3
- ምሕዳስ ቤት-መቐደስ 24:4-14
- ሞት ዮያዳ 24:15,16
- ቅትለት ወዲ ዮያዳ 24:17-22
- ምድምሳስ ይሁዳ ብሰርያ 24:23,24
- ሞት ዮአስ 24:25-27
- 9. ግዛእት ናይ ኣማሲያ 25:1-28

- መምዘኒ ናይ አማሲያ 25:1-4
- ዓመት ኣብ ልዕሊ ኤደም 25:5-13
- ምንዝርና ናይ አማሲያ 25:14-16
- ሰዕረት ይሁዳ ብእስራኤል 25:25-28
- ሞት አማሲያ 2:25-28
- 10. ግዝኣት ኡዝያ 26:1-23
- መምዘኒ ኡዝያ 26:1-5
- ዓመት ኡዝያ 26:6-15
- ርኹስ መስዋእቲ ኡዝያ 26:16-21
- ሞት ኡዝያ 26:22,23
- 11. ግዝኣት ዮታም 27:1-9
- 12. ግዝኣት ኣሃዝ 28:1-4
- መምዘኒ ኣሃዝ 28:1-4
- ሰዕረት ይሁዳ 28:5-21
- ምንዝርና ኣሃዝ 28:22-25
- ሞት ኣሃዝ 28:26,27
- 13. ግዝኣት ሀዝቅያስ 29:1-32:33
- መምዘኒ ሀዝቅያስ 29:1,2
- ምሕዳስ ኣብ ትሕቲ ሀዝቅያስ 29:3-31:21
- ወራር ኣሰር 32:1-22
- ምምላስ ሀዝቅያስ 32:23-26
- ሃብቲ ሀዝቅያስ 32:27-36
- ኣጢኣት ሀዝቅያስ 32:31
- ሞት ሀዝቅያስ 32:32,33
- 14. ግዝኣት ምናሴ 33:1-20
- 15. ግዛኣት ኣሞን 33:21-25
- 16. ግዛት ዮሴያስ 34:1-35:27
- መምዘኒ ዮሴያስ 34:1,2
- ቀዳሞት ምሕዳስ ዮሴያስ 34:3-7
- ምሕዳስ ቤተ መቐደስ 34:8-13
- ምርኅብ መጽሓፍ ሕጊ 34:14-33
- ምብዓል ፋሲጋ 35:1-19
- ሞት ዮሴያስ 35:20-27
- 17. ግዝኣት ዮኣሓዝ 36:1-3
- 18. ግዝኣት ዮኣቂም 36:4-8
- 19. ግዝኣት ዮኣኪን 36:9,10
- 20. ግዝኣት ጸዴቅያስ 36:11-21
- መምዘኒ ጸዴቅያስ 36:11-12
- ዕንወት ዮሩሳሌም 36:13-21
- 21. ኣዋጅ ንጉስ ቂርስ ምምላስ ንዮሩሳሌም 36:22,23

መጻሕፍቲ ዘመነ ምርኮን ምምላስን

(መጽሓፍ እዝራ፣ ነህምያ፣ ኣስቴር)

መጻሕፍቲ ዘመነ ምርኮን ምምላስን ተባሂለን ተጠቂሰን ዘለዎ፡ መጽሓፍ እዝ ራ፡ መጽሓፍ ነህምያን መጽሓፍ ኣስቴርን ክኾና እንክለዎ እዞን መጻሕፍቲ እዚእን ካብ ምዕናው ዮሩሳሌም 586 ቅ.ል.ክ. ክሳብ ብነህምያ ምህናጽ መንደቕ እታ ከተማ፡ 444-432 ቅ.ል.ክ. ንዘሎ ታሪኽ ይኸፍና። ብፍላይ ከኣ ናይ ኣስታት 100 ዓመት (536-432) ታሪኽ ምምላስ ደቂ እስራኤል የጠቓልል። መጻሕፍቲ

ኣብዚ ጊዜ እዚ ዝነበሩ ነብያት፡ ኤርሚያስ፡ ሀዝቅኤል፡ ዳኒኤል፡ ኣንባቆም፡ ኦብዲያ፡ ሃኒ፡ ዘካርያስ፡ ከምኡውን ሚልክያስ እዮም።

እዞን መጻሕፍቲ እዚኤን መደምደምታ ታሪኽናይ ብሉይ ኪዳን እየን። ነዚ ዚሰዕብ ታሪኽ ድማ የጠቓልላ፡

- ብዛዕባ ምምላስ ኣይሁድ ካብ ባቢሎን
- ብዛዕባ ምህናጽ ቤተ መቐደስን ዮሩሳሌምን
- ብዛዕባ ምዕባለን ናብራ ህይወት ኣይሁድ

ክልተ ፍሉጥት ዘበናት ናይዚ እዋን እዚ፦

1. 536-516 ቅ.ል.ክ. ኣብዘን 20 ዓመታት፡ ዘሩባቤል ከም ምስለኔ፡ ኣዎሱ ከኣ ከም ሊቀ-ካህን ኮይኖም፡ ቤተ መቐደስን ቀንዲ መንባብሮ ህይወቶምን ሃነጹ። ኣብዚ ጊዜ እዚ ሃጌን ዘካርያስን ነበሩ።
2. ካብ 457 ክሳብ 432 ቅ.ል.ክ. - ኣብዘን 25 ዓመታት ነህምያ ከም ኣመሓዳሪ፡ እዝራ ከም ካህን ብምጃን ነቲ መንደቕን ንዮሩሳሌምን ሃነጽዋ። ኣብዚ ጊዜ እዚ ሚልክያስ ከም ነብዪ ምስኦም ነበረ።
 - እዝራ ብዛዕባ ክልቲኡ ዘበናት ይጽሕፍ።
 - ነህምያ ብዛዕባ እቲ ካልኣይ ዘበን ይዛረብ።